

Rechten van de vrouw in Centraal-Azië

Een vergelijkende studie van Oezbekistan
en Kazachstan

Marijke Nicolai

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in Slavistiek en Oost-Europakunde

Promotor prof. dr. Lien Verpoest

Academiejaar 2013-2014

199.177 tekens

Voor mama, die mij leerde nooit op te geven.

Executive summary

I chose to work on women's rights in Central-Asia after I studied abroad in Siberian Russia and because of my fascination for women's rights. While I was studying in Irkutsk I noticed that women's rights are not everywhere respected as they should be. I decided not to focus on Russia, as I already wrote a few papers on this subject. The reason why I chose for Central-Asia is quite simple: it's a region I know very little about, which makes the journey of writing this thesis very interesting. As the title suggests I do not discuss all of Central-Asia, but I decided to focus on two countries: Uzbekistan and Kazakhstan. I chose these two countries, because they're both located in Central-Asia, but have very different economic and political settings notwithstanding their common tsarist and Soviet inheritance. The Soviets indicated women as the makers of a new social order. This attempt by the Soviets to involve women in political and economic life and to redefine family life in society has perhaps been the most rewarding attempt to change the role and status of women. While some are skeptical about the extent to which the Soviet administration has managed to integrate women into public life, we cannot ignore the social and economic benefits – such as education, employment, political representation, et cetera – that the Soviet system provided for women. But as the Soviet Union eroded, so did women's rights. After Uzbekistan and Kazakhstan became independent states they were both young states, claiming an ancient past. This desire to redefine and to revive their national past has greatly complicated the situation for women. This resurgence of indigenous cultural values, represented by Islam, constitutes a dilemma for women, who were modernized during the Soviet period, who were allowed to study and work, and who are now again positioned as modest, obedient housewives. Consequently, despite the fact that the principle of equality remains a part of the Constitution in both countries, an obvious trend towards a more patriarchal society is perceived, which is based on the traditional role of women as mothers. As I finished writing this thesis, I can conclude that both countries still have a lot of work ahead when it comes to women's rights, or human rights in general. There is no way to decide which of these countries is doing better, but personally I would say that Kazakhstan has better perspectives for making developments in terms of women's rights. The political and economic setting of Kazakhstan is more liberal than that of Uzbekistan and a better economy creates more employment opportunities for women. A job gives women the opportunity to be (economically) more independent and creates the

possibility to leave their (abusive) husband. A higher income for both parents creates also better opportunities for their children: education ensures that children are better developed in life and that they are better aware of their rights and as the dowry is no longer desperately needed child marriages appear to occur less frequently. A completed education makes women far less vulnerable and makes them more aware of their freedoms and rights. In my opinion, the international community should be more stringent in the field of human rights in general, but also in terms of political and economic reforms. Human and women's rights are not an isolated fact, but work closely with the economic and political situation of the country. Instead of keeping our eyes shut, we should join forces to make this world a better place. This vision also means that we cannot keep seeing everything from a Western point of view. We often think that the Western way is the right way, the only way. Instead of copying and pasting and seeing everything in black and white, we should learn to listen and watch, and accept the fact that these countries have different traditions and ideas. Rather than to impose our will on them, we must engage in dialogue so both women's rights and tradition can find a place in this world. This might be a very idealistic vision, but I believe each step brings us closer to this world.

Streszczenie

Zdecydowałam się na temat praw kobiet w Azji Środkowej po studiach za granicą w syberyjskiej Rosji i z powodu mojej fascynacji prawami kobiet. Kiedy studiowałam w Irkucku, zauważyłam, że prawa kobiet nie są wszędzie respektowane, jak być powinny. Postanowiłam nie skupić się na Rosji, ponieważ już napisałam kilka artykułów na ten temat. Powód, dla którego wybrałam Azję Środkową, jest bardzo prosty: to jest obszar, o którym bardzo mało wiem, dzięki czemu doświadczenie pisania tej pracy było bardzo ciekawe. Jak sugeruje tytuł nie omówię całej Azji Środkowej, ale postanowiłam skupić się na dwóch państwach: Uzbekistanie i Kazachstanie. Wybrałam te dwa kraje, bo oboje znajdują się w Azji Środkowej, ale mają bardzo różne ustawienia ekonomiczne i polityczne pomimo ich wspólnego dziedzictwa carskiego i sowieckiego. Sowietci wskazali kobiety jako twórców nowego porządku społecznego. Ta próba Sowietów, aby włączyć kobiety w życie polityczne i gospodarcze oraz do ponownego znaczenia życia rodzinnego w społeczeństwie może być najbardziej satysfakcjonującą próbą zmiany roli i pozycji kobiet. Chociaż niektórzy są sceptyczni co do stopnia, w jakim administracji sowieckiej udało się zintegrować kobiety w życiu publicznym, nie da się zaprzeczyć korzyści społecznych i gospodarczych - takich jak edukacja, zatrudnienie, reprezentacja polityczna, itp. - które system sowiecki przewidział dla kobiet. Ale jak Związek Radziecki rozpadł, tak i sytuacja praw kobiet pogorszyła się. Po odzyskaniu niepodległości Uzbekistan i Kazachstan, obydwa młode państwa, roszczą sobie praw do starożytnej przeszłości. To pragnienie, aby na nowo zdefiniować i ożywić swoją narodową przeszłość znacznie skomplikowało sytuację kobiet. To odrodzenie rodzimych wartości kulturowych, reprezentowane przez Islam, stanowi dylemat dla kobiet, które zostały zmodernizowane w czasach sowieckich, zostały dopuszczone do nauki i pracy, a teraz są ponownie zmuszane do bycia skromnymi, posłusznymi gospodyniami domowymi. W związku z tym, pomimo tego, że zasada równości pozostaje częścią Konstytucji w obu krajach, oczywista tendencja do bardziej patriarchalnego społeczeństwa jest postrzegana, która opiera się na tradycyjnej roli kobiety jako matki. Teraz, po napisaniu niniejszej pracy, mogę stwierdzić, że oba kraje mają jeszcze wiele do zrobienia, jeśli chodzi o prawa kobiet, a także praw człowieka w ogóle. Nie ma sposobu, aby zdecydować, które z tych krajów ma się lepiej, ale osobiście chciałabym powiedzieć, że Kazachstan ma lepsze perspektywy dla dokonywania zmian w zakresie praw kobiet. Ustawienia polityczne i gospodarcze

Kazachstanu jest bardziej liberalne niż w Uzbekistanie i moim zdaniem, lepsza gospodarka stwarza więcej możliwości zatrudnienia dla kobiet. Praca daje kobietom możliwość życia (ekonomicznie) bardziej niezależnego i stwarza możliwość opuszczenia ich (często znęcającego się nad nimi) męża. Wyższe dochody obojga rodziców stwarza również lepsze możliwości dla dzieci: edukacji zapewnia, że dzieci są lepiej rozwinięte w życiu i są bardziej świadome swoich praw i jako że posag już nie jest konieczny, wydaje się, że zaaranżowane małżeństwa między dziećmi rzadziej występują. Wykształcenie sprawia, że kobiety są znacznie mniej podatne na manipulację, na przemoc, itd. i sprawia, że są bardziej świadome swoich praw i wolności. Moim zdaniem, społeczność międzynarodowa powinna surowiej występować w dziedzinie praw człowieka w ogóle, ale także w zakresie reform politycznych i gospodarczych. Prawa człowieka i kobiet nie są odosobnionymi faktami, ale mają ścisły związek z sytuacją gospodarczą i polityczną kraju. Zamiast patrzeć przez palce, chcielibyśmy skoordynować nasze wspólne wysiłki w celu stworzenia lepszego świata. Wizja ta oznacza również, że nie możemy widzieć wszystko z perspektywy zachodnich krajów. Czasami myślimy za dużo, że zachodni sposób jest właściwym sposobem, jedynym sposobem. Zamiast kopiowania i wklejania i widzenia wszystkiego w czarno-białych kolorach, musimy nauczyć się słuchać i oglądać i zaakceptować fakt, że te kraje mają różne tradycje i idee. Zamiast narzucać im swoją wolę, musimy zaangażować się w dialog, że zarówno prawa kobiet jako i kultura i tradycja Azji Śródowej można znaleźć miejsce w tym świecie. To chyba jest bardzo idealistyczna wizja, ale wierzę, że stopniowo zbliżymy do tego świata.

Dankwoord

Ik heb deze thesis aan mijn mama opgedragen, omdat zij na jarenlang vechten tegen kanker nog steeds dag en nacht voor ons klaar staat en ons geleerd heeft nooit op te geven, hoe moeilijk het ook op dat moment is.

Mijn papa en mijn zus mag ik natuurlijk ook niet vergeten, die af en toe wel eens met mijn humeur in aanraking zijn gekomen als het werk niet wilde vlotten. Ook oma en bonkie wil ik bedanken voor de ontspannende zaterdagavonden en het lekkere eten waardoor ik weer tegen een stootje kon.

Mijn promotor, Lien Verpoest, mag hier zeker ook niet ontbreken voor de goede raad bij het schrijven van deze thesis.

Last, but not least wil ik ook mijn vrienden bedanken voor de ontspannende momenten en de gezellige repetities op zondagochtend. In het bijzonder wil ik Katrien, Fran en Jessica bedanken voor het doorlezen van mijn thesis.

Een welgemeende dankjewel!

Inhoudstafel

Executive summary	2-3
Streszczenie	4-5
Dankwoord	6
Inhoudstafel	7-8
Inleiding	9-11
1. De rechten van de mens: inleiding	12-23
§1.1 De Cyrus Cilinder	12-14
§1.2 De Magna Charta	14-15
§1.3 De <i>Bill of Rights</i> (1689)	15
§1.4 De Amerikaanse (1776) en Franse (1789) onafhankelijkheidsverklaringen	16-17
§1.5 Sociale rechten en het Marxisme	17-19
§1.6 De Verenigde Naties (1945)	19-20
§1.7 De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948)	21-22
§1.8 De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) (1972)	22
§1.9 De toekomst van de rechten van de mens in het Westen	22-23
2. Rechten van de vrouw in Oezbekistan	24-50
§2.1 Wat zegt de grondwet?	24-25
§2.2 Onderwijs	25-27
§2.3 Gezondheid	27-37
§2.3.1 Kinderhuwelijken	27-29
§2.3.2 Seksuele voorlichting, anticonceptiva, abortus en sterilisatie	29-35
§2.3.3 Hiv/aids en andere seksueel overdraagbare ziektes	35-37
§2.4 Fysiek geweld en discriminatie	37-48
§2.4.1 Huwelijk, scheiding en huiselijk geweld	37-43
§2.4.2 Seksuele oriëntatie	43-45
§2.4.3 Vrijheid van geloof	45-48
§2.5 Conclusie	48-50

3. Rechten van de vrouw in Kazachstan	51-79
§3.1 Wat zegt de grondwet?	51-53
§3.2 Onderwijs	53-54
§3.3 Gezondheid	55-68
§3.3.1 Kinderhuwelijken	55-58
§3.3.2 Seksuele voorlichting, anticonceptiva en abortus	58-61
§3.3.3 Hiv/aids en andere seksueel overdraagbare ziektes	61-64
§3.3.4 Nucleaire experimenten	64-68
§3.4 Fysiek geweld en discriminatie	69-77
§3.4.1 Huiselijk geweld en mensenhandel	69-73
§3.4.2 Seksuele oriëntatie	73-75
§3.4.3 Vrijheid van geloof	75-77
§3.5 Conclusie	77-79
4. Ter vergelijking: Oezbekistan en Kazachstan	80-86
5. Conclusie	87-88
6. Bibliografie	89-95

Inleiding

In deze masterproef zal ik mij verdiepen in de rechten van de vrouw in Centraal-Azië. Ik ben op dit onderwerp gekomen tijdens mijn verblijf in Siberisch Rusland en door mijn fascinatie voor de rechten van de vrouw. Tijdens mijn erasmusuitwisseling in Rusland kwam ik tot de constatactie dat de rechten van de vrouw hier verre van gerespecteerd worden en dat genderdiscriminatie op het werk, et cetera veel voorkomt. Ook huiselijk geweld is niet ongewoon. In mijn thesis heb ik echter besloten mij niet te focussen op Rusland, maar op twee landen in Centraal-Azië om de reden dat ik – als masterstudente Slavistiek en Oost-Europakunde – reeds een aantal papers schreef over de rechten van de vrouw in Rusland.¹ Mijn keuze is op Centraal-Azië gevallen omdat ik uit gewoonte voor onderwerpen of regio's kies waar ik weinig van op de hoogte ben. Ik vind dit een zeer aangename manier van werken, omdat zo iedere paper een ontdekkingsreis door het onbekende wordt waar je stevast op heel interessante informatie stuit. Zo – vind ik – is ook het geval voor mijn masterproef.

Mijn hoofdvraag is de volgende: 'hoe zijn de rechten van de vrouw in Centraal-Azië geëvolueerd na de val van de Sovjet-Unie?', 'Hoe staan de zaken vandaag de dag voor vrouwen in Centraal-Azië?'. Zoals gezegd zal ik niet Centraal-Azië in het algemeen bespreken, maar heb ik twee landen uitgekozen ter verdieping: Oezbekistan en Kazachstan. Ik koos voor deze twee landen omdat ze beide in Centraal-Azië gesitueerd zijn, maar toch sterk verschillen op vlak van economie en politiek beleid. Vervolgens ben ik als volgt te werk gegaan: ik heb een aantal thema's gekozen waarvan ik vind dat ze in de meeste Westerse landen als vanzelfsprekend worden beschouwd, zoals onderwijs, gezondheidszorg, bescherming tegen discriminatie, et cetera. Allereerst bespreek ik welke voorzieningen de grondwet treft: wat zegt de grondwet over gendergelijkheid, -discriminatie, over de rechten van de vrouw? Vervolgens voer ik een casestudie uit van beide landen om te zien of deze voorzieningen ook in praktijk bestaan. Daarvoor richt ik me eerst op het onderwijs: hebben jonge vrouwen de mogelijkheid tot (hoger) onderwijs? Hebben ze de kans om hun opleiding af te werken? Het volgende onderdeel handelt over de gezondheidsproblematiek: hoe ver staan deze landen op vlak van seksuele voorlichting, anticonceptiva, abortus, et cetera? Als laatste onderdeel behandel ik

¹ 'Vrouwen in de Goelag' voor het vak methodologie in het tweede jaar van mijn bachelor, 'Vrouwelijke orthodoxe heiligen' als bachelorproef, 'Rechten van de vrouw in de Sovjet-Unie en huidig Rusland' voor het mastervak 'Politieke ontwikkelingen in Centraal- en Oost-Europa.

fysiek geweld en discriminatie: hoe gaat men om met huiselijk geweld? Welke vorderingen zijn er gemaakt op vlak van seksuele oriëntatie en vrijheid van geloof? Ik zal bij ieder onderdeel eveneens teruggrijpen naar de situatie ten tijde van de Sovjet-Unie en ik sluit ieder hoofdstuk af met een huidige stand van zaken en welke aspecten meer aandacht verdienen in de toekomst. Voor ik echter aan mijn uiteenzetting begin, zal ik eerst beide landen geografisch, historisch en cultureel situeren.

Situering

Voor de Sovjetperiode werd de status van de vrouw bepaald door de strikte tradities en canons van de Islam, maar toen verschenen vervolgens de Sovjetleiders op het toneel, die gefascineerd waren door het idee van de bevrijding van de vrouw en die hen op gelijke voet met mannen wilden plaatsen in alle aspecten van het economische, sociale en politieke leven. Zij waren van plan de vrouw aan te wijzen als de maker van een nieuwe sociale orde. Om deze doelstelling te verwezenlijken achtte men het nodig om allereerst de onderdrukking van de moslimvrouwen op te heffen.² De post-Sovjetperiode zette de toon voor grote politieke en economische veranderingen in Centraal-Azië met de opkomst van vijf onafhankelijke staten³ in de regio, wat leidde tot drastische wijzingen aan voorgaande ideologieën. Bij hun onafhankelijkheid zijn Kazachstan en Oezbekistan jonge staten, die aanspraak maken op een oud verleden. Dit verlangen om hun nationale verleden opnieuw uit te vinden en nieuw leven in te blazen heeft de situatie voor vrouwen sterk gecompliceerd.⁴ Deze heropleving van inheemse culturele waarden, vertegenwoordigd door de Islam, werd al gauw één van de politieke leuzen van de nieuwe onafhankelijke staten. Als gevolg hiervan werd de gelijkheid tussen man en vrouw, die sterk geassocieerd werd met Sovjetideologie, het doelwit van scherpe kritiek door de wederopleving van het religieuze en nationale bewustzijn. Ondanks het feit dat het principe van gelijkheid een onderdeel blijft van de grondwet in beide landen, is er een duidelijke trend merkbaar naar een meer patriarchale samenleving, ondersteund door de overheidsinstanties, die gebaseerd is op de traditionele rol van de vrouw als moeder.⁵

² Ibrahim, S. "Status of Women in Uzbekistan," *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 10.3 (2013): 47-48

³ Oezbekistan, Kazachstan, Kirgizië, Tadzjikistan en Turkmenistan.

⁴ Human Rights Watch Report on Uzbekistan, 2011: 5-6

⁵ Ibrahim, S. "Status of Women in Uzbekistan," *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 10.3 (2013): 50

Oezbekistan is een republiek in Centraal-Azië met een autoritair presidentieel bewind. Het grondgebied bestaat uit zo'n 447 400 km² en grenst aan Afghanistan, Kazachstan, Kirgizië, Tadzjikistan en Turkmenistan. De republiek is onderverdeeld in twaalf *oblasts* (provincies) en heeft als hoofdstad Tashkent.⁶ De huidige populatie komt op zo'n 29.000.000 mensen. De grootste etnische groep zijn de Oezbeken (80%), gevolgd door de Russen (5,5%), de Tadzjiken (5%), de Kazakken (3%), de Karakalpakken⁷ (2,5%), de Tataren (1,5%) en anderen (2,5%).⁸ Het Bruto Nationaal Product per hoofd van de bevolking bedroeg in 2013 zo'n \$3.800.⁹

Kazachstan is een unitaire, democratische en seculaire staat met een presidentiële regeringsvorm. De republiek bestaat uit veertien *oblasts* (provincies) en heeft als hoofdstad Astana. Het grondgebied bedraagt zo'n 2.724.900 km², is gelegen in Centraal-Azië en grenst aan China, Rusland, Oezbekistan, Kirgizië en Turkmenistan.¹⁰ De huidige populatie in Kazachstan komt op zo'n 18.000.000 mensen. De etnische Kazakken (63,1%) vormen de etnische meerderheid van het land, hoewel er ook grote aantallen van andere etnische groepen aanwezig zijn, zoals Russen (23,7%), Oezbeken (2,8%), Oekraïners (2,1%), Oeigoeren (1,4%), Tataren (1,3%), Duitsers (1,1%) en anderen (4,5%).¹¹ Het Bruto Nationaal Product per hoofd van de bevolking bedroeg in 2013 zo'n \$14.100.¹²

Bij wijze van afsluiter vermeld ik nog welke internationale akkoorden beide landen ondertekenden, die van belang zijn voor mijn thesis: het Verdrag inzake de Uitbanning van elke Vorm van Rassendiscriminatie (1965), het Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (1966), het Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (1966), het Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen (1979), het Verdrag ter bestrijding van Foltering (1984) en het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989).¹³

⁶ Uzbekistan. <<http://globaledge.msu.edu/countries/uzbekistan>> [14/05/14]

⁷ De Karakalpakken zijn een etnisch diverse, Turkstalige groep mensen, die ten zuiden van het Aralmeer wonen.

⁸ World Population Review. Uzbekistan Population 2014.

<<http://worldpopulationreview.com/countries/uzbekistan-population/>> [14/05/14]

⁹ CIA World Factbook. Uzbekistan. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>>

¹⁰ Report on Women, Youth and HIV/aids in Kazakhstan, 2000.

<<http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/hiv/aids/Zhusupov.html>> [14/05/14]

¹¹ World Population Review. Kazakhstan Population 2014.

<<http://worldpopulationreview.com/countries/kazakhstan-population/>> [14/05/14]

¹² CIA World Factbook. Kazakhstan. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>>

¹³ LGBT Organization 2008 – Submission on Uzbekistan. <http://www.geneva-academy.ch/RULAC/international_treaties.php?id_state=118> [14/05/14]

1. Inleidend hoofdstuk over de rechten van de mens

§1.1 De Cyrus Cilinder

Wanneer men begint aan het schrijven van een geschiedenis van de mensenrechten, moet men zich twee vragen stellen: ‘wat zijn mensenrechten’ en ‘wanneer begint deze geschiedenis’? Deze laatste is een politiek geladen vraag en is net zo makkelijk te beantwoorden als een vraag over het einde van de geschiedenis. Ook de eerste vraag is allesbehalve triviaal, aangezien de manier waarop men de betekenis van mensenrechten interpreteert een grote invloed uitoefent op het oordeel over kwesties zoals: ‘welke rechten beschouwt men als universeel’, ‘welke rechten krijgen voorrang’, ‘welke rechten vragen om internationale druk’, ‘voor welke rechten men wil vechten’,... Om te spreken over *mensenrechten* heeft men nood aan een idee van welke rechten je bezit simpelweg door mens te zijn. Dit betekent niet dat zij die mensenrechten hebben mens zijn, maar eerder dat zij recht hebben op deze rechten net omdat ze mens zijn, onafhankelijk van hun sociale stand of graad van verdienste.¹⁴

Aanvankelijk bestonden er geen mensenrechten. Als je deel uitmaakte van de juiste groep had je niets te vrezen, maar indien niet, was je op jezelf aangewezen. De Perzische koning Cyrus de Grote (559-530 v.C.) bracht hier verandering in. In 1879 werd in Babylon de Cyrus Cilinder gevonden. Deze Cilinder vertelt ons over de verovering van Babylon in 539 v.C. door Cyrus de Grote, maar in plaats van de Perzische gewoonten op te leggen aan de veroverde volkeren, wilde hij hun tradities behouden. Dit blijkt uit de Cilinder zelf, want de inscriptie was in de plaatselijke, Babylonische taal geschreven.¹⁵ De Cyrus Cilinder bevat drie belangrijke stellingen: de politieke formulering van raciale, taalkundige en religieuze gelijkheid; slaven en alle gedeporteerde volkeren werden toegestaan terug naar huis te keren; en alle vernietigde tempels zouden hersteld worden.¹⁶ In 1971 werd de Cyrus Cilinder beschreven als ‘s werelds eerste handvest van de mensenrechten en werd in alle zes officiële talen van de Verenigde Naties¹⁷ vertaald. De inhoud ervan komt overeen met de eerste vier

¹⁴ Shestack 1998: 4-5

¹⁵ The Cyrus Cylinder and Ancient Persia. <http://www.getty.edu/art/exhibitions/cyrus_cylinder/> [30/01/14]

¹⁶ The Cyrus Cylinder. <http://www.iranchamber.com/history/cyrus/cyrus_charter.php> [30/01/14]

¹⁷ Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans.

artikelen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948).¹⁸ Vanuit Babylon verspreidde het idee van de mensenrechten zich al snel naar India, Griekenland, Rome, ... waar het concept van de "natuurwet"¹⁹ ontstond,²⁰ want men had namelijk opgemerkt dat mensen van nature bepaalde wetten volgden, ook wanneer hen dit niet werd opgelegd.

Het natuurrecht bevat de elementaire principes van rechtvaardigheid, zijnde het gezond verstand in overeenstemming met de natuur, onveranderlijk en eeuwig. Een klassiek voorbeeld is dat van Antigone, die Kreon's bevel – om haar vermoorde broer niet te begraven – trotseerde, terwijl ze beweerde dat ze onveranderlijke wetten gehoorzaamde, hoger dan het commando van de heerser.²¹ Deze theorie van natuurwetten leidde tot de theorie van natuurrechten – deze theorie wordt het meest geassocieerd met de moderne mensenrechten. De belangrijkste vertegenwoordiger van deze theorie is John Locke (1632-1704) die zijn filosofie ontwikkelde binnen het kader van het zeventiende-eeuwse humanisme en politieke activiteiten, gekend als de eeuw van de Verlichting. Locke stelde het bestaan van de mens voor in een natuurlijke toestand. In deze toestand bevonden mannen en vrouwen zich in een staat van vrijheid, in staat om hun handelingen zelf te bepalen. Ze bevonden zich in een toestand van gelijkheid in die zin dat niemand onderworpen was aan de wil of autoriteit van een ander. Echter, om de gevaren en ongemakken van deze natuurtoestand te beperken, gingen mannen en vrouwen een "sociaal contract" aan waarbij ze onderling overeenkwamen een gemeenschap te vormen en een staatsbestel op te zetten. Bij het oprichten van deze politieke autoriteit behielden individuen echter de natuurlijke rechten van leven, vrijheid en bezit. De overheid was verplicht de natuurlijke rechten van haar onderdanen te beschermen, en indien men deze verplichting verwaarloosde, werd zijn geldigheid verbeurd verklaard.

De theorie van natuurrechten was de filosofische aanzet voor een golf van verzet tegen het absolutisme op het einde van de achttiende eeuw en is terug te vinden in de Franse verklaring van de rechten van de mens, in de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring, in de grondwetten van talloze staten gecreëerd na de bevrijding van het kolonialisme en in de

¹⁸ The Cyrus Cylinder. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/cyrus-cylinder.html>> [30/01/14]

¹⁹ Een soort ongeschreven wet; geheel van morele beginselen zoals die de mens van nature eigen is.

²⁰ The Cyrus Cylinder. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/cyrus-cylinder.html>> [30/01/14]

²¹ Sophokles, vijfde eeuw voor Christus

belangrijkste VN mensenrechtendocumenten.²² De rechten van de mens worden gezien als descendentes van natuurlijke rechten, die zelf voortkomen uit het concept van de natuurwet. Dit concept speelde eeuwenlang een dominante rol in de Westerse politiek, maar desondanks bleven machthebbers deze natuurwetten met de voeten treden tot men er zo'n duizend jaar later in slaagde een Engelse koning ervan te overtuigen dat niemand de rechten van de mensen zomaar terzijde kon schuiven, zelfs de koning niet.

§1.2 De Magna Charta (1215)

Deze koning was Jan zonder Land (1167-1216). Hij kende in 1215 de Magna Charta, het handvest van de Engelse vrijheden, toe aan de adel²³, clerus en enkele rijke handelaars.²⁴ Dit charter kwam er nadat een Engelse baron inspraak in het koninklijk beleid had geëist en het werd al gauw een symbool en strijdkreet tegen onderdrukking, aangezien elke volgende generatie er de bescherming van de eigen bedreigde rechten in zag.²⁵

In 1679 werd een juridische term uit de Magna Charta tot een volwaardige wet gestemd: *Habeas Corpus*, 'dat gij een lichaam hebt'. Zij houdt in dat gevangenschap erkend moest worden en dat een gevangene moest worden voorgeleid bij een rechter; een procedure voor controle op onwettige gevangenhouding.²⁶ Deze wet was een reactie van de adel tegen de gewoonte van Karel I van Engeland (1600-1649) om rijke burgers te bedreigen met opsluiting indien ze geen extra belastingen betaalden. "*Habeas Corpus* was dus niet alleen nobel bedoeld ter bescherming van de burger, maar ook als ingrijpende beperking van de Engelse vorst als rechterlijke macht. De monarch en zijn gerechtelijk apparaat hadden niet langer het recht om burgers op te sluiten zonder reden of eerlijk proces. Voor het eerst in de geschiedenis werd de burger in zijn bewegingsvrijheid beschermd tegen willekeurig staatsoptreden en was dit ook voor een rechtbank afdwingbaar."²⁷

²² Shestack, 1998: 9

²³ Dit gold echter niet voor de Engelse bevolking. Zelfs de toplaag van de bevolking kon niet altijd op dit Charter rekenen. Kortom, de Magna Charta had in feite weinig te maken met de rechten van de gewone man, maar meer met het waarborgen van de rechten van machtige baronnen tegen een arrogante Engelse koning.

²⁴ Brocatus 2008: 17

²⁵ "Magna Carta." Encyclopaedia Britannica. Encyclopaedia Britannica Online Academic Edition. Encyclopædia Britannica Inc., 2014. Web. 01 Feb. 2014. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/356831/Magna-Carta>>.

²⁶ Habeas Corpus. <<http://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/habeas-corpus>> [01/02/14]

²⁷ Brocatus 2008: 18

Het *Habeas Corpus* principe is belangrijk en kan vandaag nog steeds teruggevonden worden in de Britse en Amerikaanse wetten, maar dat betekent echter niet dat het niet opgeheven kan worden wanneer de openbare veiligheid in het gedrang komt. Zo schortte Abraham Lincoln de *Habeas Corpus* op in bepaalde staten tijdens de Amerikaanse burgeroorlog en ook in Groot-Brittannië werd het beginsel tijdens de wereldoorlogen en de conflicten in Noord-Ierland terzijde geschoven. En in 2001 herhaalde de geschiedenis zich toen president Bush zichzelf het recht gaf om mensen, die verdacht werden van terrorisme, vast te houden zonder formele procedure. Het toont aan hoe broos dit rechtsbeginsel is.²⁸

§1.3 Bill of Rights²⁹ (1689)

Met een protestantse meerderheid en een beginnende democratische traditie was het zeventiende-eeuwse Engeland niet zo verzot op de absolutistische neigingen en voorkeur voor het katholicisme van James II (1633-1701). Velen hoopten op een meer gematigd protestants bewind onder zijn dochter, Mary II (1662-1694), die getrouwd was met Willem III van Oranje (1650-1702). In 1688 beviel Maria van Modena (1658-1718), de vrouw van James II, echter van een zoon en zorgde daarmee voor een katholieke opvolger. Dit betekende dat Mary II niet langer de volgende in lijn was voor de troon. Gealarmeerd door deze gebeurtenissen besloot een groep samenzweerders, protestantse tegenstanders van James II, om samen met Willem III Engeland binnen te vallen en James II van de troon te verdrijven. Deze omverwerping van James II en het overnemen van de troon door William III en Mary II werd ook wel de *Glorious Revolution* (1688) genoemd. De nieuwe monarchen konden echter niet met dezelfde directe macht regeren als hun voorgangers. Ze accepteerden de *Declaration of Rights*, later de *Bill of Rights* genoemd.³⁰ De belangrijkste principes van de *Bill of Rights* zijn vandaag de dag nog steeds van kracht en werden als voorbeeld gebruikt voor de Amerikaanse *Bill of Rights* in 1789. Zijn invloed is ook te zien in andere documenten aangaande de rechten van de mens, zoals de VN-Verklaring van de Rechten van de Mens en het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens.³¹

²⁸ Brocatus 2008: 19

²⁹ *An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject and Settling the Succession of the Crown*

³⁰ William III (of Orange). <http://www.bbc.co.uk/history/people/william_iii_of_orange> [02/02/14]

³¹ Bill of Rights (1689). <<http://www.parliament.uk>> [02/02/14]

§1.4 De Amerikaanse (1776) en Franse (1789) onafhankelijkheidsverklaringen

Het was echter in de ‘nieuwe wereld’ dat het rationalisme voor het eerst praktische gevolgen kreeg in een constitutioneel document. Locke’s invloed was onmiskenbaar in de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring in 1776. Dit document somde de bezwaren tegen George III van het Verenigd Koninkrijk (1738-1820) op en inspireerde de succesvolle prosecutie van de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog. De onafhankelijkheidsverklaring werd grotendeels geschreven door Thomas Jefferson (1743-1826), een verlichtingsdenker. “*No taxation without representation* was de leuze waaronder de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd losbrak. De fiscale druk en de handelsbelemmeringen op de kolonisten waren in de loop der jaren immers opgevoerd door de Britse kroon en dit zonder dat men vanuit de overkant van de plas iets te zeggen kreeg in het Britse Lagerhuis. De uiteindelijke onafhankelijkheidsverklaring raakte deze economische problematiek wel aan, maar focuste vooral op de rechten van de nieuwe Amerikaanse burgers.”³² Het bepaalde als volgt: “We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights, that among these are life, liberty and the pursuit of happiness. That to secure these rights, governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed.”³³ De Amerikaanse grondwet, die in 1787 in Philadelphia werd geschreven, is de oudste geschreven nationale grondwet en daarmee het meeste elementaire document in de Westerse wereld. De eerste tien amendementen van de Grondwet – samen de *Bill of Rights* genoemd – werden op 15 december 1791 bekrachtigd.³⁴ “Deze twee teksten moeten samen gelezen worden, waarbij de grondwet vooral de rol van de bestuurlijke instellingen uitklaart met de scheiding der machten als belangrijkste principe. De *Bill of Rights* vult aan door in tien artikels de burgerrechten op te sommen.”³⁵

³² Brocatus 2008: 60

³³ Justyński 1991: 70

³⁴ Declaration of Independence. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/declaration-of-independence.html>> [03/02/14]

³⁵ Brocatus 2008: 60

De Franse revolutie van 1789 werd geleid door een goed opgeleide middenklasse, die de buik vol had van feodale contributies en van belastingen geheven door de staat, waarvan de Kerk en de adel waren vrijgesteld. De middenklasse was zeker op de hoogte van de veranderingen die op dat moment in de wereld plaatsvonden³⁶ om vrijheid en gelijkheid te eisen. De armoede en honger zetten het gewone volk aan om de revolutie te steunen. De revolutie resulteerde aanvankelijk in het toestaan van soevereiniteit door koning Lodewijk XVI (1754-1793) aan een verkozen wetgever, terwijl hij zijn kroon behield. In 1792 werd de monarchie echter afgeschaft en een republiek werd uitgeroepen. Het was in 1791, tijdens de korte constitutionele monarchie, dat de Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger werd aangenomen.³⁷ Op dezelfde manier dat de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring aangaf dat *'all men are created equal... endowed... with certain unalienable rights of life, liberty and the pursuit of happiness'*³⁸, zo verklaarden de Fransen dat *'les droits naturels, inaliénables, et sacrés de l'Homme sont la liberté, la propriété, la sûreté, et la résistance à l'oppression. Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits.'*³⁹ Het opstellen van deze verklaring was duidelijk beïnvloed door Thomas Jefferson en het document zou later, inhoudelijk en formeel, het model vormen voor de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1950).⁴⁰

§1.5 Sociale rechten en het Marxisme

Locke ontwikkelde zijn theorie van natuurlijke rechten als reactie op de overheersing van de Britse monarchie, die zich de vrijheid van de mensen toe-eigende onder het mom van een 'goddelijk recht'. Dit idee van natuurlijke rechten vormde de basis van de revoluties tegen de koninklijke autocratie in Engeland, Amerika en Frankrijk en de bloei van het kapitalisme gedurende de achttiende en de negentiende eeuw. Dit nieuwe liberalisme gaf grondwettelijke erkenning aan individuele vrijheden en legde constitutionele beperkingen op aan de soevereine macht en al doende richtte men een staat op naar een Westers model, dat zich door Europa verspreidde. Rusland bleef echter onaangeroerd door deze politieke transformatie van Europa.⁴¹

³⁶ De onderwerping van de Britse kroon aan het Parlement, de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog,...

³⁷ McBeth, Nolan & Rice 2011: 49-50

³⁸ McBeth, Nolan & Rice 2011: 50

³⁹ Ibid.

⁴⁰ McBeth, Nolan & Rice 2011: 50-51

⁴¹ McBeth, Nolan & Rice 2011: 56-57

De Romanov-dynastie vertrouwde op een sterk en loyaal leger om haar feodale staat en de ongeschoolde, verarmde boeren onder controle te houden zodat pas op het einde van negentiende eeuw de eerste tekenen van ongenoegen naar boven kwamen. Generaties na de revoluties in Engeland, Frankrijk en Amerika. Het afschaffen van de slavernij in 1861 en het hervormingsgezinde bewind van Aleksandr II (1818-1881) stonden waarschijnlijk aan het begin van het uiteenvallen van feodaal Rusland, maar het was de herwaardering van het onderdrukkende tsarisme onder Nicolaas III (1845-1894) in de jaren 1890 die een reactie teweegbracht in een tijd van snelle industrialisatie, die de boeren naar de stad bracht waar ze werden blootgesteld aan nieuwe ideeën. Terwijl het momentum voor hervormingen zich vormde in het twintigste-eeuwse Rusland waren er onder de hervormingsgezinde edelen veel voorstanders van kapitalistische hervormingen gebaseerd op het Westerse voorbeeld en een constitutionele monarchie. Hun hervormingsvoorstellen werden echter van de kaart geveegd door de Bolsjewistische organisatie van de Russische stedelijke fabrieksarbeiders en hun toewijding aan Lenins interpretatie van het socialisme van Marx en Engels.⁴²

De Russische staat, die ontstond uit een politieke revolutie, was dus – net zoals in Engeland, Amerika en Frankrijk – gemodelleerd naar het voorbeeld van de filosofie die de revolutie had ondersteund. In het geval van het nieuwe Rusland – de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken – was deze filosofie het Marxistisch socialisme, dat niet alleen verschillend maar ook tegengesteld was aan het individuele liberalisme van het Westen.⁴³ In tegenstelling tot het kapitalisme is het socialisme gebaseerd op het concept dat alle productiemiddelen tot de staat behoren. In andere woorden: alle fabrieken en banken waren eigendom van de staat en niet van particulieren.⁴⁴ Deze radicale veranderingen in eigendomsverhoudingen, die werden uitgevoerd in een socialistische maatschappij, gaven een nieuwe betekenis aan de traditionele democratische leuzen van vrijheid en gelijkheid. Dit kwam ook tot uiting in de fundamenteel nieuwe benadering van de positie van het individu in de samenleving en in de creatie van de noodzakelijke sociale, economische en politieke voorwaarden voor een zo volledig mogelijke uitoefening van alle rechten en vrijheden.⁴⁵

⁴² McBeth, Nolan & Rice 2011: 57

⁴³ McBeth, Nolan & Rice 2011: 58

⁴⁴ Human Rights in Socialist Society 1981: 8

⁴⁵ Ibid.

De eerste socialistische revolutie ooit vond plaats in het grootste multinationale land ter wereld waar er allerlei vormen van nationale onderdrukking bestonden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat één van de eerste documenten uitgegeven door de overheid een Verklaring van de Rechten van de Volkeren van Rusland (1917) was. Dit document verkondigde het recht van het Russische volk op zelfbeschikking, inclusief afscheiding, en schafte alle beperkingen en privileges op grond van nationaliteit of religie af. Een ander document, de Verklaring van de Rechten van de Werkende en Uitgebuide Mensen (1918), riep Rusland uit tot een Republiek van de Sovjets van Arbeiders-, Soldaten- en Boerenafgevaardigden. Het verklaarde dat de hoofdtak van de Sovjetstaat de afschaffing van uitbuiting was en de hervorming van de maatschappij volgens het socialistisch model.⁴⁶

De grondwetten van de socialistische landen garanderen dat alle burgers gelijke rechten hebben op vlak van economische, politieke, sociale en culturele activiteiten. Er zijn geen directe of indirecte privileges of beperkingen op grond van sociale herkomst, partijbanden, geslacht, nationaliteit, religie, eigendom, et cetera. Burgers hebben ook gelijke taken en verplichtingen ten aanzien van de socialistische staat en maatschappij. Gelijkheid van burgers onder het socialisme betekent politieke gelijkheid, ongeacht ras of nationaliteit, de gelijkheid van man en vrouw op vlak van economie, overheid, culturele en socio-politieke activiteiten.⁴⁷ De Verklaring van de landen die deel uitmaakten van het Warschaupact stelde het volgende: “the very emergence of the new social system is linked with the striving to translate into reality the principal human right, the right to a dignified existence without exploitation, and to pave the way for the all-round development of the individual. The banner of human rights and freedoms is the banner of socialism.”⁴⁸

§1.6 De Verenigde Naties (1945)⁴⁹

De twintigste eeuw veranderde al gauw in een periode van oorlogen en grote ontgoocheling. Op 28 juni 1914 werden Frans Ferdinand van Oostenrijk (1863-1914) en zijn vrouw Sophie, hertogin van Hohenberg (1868-1914), doodgeschoten in de Bosnische

⁴⁶ Human Rights in Socialist Society 1981: 9

⁴⁷ Human Rights in Socialist Society 1981: 14

⁴⁸ Human Rights in Socialist Society 1981: 11

⁴⁹ Kazachstan en Oezbekistan zijn sinds 1992 lid van de Verenigde Naties.

hoofdstad Sarajevo. Dit betekende het symbolische begin van de eerste wereldoorlog.⁵⁰ Twee decennia eerder had de Duitse filosoof Friedrich Nietzsche (1844-1900) de trend naar Europese zelfvernietiging en zelfbewustwording voorspeld. "Dit is het grote spektakel," schreef hij in *The Genealogy of Morals* (1887), "van een honderdtal handelingen die Europa zullen bezetten gedurende de volgende twee eeuwen, de meest vreselijke en problematische, maar ook de meest hoopvolle spektakels." En, inderdaad, tijdens de verwoestende oorlog en de nasleep ervan ontstonden er twee tegengestelde tendensen: de triomf van het Bolsjewisme in Rusland, aanvankelijk gebaseerd op het internationaal socialisme, en de bijna gelijktijdige oprichting van de Volkerenbond (1919) en de Internationale Arbeidsorganisatie (1919), gebaseerd op progressieve liberale opvattingen over mensenrechten. Het falen van de uitvoering van dergelijke visies zou later leiden tot de opkomst van particularistische perspectieven, het fascisme en wederom een totale oorlog.⁵¹ Een tweede wereldoorlog was nodig om een nieuwe supranationale poging te doen slagen: de Verenigde Naties, opgericht op 24 oktober 1945.

Tijdens deze tweede wereldoorlog waren de mensenrechten nog nooit zo angstaanjagend dicht bij hun ondergang; de wereld had wanhopig nood aan verandering. De belangrijkste focus in deze naoorlogse periode betrof de pogingen om juridische verdragen te creëren ter bescherming van de mensenrechten. "In april 1945 kwamen afgevaardigden uit 50 landen vol optimisme en hoop bijeen in San Francisco. Het doel van de Conferentie van de Verenigde Naties was om een internationale organisatie op te richten om de vrede te bevorderen en toekomstige oorlogen te voorkomen. De idealen van deze organisatie waren uiteengezet in het voorwoord van het beoogde handvest: 'Wij, de volkeren van de Verenigde Naties, zijn vastbesloten om toekomstige generaties te behoeden voor de verschrikkingen van oorlog, die de mensheid al tweemaal tijdens onze generatie onnoemelijk veel leed heeft bezorgd.' Het handvest van de nieuwe Verenigde Naties organisatie werd van kracht op 24 oktober 1945."⁵² Hiermee werden de mensenrechten uiteindelijk een officiële zorg voor de hele internationale gemeenschap.

⁵⁰ "World War I." Encyclopaedia Britannica. Encyclopaedia Britannica Online Academic Edition. Encyclopædia Britannica Inc., 2014. Web. 06 Feb. 2014. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/648646/World-War-I>>

⁵¹ Ishay 2004: 176-177

⁵² The United Nations. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/the-united-nations.html>> [07/02/14]

§1.7 De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) (1948)

In 1946 kreeg de VN-commissie voor de Mensenrechten de opdracht een internationale *Bill of Rights* samen te stellen. Deze taak, het creëren van een mensenrechtenverdrag toepasbaar op alle landen en mensen over de hele wereld, bracht een aantal moeilijke filosofische en politieke vragen naar boven. Want wat waren mensenrechten? Waren mensenrechten de verklaringen van Cyrus, of de natuurwetten van Rome, of de Franse verklaring? Iedereen leek een verschillende opvatting te hebben van wat mensenrechten nu eigenlijk zouden moeten zijn. Maar onder het toezicht van Eleanor Roosevelt (1884-1962) slaagde men erin overeen te komen over een aantal rechten, die van toepassing waren op iedereen: de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Op 10 december 1948 zei Eleanor Roosevelt het volgende: “This Universal Declaration of Human Rights may well become the international Magna Carta for all men everywhere.”⁵³ Er was echter één complicatie: het document heeft namelijk geen rechtskracht, het is optioneel; en ondanks meerdere verdragen, documenten en wetten is het niet veel meer dan woorden op een stuk papier.⁵⁴ Aldus was de belangrijkste taak van de VN-Commissie voor de Mensenrechten tussen 1948-1966 het oprichten van een instantie gebaseerd op deze Universele Verklaring en het bepalen van een werkwijze om de verwezenlijking en het gebruik te garanderen. Deze VN-Commissie vervaardigde twee documenten: het Internationaal Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten (IVBPR) en het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR). Het IVBPR richt zich op kwesties zoals het recht op leven, vrijheid van meningsuiting, religie en stemrecht. Het IVESCR richt zich vooral op voedsel, onderwijs, gezondheid en bescherming. Beide verdragen verklaren dat deze rechten gelden voor alle mensen en verbieden discriminatie. Ze werden van kracht in 1976 en staan samen met het UVRM bekend als *the International Bill of Human Rights*.⁵⁵

Naast deze verdragen hebben de Verenigde Naties nog meer dan 20 andere belangrijke verdragen aangenomen, die de mensenrechten verder uitwerken. Deze omvatten verdragen om specifieke misbruiken, zoals martelingen en genocides, te voorkomen en te verbieden en

⁵³ Brocatus 2008: 10

⁵⁴ Moeckli, D., Shah, S., Sivakumaran, S., 2010: 35

⁵⁵ International Bill of Human Rights. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/international-human-rights-law-continued.html>> [07/02/14]

om kwetsbare bevolkingsgroepen, zoals vluchtelingen⁵⁶, vrouwen⁵⁷ en kinderen⁵⁸ te beschermen. Andere verdragen betreffen rassendiscriminatie, preventie van genocide, politieke rechten van de vrouw, en het verbod op slavernij en marteling.⁵⁹

§1.8 De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) (1972)

De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa werd opgericht in 1972 en zijn eerste bijeenkomst (1973-1975) werd bijgewoond door alle drieëndertig landen van Europa (met uitzondering van Albanië), de Verenigde Staten en Canada. De conferentie resulteerde in de ondertekening van de Helsinki-akkoorden op 1 augustus 1975, waarin de Amerikaanse en de Sovjetgeleide allianties (respectievelijk de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie en het Warschaupact) de onschendbaarheid van de post-WO II-grenzen in Europa erkenden en zich ertoe verbonden de rechten en de fundamentele vrijheden van de mens te eerbiedigen.⁶⁰

§1.9 De toekomst van mensenrechten in het Westen

Het is duidelijk dat er de laatste zestig jaar ongelofelijk veel veranderd is op het vlak van mensenrechten. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat er geen ruimte meer is voor verbetering. Het is algemeen geweten dat de mensenrechten nog iedere dag over de hele wereld worden geschonden. Desalniettemin zien we een zeer grote vooruitgang wanneer we de situatie van vandaag vergelijken met die van voor 1945. Vandaag de dag zijn er internationale wettelijke verplichtingen die controleren hoe een soevereine staat individuen mag behandelen binnen zijn jurisdictie. Dit is nu een kwestie van internationaal belang, en het internationaal humanitair recht vertegenwoordigt de standaard, waarmee het gedrag van staten wordt beoordeeld. Vandaag de dag halen zelfs de meest autoritaire regimes het niet in hun hoofd om zich publiekelijk tegen het principe te verzetten, dat hun burgers bepaalde fundamentele rechten hebben; ook al houden de handelingen van menig zulke overheid deze idealen niet altijd even goed in stand. Er moet nog heel veel gedaan worden opdat de internationale

⁵⁶ Internationaal Verdrag betreffende de Status van Vluchtelingen, 1951

⁵⁷ Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen, 1979

⁵⁸ Verdrag inzake de Rechten van het Kind, 1989

⁵⁹ International Bill of Human Rights. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/international-human-rights-law-continued.html>> [07/02/14]

⁶⁰ "Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)." Encyclopaedia Britannica. Encyclopaedia Britannica Online Academic Edition. Encyclopædia Britannica Inc., 2014. Web. 08 Feb. 2014.

<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/532063/Organization-for-Security-and-Co-operation-in-Europe>>.

standaarden die werden gecreëerd correct toegepast worden. Dit eerste hoofdstuk sluit ik af met een citaat van Lauterpacht⁶¹: de geschiedenis der mensenrechten, zowel op nationaal als internationaal niveau, bevestigt dat *“the vindication of human liberties does not begin with their complete and triumphant assertion at the very outset.’ Rather, ‘it commences with their recognition in some matters, to some extent, for some people, against some organ of the State.’”*⁶²

⁶¹ Sir Hersch Lauterpacht, een bekende rechtsgeleerde. <http://www.lcil.cam.ac.uk/about_the_centre/sir-hersch-lauterpacht-1897-1960> [26/05/14]

⁶² Moeckli, D., Shah, S., Sivakumaran, S., 2010: 37

2. De rechten van de vrouw in Oezbekistan

§2.1 Wat zegt de grondwet?

De Oezbeekse grondwet heeft een goed uitgewerkt hoofdstuk over de basis mensen- en burgerrechten, plichten en vrijheden. Ik haal er een aantal uit die van belang zijn voor mijn thesis.

Artikel 18 stelt dat “all citizens of the Republic of Uzbekistan shall have equal rights and freedoms, and shall be equal before the law, without discrimination by sex, race, nationality, language, religion, social origin, convictions, individual and social status.”

Artikel 24: “The right to exist is the inalienable right of every human being. Attempts on anyone’s life shall be regarded as the gravest crime.”

Artikel 31: “Freedom of conscience is guaranteed to all. Everyone shall have the right to profess or not to profess any religion. Any compulsory imposition of religion shall be impermissible.”

Artikel 40: “Everyone shall have the right to receive skilled medical care.”

Artikel 41: “Everyone shall have the right to education. The state shall guarantee free secondary education. Schooling shall be under state supervision.”

Artikel 43: “The state shall safeguard the rights and freedoms of citizens proclaimed by the Constitution and laws.”

Artikel 44: “Everyone shall be entitled to legally defend his rights and freedoms, and shall have the right to appeal any unlawful action of state bodies, officials and public associations.”

Artikel 46: “Women and men shall have equal rights.”

Artikel 117: “Citizens of the Republic of Uzbekistan shall have the right to elect and be elected to the representative bodies of state authority. Every elector shall have one vote. The right to vote, equality and freedom of expression of will shall be guaranteed by law.”⁶³

⁶³ Grondwet van Oezbekistan. <<http://www.gov.uz/en/constitution/>> [10/02/14]

Deze grondwet werd aangenomen op 8 december 1992 en roept Oezbekistan uit tot een seculiere en democratische republiek, waar vrijheid van meningsuiting en geloof gegarandeerd zijn voor de Oezbeekse bevolking.⁶⁴ De grondwet doet duidelijk denken aan eender welke Europese, democratische grondwet, maar een grondwet – hoe democratisch ook – zal nooit op zichzelf leiden tot een democratie, vrijheid en een wetgeving-gebaseerde gemeenschap. Het dient slechts als een kompas dat duidt op de doelstellingen van sociale ontwikkeling. Zonder politieke of economische rechten voor de burgers blijft het slechts een stuk papier. Ze bevat ook een aantal voorzieningen gericht op het veiligstellen van de gelijkheid van de vrouw voor de wet. De burgerlijke wet die het huwelijk en scheiding regelt, is gebaseerd op het Sovjetfamilie recht. Het bevat voorzieningen gericht op het veiligstellen van de gelijkheid van de partners in echtelijke verbintenis. De wettelijke leeftijd waarop men kan huwen is zeventien voor vrouwen en achttien voor mannen. Het huwelijk is monogaam en een echtscheiding is uiterst zeldzaam, ook al hebben partners gelijke rechten met betrekking tot het initiëren van een scheiding. De gelijke rechten die vrouwen krijgen toegekend in de burgerlijke wetgeving hebben echter weinig invloed op de traditionele praktijken bij de landelijke meerderheid.⁶⁵

§2.2 Onderwijs

Artikel 41 stelt dat “everyone shall have the right to education. The state shall guarantee free secondary education. Schooling shall be under state supervision.”⁶⁶

Dankzij de Sovjetervenis kunnen Oezbeekse vrouwen vandaag genieten van een hoger niveau van geletterdheid. Nadat het tsaristische Rusland het gebied van Oezbekistan had ingelijfd in de jaren zestig van de negentiende eeuw, stond men het gebied aanzienlijke politieke en culturele autonomie toe. Dit was echter tijdelijk aangezien het nieuwe Sovjetregime na de Russische revolutie Centraal-Azië begon te transformeren. Na de creatie van de Oezbeekse republiek begon men meteen met een massale alfabetiseringscampagne⁶⁷. Dit zou twee fundamentele doelstellingen dienen: ten eerste zou het efficiëntere werknemers creëren, en ten tweede zou het helpen de bevolking te politiseren waardoor men zou

⁶⁴ Melvin, N. J. 2000: 32-33

⁶⁵ Yalcin, R. 2002: 22

⁶⁶ Grondwet van Oezbekistan. <<http://www.gov.uz/en/constitution/>> [10/02/14]

⁶⁷ Ликбез: ликвидация безграмотности. (Liquidatie van het analfabetisme).

integreren in het Sovjetsysteem.⁶⁸ Deze ontwikkelingen in het onderwijs waren een centraal element in de aandrijving om de Oezbeekse maatschappij te veranderen. Onderwijs was het middel waarmee men de positie van de vrouw wou veranderen en waarmee men de traditionele waarden – en dan vooral de religieuze waarden – wou transformeren. Om deze doelstellingen te bereiken begon men met het invoeren van een universeel en seculier onderwijssysteem. De invoering van de algemene leerplicht verhoogde al snel de geletterdheid. Tussen 1926 en 1932 steeg de geletterdheid van 3,8 procent naar 52,5 procent.⁶⁹

Toen Oezbekistan onafhankelijk werd in 1991 veranderde de situatie echter. In 1991 was Oezbekistan een jonge staat, die aanspraak maakte op een oud verleden. Het verlangen om de nationale traditie nieuw leven in te blazen en opnieuw uit te vinden heeft de positie van de rechten van de vrouw in het post-Sovjettijdperk zeer gecompliceerd gemaakt. De Oezbeekse regering heeft de rechten van de vrouw uitgebuit als bewijs van de moderniteit van de natie in het tot stand brengen van een nieuwe nationale identiteit. De regering zendt echter tegenstrijdige boodschappen uit, aangezien het naar de ‘traditionele’ rol van de vrouw verwijst als maatstaf voor de culturele erfenis.⁷⁰ Met als gevolg dat na de val van de Sovjet Unie in 1991 de uitspraken omtrent de Oezbeekse nationale traditie in rechtstreeks conflict kwamen met de elementen van de Sovjeterfenis die de gelijkheid van vrouwen bevorderde. Net zoals in vele andere postcommunistische maatschappijen werd de houding ten opzichte van de rol van de vrouw in de gemeenschap, op de arbeidsmarkt en in de familie conservatiever tijdens de beroering die volgde op het uiteenvallen van de Sovjet-Unie,⁷¹ aangezien men na de ontbinding van de Sovjet-Unie geconfronteerd werd met een economische crisis, waarvan vrouwen – vooral op vlak van onderwijs – het slachtoffer werden. Door de reductie van middelen sloten vele scholen de deuren, wat een negatieve impact had op de voorbereiding van de kinderen.

Het is duidelijk dat na de val van de Sovjet-Unie de aanwezigheid van vrouwen in het hoger onderwijs sterk is gedaald als gevolg van een aantal factoren, zoals de stijgende kost van onderwijs en de terughoudendheid van ouders om hun dochters te laten studeren in

⁶⁸ Yalcin, R. 2002: 81-82

⁶⁹ Melvin, N. 2000: 21

⁷⁰ Report on Uzbekistan: 5-6

⁷¹ Report on Uzbekistan: 7-8

stedelijke gebieden. Aangezien vele meisjes volgens traditie in hun late tienerjaren of als jonge twintiger trouwen (zie §1.3.1) zijn hun kansen op een hogere opleiding zeer beperkt. Bijgevolg kunnen we stellen dat het onderwijsniveau van vrouwen in Oezbekistan verwaarloosd is.⁷²

§2.3 Gezondheid

§2.3.1 Kinderhuwelijken

Het familierecht in Oezbekistan stelt duidelijk onder hoofdstuk twee, artikel vijftien dat de huwelijksleeftijd voor mannen achttien jaar is en voor vrouwen zeventien. Datzelfde artikel staat toe om deze leeftijd met een jaar te vervroegen in uitzonderlijke⁷³ omstandigheden.⁷⁴ Dit in tegenstelling tot de internationale standaarden, die stipuleren dat de minimumleeftijd – voor zowel mannen als vrouwen – voor het afsluiten van een huwelijk achttien zou moeten zijn.⁷⁵

Zowel het familierecht (art. 14) als de grondwet (art. 63) verklaren dat het huwelijk gebaseerd moet zijn op de bereidwillige toestemming van beide partijen. Indien dit niet het geval is, kan men zich beroepen op artikel 136 van het strafwetboek: “Принуждение женщины к вступлению в брак или продолжению брачного сожительства либо похищение для вступления в брак вопреки ее воле, а равно воспрепятствование женщине вступлению в брак, наказывается штрафом до двадцати пяти минимальных размеров заработной платы или исправительными работами до трех лет, или арестом до шести месяцев либо лишением свободы до трех лет.”⁷⁶⁷⁷ De realiteit is echter anders.

“Child (or early) marriage is the union whether or not official of two persons, at least one of whom is under 18 years of age. By virtue of being children, child spouses are considered to be incapable of giving free and full consent, meaning that child marriages should be considered a violation of human rights and the rights of the child.”⁷⁸ In Oezbekistan trouwt

⁷² Ibrahim, S. 2013: 53

⁷³ Zoals zwangerschap en de geboorte van een kind, maar al bij al is dit geen specifieke lijst en wordt de beslissing vaak overgelaten aan de plaatselijke autoriteiten.

⁷⁴ Het familierecht van Oezbekistan. <http://fmc.uz/legisl.php?id=k_sem_2> [11/02/14]

⁷⁵ UNFPA report 2012: Child marriage in Uzbekistan.

⁷⁶ Het dwingen van een vrouw tot een huwelijk of samenleving of haar ontvoeren voor een huwelijk tegen haar wil, evenals een vrouw verhinderen te trouwen wordt bestraft met een boete van 25 keer het minimum maandloon of correctionele arbeid tot drie jaar, of een gevangenisstraf van maximum zes maanden, of een gevangenisstraf van maximum drie jaar.

⁷⁷ Het strafrecht van Oezbekistan. <http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_23> [11/02/14]

⁷⁸ UNFPA report 2012: Child marriage in Uzbekistan

meer dan vijfenveertig procent van de vrouwen – en slechts acht procent van de mannen – voor ze twintig jaar oud zijn. In 1998 waren volgens de statistieken van de overheid zo'n 10.847 Oezbeekse vrouwen getrouwd voor achttienjarige leeftijd in vergelijking met 183 mannen.⁷⁹

Gedwongen en vroegtijdige huwelijken worden erkend als schendingen van de mensenrechten. Talrijke internationale en regionale rechtsinstrumenten veroordelen deze praktijken. Vele van deze documenten vereisen de toestemming van beide partijen, bevelen een minimumleeftijd aan en vragen dat het huwelijk wordt geregistreerd voor een betere opvolging van het aantal gedwongen huwelijken en om te verzekeren dat beide partijen gelijke rechten en bescherming hebben. Hoewel de meeste landen deze documenten⁸⁰ hebben ondertekend, ontbreekt er bij vele landen een adequate uitvoering van deze verdragen. Bijvoorbeeld: ondanks de aanbevelingen om de minimumleeftijd in te stellen op achttien, hebben vele landen geen nationale wetgeving die achttien als minimumleeftijd instelt als een manier om vroegtijdige huwelijken te voorkomen;⁸¹ zo ook Oezbekistan.

Dit is een niet te onderschatten probleem. Ieder jaar trouwen er zo'n veertien miljoen meisjes wereldwijd met weinig of geen inspraak. Noch fysiek noch emotioneel klaar om vrouw of moeder te worden, lopen deze meisjes een veel groter risico op gevaarlijke complicaties bij zwangerschap, een hiv of aids-infectie, en dreigen velen het slachtoffer te worden van huiselijk geweld.⁸² Een kinderhuwelijk berooft de vrouw van elke kans om te floreren. Het is een inbreuk op de rechten van de vrouw (en het kind), die hen hun gezondheid, onderwijs en de keuze om met wie en wanneer te trouwen ontzegt.⁸³ Met andere woorden, trouwen op jonge leeftijd heeft een grote invloed op de toekomst van het kind: ze zullen hoogstwaarschijnlijk hun opleiding afbreken – wat hun persoonlijke ontwikkeling, hun voorbereiding op het volwassen leven, et cetera belemmert – om de huishoudelijke taken op zich te nemen; ze krijgen geen educatieve of economische kansen en zullen daardoor allicht in een vicieuze cirkel van armoede blijven; ze hebben weinig of geen inspraak in wanneer of met wie ze zullen

⁷⁹ United Nations 2009: Forced and early marriage: 4

⁸⁰ Oezbekistan ondertekende de volgende verdragen: het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (ondertekend in 1992) en Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen (ondertekend in 1995) Oezbekistan ondertekende het Verdrag inzake Instemming met het Huwelijk, Minimumleeftijd voor Huwelijk en Registratie van Huwelijken niet.

⁸¹ United Nations 2009: Forced and early marriage: 4

⁸² About Child Marriages. <<http://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage>> [12/02/14]

⁸³ About Child Marriages. <<http://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2013/05/Infographic-web-950px.jpg>> [12/02/14]

trouwen, wat een eind maakt aan hun opleiding, werkopportunities,... wat de ongelijkheid tussen man en vrouw in de hand speelt; ze worden geconfronteerd met hoge risico's op letsels of dood: kinderen die bevallen voor vijftienjarige leeftijd lopen groter gevaar om te sterven tijdens de bevalling, dan twintigers (zie §1.3.4); ze missen de kracht of de kennis om seks te weigeren of veilige seks te bespreken, wat ervoor zorgt dat ze een groter risico lopen op hiv/aids of andere seksueel overdraagbare ziektes (zie §1.3.3); en meisjes die op vroege leeftijd trouwen worden vaker geconfronteerd met huiselijk geweld (zie §1.4.1).⁸⁴

§2.3.2 Seksuele voorlichting, anticonceptiva, abortus en sterilisatie

Issues aangaande seksualiteit worden zelden besproken in Oezbeekse families vanwege het taboe dat erover heerst. Ouders zijn ervan overtuigd dat de seksuele opvoeding thuis moet plaatsvinden, maar praten er meestal niet over. Op school zien de leerkrachten seksualiteit als een persoonlijke kwestie en vermijden bijgevolg dit onderwerp.⁸⁵ Ook tijdens de Sovjetperiode bevatte het gecentraliseerde leerplan geen seksuele voorlichting (met kleine uitzonderingen in de Baltische staten). Reproductieve gezondheid kreeg weinig aandacht in de openbare Sovjetgezondheidszorg. Vooral geboorteregeling was onderontwikkeld: er waren weinig onderwijskansen, weinig systematische en volledige informatie over de kennis en het gebruik van moderne anticonceptiva en het gebruik van abortus was veel voorkomend. De culturele voorkeur voor grote families, de grote economische afhankelijkheid van landbouw en de relatief grote waarde van de Sovjetkinderbijslag zorgden voor hoge vruchtbaarheidscijfers in Oezbekistan tijdens de Sovjetperiode, zelfs onder hoog opgeleide, werkende vrouwen in de steden.⁸⁶

Als gevolg van de economische achteruitgang en de trage overgang naar een markteconomie⁸⁷ maakte de overheid zich zorgen over de demografische situatie en besloot ze een aantal programma's in te voeren, die als doel hadden het aantal kinderen in een gezin te beperken. Naast deze officiële programma's waren er echter ook officieuze opdrachten van

⁸⁴ About Child Marriages. <<http://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2013/05/Infographic-web-950px.jpg>> [12/04/14]

⁸⁵ Submission on Uzbekistan 2008: 4

⁸⁶ Buckley, C. 2006: 157

⁸⁷ De economische crisis die volgde op de instorting van de Sovjet-Unie was ontzettend in Oezbekistan. De inflatie steeg enorm in de vroege jaren 1990 en zowat de helft van de bevolking kwam onder de armoedegrens terecht.

de staat om verschillende middelen te gebruiken om voortplanting te beperken.⁸⁸ De Oezbeekse overheid wordt gekenmerkt door een sterke centrale sturing van de sociale diensten, een strikte beheersing van niet-gouvernementele organisaties en een door de staat gecontroleerde media. Met andere woorden, de overheid bevindt zich in een ideale positie om sociale richtlijnen van bovenaf te implementeren. Zo adviseerde president Karimov (°1938) al meermaals om enkel kinderen te baren wanneer de ouders hen van voedsel en een opleiding konden voorzien.⁸⁹

Begin 1993 begon er een gecoördineerde poging om het gebruik van anticonceptiva te verhogen. Dit pro-anticonceptie (anti-abortus) beleid van de Oezbeekse overheid werd ondersteund door verschillende internationale organisaties. In 1993 begon USAID haar *Uitbreidingsprogramma voor Reproductieve Gezondheidszorg* (RHSEP), dat zorgde voor de opleiding en omscholing van zorgverleners, bewustmaking via massamedia en verbetering van het medisch onderwijs in de verloskunde. Internationale organisaties begonnen ook met het verschenken van anticonceptiva als een vorm van materiële steun, al werd de keuze in Oezbekistan (zoals voor een groot deel van Centraal-Azië) beperkt tot het spiraaltje (IUD). Een onderzoek naar de projecten van verschillende onderaannemers van USAID toont aan dat het doel van RHSEP de vervanging van abortus door anticonceptiva was.⁹⁰

Een ander programma was het *Rode Appel Programma*. Dit nationaal bestuurd en internationaal gefinancierde programma was een poging om de bevolking bewust te maken van gezinsplanning en deed beroep op de traditionele lokale buurtverenigingen, of *Mahallas*, voor het verspreiden van materiaal en informatie. Het project was bedoeld om vrouwen op de hoogte te brengen van nieuwe anticonceptiemethoden, hen hierover te informeren en door te verwijzen naar zorgverleners.⁹¹ Verder werden gezonde families, gezonde moeders en gezonde kinderen bevorderd door te pleiten voor geboortespreading en het gebruik van moderne anticonceptiva als alternatief voor frequente bevallingen en abortussen.

⁸⁸ Submission on Uzbekistan 2008: 5

⁸⁹ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P. 2004: 4

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P. 2004: 4-5

Abortus was alomtegenwoordig tijdens de Sovjetperiode. Zelfs in de meest afgezwakte ambtsberichten vonden er gedurende een aanzienlijke periode één of twee abortussen plaats voor elke levende geborene. In de Verenigde Staten daarentegen was dat één abortus per 2,3 levende geborene. Deze enorme omvang is echter meer het resultaat van het gebrek aan adequate contraceptiva dan van het gebrek aan respect voor het recht van vrouwen om hun eigen lichaam te beheersen.⁹² De eerste abortuswet, die in 1920 werd gestemd, werd echter in 1936 door Stalin afgeschaft. In 1944 werd de basis gelegd voor een pro-familie beleid: kinderbijslag en betaalde ouderschapsverlof moesten worden voorzien, net zoals kinderopvang, et cetera. Deze maatregelen waren bedoeld om toegepast te worden over de hele Sovjet-Unie en maakten bijgevolg geen onderscheid tussen de specifieke demografische situaties in de verschillende republieken.⁹³ Na de legitimering van abortus in 1955 werd er een sterke toename waargenomen. Tussen 1956 en 1973 steeg het aantal abortussen met 231 procent, hoewel de gezondheidszorgen niet efficiënt waren. Abortus bleef de meest gebruikte anticonceptiemethode tot de jaren 1980, toen de Oezbeekse gezondheidszorg meer autonomie kreeg van het gecentraliseerde regime in Rusland, maar tot op de dag van vandaag is het spiraaltje de enige anticonceptiemethode die kan concurreren met het uitvoeren van een abortus.⁹⁴ De verschuiving van abortus naar moderne voorbehoedsmiddelen is een positieve ontwikkeling voor de gezondheid van Oezbeekse vrouwen, maar de volgende vraag stelt zich: betekent het verhoogde gebruik van voorbehoedsmiddelen ook een grotere bewustwording van anticonceptiva in het algemeen of een betere kennis op vlak van seksuele gezondheid?⁹⁵

Oezbeekse culturele normen verbieden het bespreken van seksuele zaken voor het huwelijk en ontmoedigen dergelijke gesprekken met vrouwen ongeacht hun burgerlijke staat.⁹⁶ Er wordt een sterke nadruk gelegd op het huwelijk en jonge mensen worden niet geacht vragen te stellen over seks tot ze verloofd of getrouwd zijn. Voor het verkrijgen van informatie over seksualiteit en voortplanting wendt men zich tot de *Mahallas*, bestaande uit ouderen. De meerderheid van de jongeren vindt deze *Mahallas* echter zeer ontoegankelijk, omdat de ouderen hun vragen als immoreel beschouwen en ze vervolgens doorgeven aan ouders of

⁹² Tribe, L.H., 1990: 56

⁹³ Barbieri, M., Blum, A., Dolkigh, E., Ergashev, A. 1996: 71

⁹⁴ Barbieri, M., Blum, A., Dolkigh, E., Ergashev, A. 1996: 81-82

⁹⁵ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P. 2004: 5-6

⁹⁶ Buckley, C. 2006: 157

buren.⁹⁷ Hoewel deze instituten – gebaseerd op de traditionele sociale structuur – soms doeltreffend kunnen zijn, vergroten ze ook de potentiële formele en informele toezichhoudende rol van deze verenigingen.⁹⁸ Ook medische instituten zijn zeer traditioneel gericht en stellen vaak vragen over het persoonlijke leven van de patiënt, zoals bijvoorbeeld over het verlies van de maagdelijkheid. Ongetrouwde vrouwen zijn vaak bang om naar een gynaecoloog te gaan vanwege het wijdverspreide geloof dat alleen ontmaagde vrouwen gynaecologische gezondheidsproblemen kunnen hebben.⁹⁹

“When I went to the makhalla committee for a pamphlet, I was asked sarcastically if I was officially married.” (Getrouwde Oezbeekse moeder, 19 jaar)¹⁰⁰

De organisaties opgericht in de jaren 1990 waren noch gericht op het verbeteren van het onderwijs noch op het helpen van jongvolwassenen, aangezien informatie over anticonceptiva en reproductieve gezondheid meestal gericht was op getrouwde koppels. Er waren heel weinig mogelijkheden voor ongetrouwde jonge mensen, LGBT¹⁰¹ mensen of prostituees om informatie te krijgen over seksuele gezondheid.¹⁰² Er waren in 1993 een aantal middelbare scholen die vrouwelijke studenten een cursus aanboden over seksuele en reproductieve gezondheid, maar tegen 1998 werden deze cursussen stopgezet en vervangen door een programma zonder dergelijke informatie. Zoals reeds vermeld vinden de meeste Oezbeken dat de seksuele voorlichting thuis moet plaatsvinden, desondanks vinden ze het zeer moeilijke deze zaken te bespreken met hun kinderen.

Wegens dit gebrek aan accurate info, richten jongvolwassenen zich met hun vragen tot informele kanalen¹⁰³ met als gevolg dat ze vaak verkeerd ingelicht worden.¹⁰⁴ Zo bestaat er het misverstand dat een maagd niet zwanger kan worden of besmet kan raken met een ziekte; dat je een soa kan krijgen door te baden in een *banja*¹⁰⁵, maar dat je een infectie kan voorkomen

⁹⁷ Submission on Uzbekistan 2008: 4

⁹⁸ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P. 2004: 5

⁹⁹ Submission on Uzbekistan 2008: 4

¹⁰⁰ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P. 2004: 9

¹⁰¹ Lesbienne, homo, biseksueel en transgender.

¹⁰² Submission on Uzbekistan 2008: 4

¹⁰³ Zoals vrienden, oudere broers of zussen, leeftijdsgenoten.

¹⁰⁴ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P. 2004: 6

¹⁰⁵ Russische benaming voor een badhuis.

door je te wassen met een zeep van een specifiek Westers merk; dat mannen geen seksueel plezier kunnen ervaren wanneer ze een condoom gebruiken; et cetera.¹⁰⁶

“The use of condoms hurts men’s pride. They think that contraception is women’s problem. When a man is unfaithful, he uses condoms since he is afraid of catching an infection. Men say, ‘If you are healthy, why must I do it?’” (Getrouwde Oezbeekse, 21 jaar)¹⁰⁷

In de Sovjet-Unie werd een vrouw met meer dan drie kinderen beschouwd als een ‘heldinmoeder’.¹⁰⁸ Deze titel ging gepaard met eer en vele voordelen. Een Oezbeeks gezegde vertelt dat wanneer je twee kinderen hebt, je er eigenlijk maar één hebt en wanneer je één kind hebt je er eigenlijk geen hebt, maar de laatste jaren drijft deze grote kinderwens velen over de grens naar Kazachstan: in Oezbekistan kan veel kinderen hebben namelijk gevaarlijk zijn, want – zoals het volgende onderdeel zal aantonen – zijn vrouwen het nieuwe doelwit van één van de meest repressieve regimes op aarde.¹⁰⁹

Het bloedbad in Andijan¹¹⁰ in 2005 betekende het begin van een periode van grote isolatie en repressieve stilte. Honderden mensen werden opgesloten of verdwenen en aan vele buitenlandse organisaties werd de toegang geweigerd om op Oezbeeks grondgebied te werken. In datzelfde jaar merkte Gulbahor Turaeva – een patholoog – op dat er een groot aantal baarmoeders van jonge, gezonde moeders naar het mortuarium werd gebracht waar zij werkte. Bij nader onderzoek van zo’n tweehonderd baarmoeders bleken deze onnodig verwijderd te zijn. Ze maakte haar bevindingen openbaar en vroeg haar werkgevers om uitleg, waarna ze werd ontslagen. In 2007 werd Turaeva opgesloten, zogezegd voor het smokkelen van oppositieliteratuur. Ook in 2007 bevestigde het VN-Comité tegen Folteringingen dat in de afgelopen jaren veel vrouwen het slachtoffer waren geworden van een gedwongen sterilisatie

¹⁰⁶ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P. 2004: 10

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Мать-героина

¹⁰⁹ Radioreportage over gedwongen sterilisatie. <<http://www.bbc.co.uk/programmes/p00qbnlq>> [13/02/14]

¹¹⁰ Op 13-14 mei werd een volksopstand in de stad Andijan brutaal onderdrukt door de Oezbeekse regering. President Karimov verklaarde dat zijn troepen hadden gehandeld om een opstand van Islamitische extremisten te beëindigen, hoewel de honderden slachtoffers die er vielen ongewapende burgers en kinderen waren. <<http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/uzbekistan/B038-uzbekistan-the-andijon-uprising.aspx>> [14/02/14]

of hysterectomie waarna het aantal zaken leek te verminderen,¹¹¹ maar nu lijkt het te zijn uitgegroeid tot een staatsbeleid.

“I left Uzbekistan because of what happened when I was pregnant with my second child. I had blood pressure problems and the doctors said they had to sterilize me. They said they had to abort my six-month-old baby and sterilize me, because I was too ill to be pregnant and I shouldn’t have any more children.” (Oezbeekse vluchteling in Kazachstan)¹¹²

Natalia Antelava¹¹³ sprak met een dokter over deze situatie en hij was niet in het minst verbaasd: “There is a ruling by the ministry of health on surgical sterilization. It’s ruling no. 1789 and it says that after two children – sometimes after three – a woman should be sterilized.”¹¹⁴ Oezbekistan heeft de grootste bevolking van alle republieken in Centraal-Azië. Terwijl de economische groeicijfers variëren tussen de optimistische officiële data en de voorzichtigere schattingen van internationale financiële instellingen, zet de snel groeiende bevolking duidelijk een domper op de uitermate belangrijke berekening van het bruto binnenlands product, dat wordt berekend per hoofd van de bevolking.¹¹⁵ Er speelt echter meer dan alleen economische redenen; het is ook een manier om de bevolkingsgroei onder te controle te houden en een bizarre *short cut* om het aantal moeder- en kindersterftes te verminderen om zo hun positie op deze internationale ranglijsten te verbeteren.¹¹⁶

“It’s a simple formula – less women give birth, less of them die.” (chirurg)¹¹⁷

Dus gaan zorgverleners van huis tot huis om vrouwen te overtuigen tot sterilisatie. Daarbij is men niet vies van leugens of het misleiden van arme vrouwen door te zeggen dat ze gezondheidsproblemen zullen krijgen indien ze nog meer kinderen krijgen. Weigeren is geen optie. Vroeger waren er strenge regels over keizersneden, nu wordt er aangemoedigd om te bevallen via een keizersnede, want na een c-sectie is het vaak niet meer mogelijk nog natuurlijk te bevallen. Bijgevolg besluiten de dokters bij een tweede keizersnede dat het te gevaarlijk is

¹¹¹ Antelava, N. 2012

¹¹² Radioreportage over gedwongen sterilisatie. <<http://www.bbc.co.uk/programmes/p00qbnlq>> [13/02/14]

¹¹³ Radiojournaliste voor de BBC, gestationeerd in Centraal-Azië.

¹¹⁴ Radioreportage over gedwongen sterilisatie. <<http://www.bbc.co.uk/programmes/p00qbnlq>> [13/02/14]

¹¹⁵ Birth Control by Decree in Uzbekistan. Institute for War and Peace Reporting. 2005.

¹¹⁶ Radioreportage over gedwongen sterilisatie. <<http://www.bbc.co.uk/programmes/p00qbnlq>> [13/02/14]

¹¹⁷ Antelava, N. 2012

om nog kinderen te krijgen en gaat men over tot sterilisatie. Tachtig procent van de vrouwen in Oezbekistan bevalt met een keizersnede.

“I always dreamt of having two boys and two girls, but now I never will. After my second baby I was ready to have another, but I couldn’t get pregnant. I went to have an ultrasound and the doctor said: ‘You have your tubes tied. You’ve been sterilized.’ I asked why and they said: ‘That’s the law in Uzbekistan.’” (Vluchteling in Kazachstan)¹¹⁸

De Oezbeekse regering deed de beschuldigingen af als onzin en laster. Chirurgische anticonceptie zou zeldzaam zijn en enkel uitgevoerd worden op vrijwillige basis na een consultatie met een specialist en met toestemming van beide ouders op papier. Alsook werd gezegd dat Oezbekistan een ideaal rapport heeft op vlak van bescherming voor moeder en kind en dat ze een model vormen voor landen over de hele wereld,¹¹⁹ maar hoewel de overheid beweert dat de sterilisatie alleen wordt uitgevoerd wanneer de vrouw ermee instemt, worden in de praktijk de vrouwen onder druk gezet, misleid of zelfs bedreigd om zich te laten steriliseren. Zo wordt de procedure ook vaak uitgevoerd tijdens een operatie voor een niet-verbante aandoening, bijvoorbeeld: *sclerocystosis*¹²⁰, appendicitis, keizersnede, et cetera.¹²¹

§2.3.3 Hiv/aids en andere seksueel overdraagbare ziektes

Zoals duidelijk werd in het vorige onderdeel bevindt de kennis van de Oezbeekse bevolking over anticonceptie en seksuele gezondheid zich in abominabele staat. Door de vele taboes die er heersen worden jongeren vaak verkeerd voorgelicht en ontstaan er tal van misverstanden, die niet alleen leiden tot kort opeenvolgende zwangerschappen en (onnodige) sterilisaties, maar die ook het risico op hiv/aids en andere soa’s vergroten.

De opkomst van de hiv/aids-pandemie tijdens de afgelopen twintig jaar¹²² heeft de interesse op vlak van seksuele gezondheid danig verhoogd, vooral als het gaat om de besmetting, symptomen en behandeling van soa’s en ziektes van de geslachtsorganen. Seksuele gezondheid was voordien enkel gelinkt aan het gezond functioneren van de

¹¹⁸ Radioreportage over gedwongen sterilisatie. <<http://www.bbc.co.uk/programmes/p00qbnlq>> [13/02/14]

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Aandoening van de eierstokken.

¹²¹ Holt, E., 2012: 2415

¹²² Internationale gezondheidsorganisaties zijn het erover eens dat de Centraal-Aziatische landen de komende jaren een aanzienlijke stijging zullen ervaren in het verspreiding van hiv en aids.

mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen, maar is nu geëvolueerd naar meer dan enkel het voorkomen en behandelen van soa's.¹²³ Maar hoe effectief zijn deze campagnes geweest in het behandelen van kwesties over seksuele gezondheid? De onderzoeken van 2000 UNICEF¹²⁴ en 2002 UHES¹²⁵ tonen aan dat de meeste Oezbeekse mannen en vrouwen van vruchtbare leeftijd al gehoord hebben van aids. Beide studies tonen ook aan dat deze kennis van hiv of aids gelieerd was aan een hogere opleiding, een (hoofd-)stedelijke residentie of leeftijd. De vragen over de transmissie en preventie van hiv onthulden echter ook wijdverspreide misvattingen over seksuele gezondheid. Het 2002 UHES onderzoek toonde aan dat slechts negenenzestig procent van de vrouwen en tachtig procent van de mannen wist dat aids te voorkomen is. De meeste ongetrouwde, seksueel inactieve jongeren wisten zelfs helemaal niet dat ze zichzelf kunnen beschermen tegen hiv-overdracht.¹²⁶ Slechts tweeëndertig procent van de vrouwen en vijftientig procent van de mannen zeiden hiv- of aidspreventie te bespreken met hun partner. Het onderzoek toonde ook aan dat minder dan de helft van de vrouwelijke respondenten en zo'n zestig procent van de mannen aan jongvolwassenen (12-14 jaar) leerde hoe een condoom te gebruiken.¹²⁷ Er is duidelijk nood aan meer inzet op vlak van reproductieve gezondheid in Oezbekistan. Hoewel recente educatieve programma's tot een verschuiving hebben geleid van een sterke afhankelijkheid van abortus naar het gebruik van anticonceptiva over heel Oezbekistan vormen inadequate of ontoegankelijke seksuele voorlichting, het gebruik van spiraaltjes boven alle andere anticonceptiva, het schaarse condoomgebruik, stijgende voorhuwelijkse en ongetrouwde seksuele activiteiten en het groeiende intraveneus druggebruik een ideale omgeving voor seksueel overdraagbare ziektes.¹²⁸

De stijging van het aantal soa's in Oezbekistan is verontrustend. Officiële statistieken ontbreken echter, maar sommige verslagen plaatsen de prevalentie van urogenitale infecties onder vrouwen op tachtig procent. Net zoals in de meeste regio's van de Sovjet-Unie werd hiv of aids pas als een probleem voor de volksgezondheid erkend laat in de loop van de internationale pandemie. De eerste testplaatsen in Oezbekistan werden in 1987 opgericht in

¹²³ Buckley, C. 2006: 156

¹²⁴ Kinderrechtenfonds van de Verenigde Naties

¹²⁵ Onderzoek naar gezondheidszorg in Oezbekistan.

¹²⁶ Buckley, C. 2006: 163

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P., 2004: 2

Tashkent en Samarkand. Tegen 1989 waren er slechts eenentwintig gevallen van aids vastgesteld in Oezbekistan, terwijl er ieder jaar van 1988 tot 1991 zo'n 1.5 miljoen mensen getest werden. Pas in 1996 werden mensen ervan verzekerd dat deze hiv-/aids tests vertrouwelijk waren, en honderdvijfentwintig testcentra werden geopend om de epidemiologische surveillance teams, die al aan het werk waren in de steden, te ondersteunen. Twee jaar later werd er slechts bij achtenveertig individuen hiv of aids vastgesteld. Tegen het begin van 2001 steeg het aantal hiv-gevallen echter naar zo'n 800, en in oktober 2002 schatte het Ministerie van Volksgezondheid het nationale aantal op 1.748. Volgens meer recente schattingen (april 2002) van Rudik Adamyan, een VN hiv/aids specialist, zijn zo'n 10.000 Oezbeken hiv-positief. De aidspandemie is niet langer een extern probleem en de toenemende consensus ziet de toekomstige achteruitgang van de Oezbeekse seksuele gezondheid niet rooskleurig in.¹²⁹

§2.4 Fysiek geweld en discriminatie

§2.4.1 Huwelijk, scheiding en huiselijk geweld

In het onderdeel 'Kinderhuwelijken' (§1.3.1) besprak ik het fenomeen van vrouwen die op zeer jonge leeftijd huwen. De meeste ouders zijn voorstander van een huwelijk op vroege leeftijd omdat het de morele en maatschappelijke druk van hun schouders neemt om de verantwoordelijkheid te hebben over de toekomst van hun kinderen.¹³⁰ Daarom zijn de meeste huwelijken in Oezbekistan gearrangeerde huwelijken: de ouders beslissen wie de echtgenoot van hun dochter wordt en wie de vrouw van hun zoon wordt. De moeder gaat op zoek naar een geschikte kandidaat bij verschillende families van dezelfde economische en sociale status. Wanneer er iemand gekozen is, bespreken de ouders de datum van het huwelijk, de rituelen en de kost. De toekomstige bruid en bruidegom hebben gewoonlijk een aantal ontmoetingen onder toezicht van familieleden, maar deze ontmoetingen staan niet in het teken van liefde of elkaar beter leren kennen; het hoofddoel van een huwelijk wordt traditioneel beschouwd als het krijgen van kinderen. Volgens hen zijn de werelden van mannen en vrouwen gescheiden en moeten ze elk in hun eigen wereld leven.¹³¹

¹²⁹ Buckley, C., Barrett, J., Asminkin, Y. P., 2004: 3

¹³⁰ Ibrahim, S. 2013: 50

¹³¹ Uzbek family and position of women: 2

De Oezbeekse familie is duidelijk een patriarchale familie, wat voor vrouwen de volgende problemen met zich kan meebrengen: huiselijk geweld, polygamie, scheiding... Er bestaat geen officiële statistiek van huiselijk geweld, omdat ten eerste families deze zaken geheim proberen te houden. Ten tweede erkent de gemeenschap huiselijk geweld niet als een vernedering van de rechten van de vrouw en ten derde acht de buurt dat de vernederde vrouw gestraft werd voor haar wangedrag,¹³² met als gevolg dat huiselijk geweld een duidelijk ondergerapporteerde misdaad is. Er zijn verschillende maatschappelijke invloeden, die vrouwen sterk ontmoedigen om hun ervaringen van geweld openbaar te maken. Klagen wordt algemeen beschouwd als zeer vernederend voor de vrouw zelf, aangezien het een aanwijzing is dat zij een 'slechte vrouw' is. Vrouwen verkiezen terug te keren naar het ouderlijk huis of de lokale autoriteiten van de *Mahalla* aan te spreken.¹³³

"I did not go to the police [to report the violence] because I thought that I would get a divorce and I feared that he would hurt me or my family if I went to the police. I was afraid to go to the police. My husband would have been ashamed if I went to the police."¹³⁴

Schaamte en angst zijn één van de vele redenen waarom vrouwen aarzelen om naar de politie te gaan. Sommige vrouwen weten zelfs niet dat ze deze mogelijkheid hebben. Vrouwen zijn bang dat hun echtgenoot naar de gevangenis zal gaan, wat een behoorlijke invloed op het familiebudget kan hebben en hen mogelijk een broodwinner kan ontnemen.¹³⁵ Ze schamen zich of zijn bang voor de gevolgen voor zichzelf en de familie wanneer ze het geweld openbaar zouden maken. Een vrouw kan verbannen worden door haar familie en de gemeenschap voor het bekendmaken van misbruiken.¹³⁶

Wanneer een vrouw mishandeld wordt door haar echtgenoot (of door familieleden van haar echtgenoot) kan ze beslissen om het te verdragen of kan ze proberen om te ontsnappen.

a) Wanneer het misbruik te veel wordt voor het slachtoffer is haar eerste reactie vaak terugkeren naar haar ouderlijk huis. Er is een Oezbeeks gezegde dat zegt: "Als er plaats was voor haar in de baarmoeder, is er plaats voor haar thuis," maar de armoede en het sociale stigma, dat gepaard gaat met het verlaten van je man, is vaak zeer ontmoedigend voor

¹³² Uzbek family and position of women: 3

¹³³ Human Rights Watch 2001: 14

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Human Rights Watch 2001: 14-15

¹³⁶ Ibrahim, S. 2013: 51

vrouwen. Net zoals het feit dat de familie kan weigeren je terug op te nemen. In vele gevallen brengen de ouders hun dochter terug naar hun gewelddadige echtgenoot, want kinderen die worden opgevoed zonder vader worden beschouwd als wezen.¹³⁷ Wanneer de familie van het slachtoffer weigert haar terug op te nemen, heeft de vrouw weinig andere opties dan terug te keren naar haar echtelijke woning.

“Every time he beat me I came home and my parents said, ‘You have two children. How can you make them orphans?’ They sent me back each time. Once he put a bag on my head and beat me with a big bat.” (Rano, een 34-jarige vrouw met drie jonge kinderen, die haar man in 1977 verliet na negen jaar van frequente en ernstige mishandeling)¹³⁸

b) In sommige gevallen treedt de *Mahalla* (zie §2.3.2) op als een informele mediator. Hun bemiddeling heeft veel succes, maar hangt in eerste plaats af van morele overtuiging. *Mahalla*-bemiddelaars moedigen slachtoffers van misbruik aan om het te verdragen of hun eigen gedrag aan te passen om verzoening mogelijk te maken.¹³⁹ Ze slagen er niet in de reële schade, die het slachtoffer van huiselijk geweld wordt aangedaan, aan te pakken en handelen niet volgens het principe dat huiselijk geweld een strafbaar feit is. Ze interpreteren ‘het oplossen van familieconflicten’ als ‘het cessereren van klachten’ in plaats van het beëindigen van het geweld. Hun interventie dient daarom ook eerder om de misbruiker te sussen, dan om het slachtoffer daadwerkelijk te helpen.¹⁴⁰

c) Buiten de *Mahalla* hebben vrouwen ook de mogelijkheid om zich te richten tot de Vrouwencommissie. Zij zijn verantwoordelijk voor alle kwesties die vrouwen aangaan in deze regio; zoals het organiseren van de voorhuwelijkse opvoeding van jongens en meisjes op school, het omgaan met de wettelijke, economische, morele en gezondheidsaspecten van het gezinsleven,...¹⁴¹

“Women don’t know their rights, and therefore they come straight to the khokim¹⁴².”¹⁴³

¹³⁷ Human Rights Watch 2001: 18-19

¹³⁸ Human Rights Watch 2001: 19

¹³⁹ Hun pogingen tot verzoening zijn echter een stuk minder doortastend wanneer de man of zijn familie aanvraag deed voor een scheiding.

¹⁴⁰ Ibrahim, S. 2013: 51

¹⁴¹ Human Rights Watch 2001: 24

¹⁴² Gouverneur van een district of provincie.

¹⁴³ Human Rights Watch 2001: 24

Welke uitwegen heeft een slachtoffer van huiselijk geweld?

a) Scheiden in Oezbekistan is op zich niet ingewikkeld, met name niet wanneer de aanvraag werd ingediend met toestemming van beide partners. Er zijn zelfs een aantal wettelijke voorzieningen¹⁴⁴ om vrouwen te beschermen in deze situatie: een man kan bijvoorbeeld niet scheiden van zijn vrouw als ze zwanger is of als ze een kind hebben van nog geen één jaar.¹⁴⁵ In 1998, 'het jaar van de familie', werd de procedure echter ingewikkelder doordat een verplichte bedenktijd van zes maanden werd ingevoerd. Daarbij vormden bureaucratie en attitude vaak obstakels voor vrouwen, die besloten hun agressief huwelijk te verlaten.¹⁴⁶ Door al deze sociale, legale en administratieve barrières zijn er maar half zoveel scheidingen in Oezbekistan dan in Rusland.¹⁴⁷ Een vrouw, die wil scheiden om een einde te maken aan het huiselijk geweld, krijgt te maken met een sterke weerstand van de maatschappij. Haar beslissing wordt niet gesteund, aangezien de burenrraad het idee van de versterking en ondersteuning van het gezin hoog in het vaandel draagt. Deze wijkraden van burenen en familieleden hebben vaak een zeer patriarchale visie op het huwelijk en zijn er op gebrand de vrouw te overtuigen terug te keren naar haar gezin ten gunste van de toekomst van haar kinderen¹⁴⁸ en om haar rol als ondergeschikt en onderdanig persoon adequaat te spelen.¹⁴⁹ Oezbeekse vrouwen werden opgevoed met het idee dat ze huiselijk geweld geduldig en gehoorzaam moesten accepteren als een integraal element van de familie met als gevolg dat vele vrouwen, die geldige redenen hebben voor een scheiding, geen gebruikmaken van dit wettelijk recht uit schrik dat hun ouders of familieleden hen verantwoordelijk houden voor de ineenstorting van het huwelijk of zich enkel in extreme gevallen tot het juridische systeem wenden. In plaats daarvan moeten ze omgaan met huiselijk geweld, polygamie, verkrachting en vernedering in belang van het gezin en de kinderen.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Artikel 39 van de familiecode: "Статья 39: Случаи, когда недопустимо предъявление мужем требования о расторжении брака. Муж не имеет права без согласия жены возбуждать дело о расторжении брака во время беременности жены и в течение года после рождения ребенка."

<http://fmc.uz/legisl.php?id=k_sem_2> [17/02/14]

¹⁴⁵ Ibrahim, S. 2013: 50-51

¹⁴⁶ Human Rights Watch 2001: 26

¹⁴⁷ Ibrahim, S. 2013: 51

¹⁴⁸ Het is zeer moeilijk om een echtgenoot te vinden voor de dochter van een alleenstaande vrouw.

¹⁴⁹ Uzbek family and the Position of Women: 3

¹⁵⁰ Ibrahim, S. 2013: 51

Verkrachting in het algemeen is – net zoals huiselijk geweld – een ondergerapporteerde misdaad in Oezbekistan, als gevolg van de culturele normen die veel waarde hechten aan de seksuele kuisheid van de vrouw. Het Oezbeeks strafrecht (art. 118) gaat niet expliciet in op de burgerlijke status van het slachtoffer en maakt noch een onderscheid tussen verkrachtingen door kennissen of familieleden¹⁵¹ of verkrachtingen door een vreemde,¹⁵² maar ook hier stuiten vrouwen op veel weerstand: de meeste ambtenaren, agenten en rechters betwijfelen of een getrouwde vrouw terecht mag beweren het slachtoffer te zijn van verkrachting door haar echtgenoot.¹⁵³

“There are no cases of rape in marriage. They are husband and wife. She cannot refuse.”¹⁵⁴

Zelfs pas opgerichte ngo's, gewijd aan het promoten van de rechten van de vrouw, en psychologen in vrouwencentra zijn van mening dat seksueel geweld binnen een huwelijk geen misdaad kan vormen.¹⁵⁵

“The police would laugh if a married woman tried to report a rape case.”¹⁵⁶

b) Sommige vrouwen kiezen ervoor de mishandeling te verdragen of kiezen voor een scheiding, ander kiezen voor zelfverbranding. Het gebruik gaat eeuwen terug: vuur werd beschouwd als iets heilig. Wanneer er een kind geboren werd, werd er een kaars bij gehouden of werd het rond een kampvuur gedragen, maar nu verbranden vrouwen zich wanneer ze geen uitweg meer zien uit hun gewelddadige families. Dokters, ambtenaren en maatschappelijke werkers zijn van mening dat ieder jaar meer dan duizend vrouwen zelfmoord proberen te plegen door zichzelf te verbranden. Twee-derde van hen slagen hierin.

Huiselijk geweld wordt niet uitdrukkelijk vermeld in de grondwet. Ook in het strafwetboek zijn er geen expliciete wetten betreffende straffen voor huiselijk geweld. Dit komt

¹⁵¹ De straf kan wel verzwaard worden wanneer het slachtoffer een naast familielid is.

Изнасилование: близкого родственника - наказывается лишением свободы от десяти до пятнадцати лет.
<http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_21> [17/02/14]

¹⁵² Изнасилование, то есть половое сношение с применением насилия, угроз или с использованием беспомощного состояния потерпевшего, - наказывается лишением свободы от трех до семи лет.
<http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_21> [17/02/14]

¹⁵³ Human Rights Watch 2001: 38

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Human Rights Watch 2001: 38-39

¹⁵⁶ Human Rights Watch 2001: 39

doordat huiselijk geweld cultureel niet gezien wordt als een misdaad, maar als een persoonlijke kwestie. Hoe dan ook: geweld is een misdrijf en er zijn een aantal artikels in het strafwetboek aangaande het opzettelijk toebrengen van lichamelijke letsels, die gebruikt kunnen worden voor het vervolgen van huiselijk geweld. Artikel 104¹⁵⁷ bestraft het opzettelijk toebrengen van een zwaar, levensbedreigend letsel, dat leidt tot een lichamenlijk letsel, misvorming, zwangerschapsafbreking of vermindering van de werkcapaciteit. De straf is vijf tot acht jaar gevangenis en kan oplopen tot twaalf jaar indien er bepaalde verzwarende factoren zijn. Artikel 105¹⁵⁸ bestraft het opzettelijk toebrengen van een middelmatig letsel met een gevangenisstraf of correctionele arbeid tot drie jaar. Artikel 109¹⁵⁹ bestraft het opzettelijk toebrengen van lichte letsels met een boete, een jaar lang correctioneel werk of een gevangenisstraf van maximum drie maanden. De straf wordt verhoogd als het letsel leidde tot afwezigheid op het werk of tijdelijke gezondheidsproblemen. Artikel 110¹⁶⁰ criminaliseert marteling, gedefinieerd als "het systematisch toebrengen van slagen of andere handelingen met het karakter van marteling" en wordt bestraft met correctionele arbeid of een gevangenisstraf. Artikel 227¹⁶¹ criminaliseert hooliganisme en zou het meest toepasselijk zijn

¹⁵⁷ Умышленное причинение телесного повреждения, опасного для жизни в момент причинения или повлекшего за собой потерю зрения, речи, слуха или какого-либо органа либо полную утрату органом его функций, психическую болезнь или иное расстройство здоровья, соединенное со стойкой утратой общей трудоспособности свыше тридцати трех процентов, или прерывание беременности либо неизгладимое обезображение тела, - наказывается лишением свободы от трех до пяти лет.

<http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_19> [17/02/14]

¹⁵⁸ Умышленное телесное повреждение, не опасное для жизни в момент причинения и не повлекшее последствий, предусмотренных в статье 104 настоящего Кодекса, но вызвавшее длительное расстройство здоровья продолжительностью более двадцати одного дня, но не свыше четырех месяцев, или значительную стойкую утрату общей трудоспособности от десяти до тридцати трех процентов, - наказывается исправительными работами до трех лет или лишением свободы до трех лет.

<http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_19> [17/02/14]

¹⁵⁹ Умышленное легкое телесное повреждение, не повлекшее кратковременного расстройства здоровья или незначительную стойкую утрату трудоспособности, совершенное после применения административного взыскания за такие же действия, - наказывается штрафом до двадцати пяти минимальных размеров заработной платы или исправительными работами до одного года либо арестом до трех месяцев. Умышленное легкое телесное повреждение, повлекшее кратковременное расстройство здоровья продолжительностью более шести, но не свыше двадцати одного дня или незначительную стойкую утрату трудоспособности, - наказывается штрафом от двадцати пяти до пятидесяти минимальных размеров заработной платы или исправительными работами до двух лет либо арестом до четырех месяцев.

<http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_19> [17/02/14]

¹⁶⁰ Систематическое нанесение побоев или иные действия, носящие характер истязания, если они не повлекли последствий, предусмотренных в статьях 104, 105 настоящего Кодекса, - наказываются исправительными работами до двух лет или арестом до шести месяцев либо лишением свободы до трех лет. <http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_19> [17/02/14]

¹⁶¹ Завладение документами, штампами, печатями, бланками строгой отчетности предприятий, учреждений, организаций, а также государственными номерными знаками автотранспортных средств и их прицепов (полуприцепов), а равно их уничтожение, повреждение, сокрытие, совершенное из корыстных или иных низменных побуждений, - (Диспозиция в редакции Закона РУз от 08.09.2009 г. №

om huiselijk geweld te vervolgen, indien het geweld plaatsvond in het bijzijn van familieleden of kinderen.

De Oezbeekse regering heeft sinds haar onafhankelijkheid nog geen significante stappen ondernomen om het huiselijk geweld aan te vechten, behalve de formele verklaring over de status van vrouwen in Oezbekistan. Er zijn geen specifieke wetten, die huiselijk geweld verbieden en ze als andere misdrijven behandelen.¹⁶² Geweld tegen vrouwen wordt zelden besproken in de media, en als het wordt aangehaald, wordt het echter beschouwd als het wangedrag van een enkele man, maar het probleem bestaat en het raakt in eerste plaats gedomesticeerde vrouwen.¹⁶³ Het eerste Oezbeekse rapport aan het Comité inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen in januari 2011 geeft slechts vage informatie over huiselijk geweld. In Oezbekistan heeft huiselijk geweld een quasi legale status. Feiten van huiselijk geweld worden ofwel achtergehouden ofwel beschouwd als geïsoleerde gevallen.¹⁶⁴

§2.4.2 Seksuele oriëntatie

Zoals duidelijk werd in de vorige onderdelen hebben vrouwen het allesbehalve gemakkelijk in Oezbekistan. Vrouwen met een 'andere' seksuele oriëntatie hebben het echter nog moeilijker: zij worden geconfronteerd met gedwongen huwelijken, huiselijk geweld en een gebrek aan bescherming tegen discriminatie op het werk. Lesbische vrouwen worden vaak onteigend door hun familie omwille van hun geaardheid en aangezien alle activiteiten van de vrouw gelinkt zijn aan haar echtgenoot of zijn familie, verliest ze alle sociale privileges van financiële ondersteuning en haar aanwezigheid in sociale netwerken, die ze nodig heeft om haar welzijn en levensonderhoud te bekostigen.¹⁶⁵

Artikel 18 van de Oezbeekse grondwet stelt dat alle burgers gelijke rechten en plichten hebben en gelijk zijn voor de wet, ongeacht hun geslacht, ras, nationaliteit, taal, religie, sociale origine, persoonlijke of sociale status. Artikel 43 schetst de verplichting van de staat om de

ЗРУ-215) наказываются штрафом до двадцати пяти минимальных размеров заработной платы или исправительными работами до двух лет либо арестом до шести месяцев.

<http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_32> [17/02/14]

¹⁶² Ibrahim, S. 2013: 51

¹⁶³ Tokhtakhodjaeva, M. 1999: 6

¹⁶⁴ Ibrahim, S. 2013: 51

¹⁶⁵ CEDAW 2010: 2

mensenrechten – neergeschreven in de grondwet en wetten – te beschermen. Artikel 44 garandeert de Oezbeekse burgers de wettelijke bescherming van hun rechten en vrijheden¹⁶⁶, maar ondanks dit goede *framework* rond de rechten van de vrouw vermeldt de wetgeving niets over kwesties gerelateerd aan de geaardheid van vrouwen. En hoewel Oezbekistan het Internationaal Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten (IVBPR) ondertekende, schenden de Oezbeekse wetten en beleidslijnen een aantal van de rechten neergezet in het IVBPR met betrekking tot zijn LBGT-bevolking.¹⁶⁷ Oezbeekse vrouwen worden verwacht tot een familie te behoren. Haar familie maakt keuzes voor haar en zeker op jonge leeftijd heeft de vrouw geen andere mogelijkheid dan deze beslissingen te gehoorzamen. Zo komt het dat jonge lesbische vrouwen vaak gedwongen worden om te huwen.¹⁶⁸

“In 2009 a 20-year old ethnic Uzbek lesbian woman was pressured into a marriage with a man due to her mother’s older sister’s intention to make sure that she is not an ‘old maiden’. After a week following the marriage the woman came back home, because her mother accepted her sexuality, yet insisted on following the marriage tradition in order to avoid family pressure. Being a lesbian is considered to be a shame for the family and when relatives found out about it, they were shocked and put a lot of pressure on the mother. Some relatives sexually harassed the woman. She does not see her future in Uzbekistan and wants to move to another country.”¹⁶⁹

In de landelijke gemeenschappen is de situatie erger, aangezien deze gemeenschappen kleiner zijn en het feit dat de families dicht bij elkaar wonen helpt om controle te houden over deze ‘zich misdragende’ jonge vrouwelijke familieleden. Wanneer een jonge vrouw niet voldoet aan de verwachtingen en aan de druk van haar familieleden om te trouwen en gehoorzaam te zijn, wordt ze verstoten en belandt zij vrijwel onmiddellijk in armoede.¹⁷⁰ Een manier om te ontsnappen is een ‘oude vrijster’ te zijn en lastig gevallen te worden door zowel getrouwde als ongetrouwde mannen omwille van de algemene veronderstelling dat vrouwen seks moeten hebben met mannen vooraleer ze zich vrouw kunnen voelen, ook al is het onder dwang. Een andere mogelijkheid is naar de hoofdstad te verhuizen, alle contact met je familie

¹⁶⁶ Grondwet van Oezbekistan. <<http://www.gov.uz/en/constitution/>> [20/02/14]

¹⁶⁷ Human Rights Committee 2010: 3

¹⁶⁸ CEDAW 2010: 4

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

te verbreken en zelf instaan voor je financiële bijstand in een maatschappij waar de inkomsten van de vrouw als secundair worden beschouwd aangezien ze gewoonlijk de steun krijgen van hun ouderlijk huis of de familie van haar echtgenoot. Er bestaat ook de mogelijkheid om af te zien van een huwelijk door een traditionele heler te worden. De meerderheid van de vrouwen kiest echter voor een huwelijk omwille van de druk van hun familie.¹⁷¹

“Out of 30 women, mostly living in the capital city, who were surveyed for the purpose of this report, two ethnic Uzbek women were completely rejected by their families, in about twenty cases (mostly ethnic Russian women) the parents accepted their daughters’ sexuality after a while and in 8 cases the families ignore their daughters and exert control through psychological and financial pressure. There are no documented cases of self-immolation among lesbian and bisexual women, but it is very hard to reach these women in rural areas, therefore, the cases are never reported or documented. Out of the surveyed women three-fourths experienced sexual violence either at home or on the street but most commonly at home, which is almost considered to be a norm. Almost all women mentioned being sexually harassed by men at some point in their lives.”¹⁷²

Geen enkele van deze schendingen wordt gerapporteerd aan de politie omwille van artikel 120¹⁷³ van het strafrechtboek, dat homoseksuele relaties verbiedt en omwille van een algemeen wantrouwen ten opzichte van de organen voor rechtshandhaving. Er zijn geen wetten die hen kunnen helpen hun familie aan te spreken of hen beschermen tegen geweld.

§2.4.3 Vrijheid van geloof

Artikel 31 stelt dat elke burger de vrijheid heeft om een bepaald geloof al dan niet te belijden,¹⁷⁴ maar ook hier verloopt de bescherming in realiteit niet van een leien dakje. De regering meldde dat zo’n drieënnegentig procent van de bevolking moslim is, zo’n vier procent Russisch-orthodox en de overige drie procent is een mengelmoes van rooms-katholiek, Koreaanse christenen, baptisten, lutheranen, atheïsten,...¹⁷⁵

¹⁷¹ CEDAW 2010: 4

¹⁷² CEDAW 2010: 4-5

¹⁷³ Бесакалбазлык, то есть удовлетворение половой потребности мужчины с мужчиной без насилия, - наказывается лишением свободы до трех лет. <http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_21> [21/02/14]

¹⁷⁴ Grondwet van Oezbekistan. <<http://www.gov.uz/en/constitution/>> [22/02/14]

¹⁷⁵ International Religious Freedom Report 2007. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2007/90237.htm>> [22/02/14]

De Oezbeekse grondwet garandeert vrijheid van geloof, maar in werkelijkheid is het regime vrij restrictief tegen vrijheid van geloof. De Wet over Vrijheid van Geweten en Religieuze Organisaties (de Religiewet van 1998) voorziet in vrijheid van godsdienst, vrijheid van religieuze vervolging, scheiding van kerk en staat, en het recht om scholen op te richten en geestelijken op te leiden, maar de wet staat deze rechten alleen toe aan geregistreerde groepen. Het beperkt ook de religieuze rechten die geacht worden in strijd te zijn met de nationale veiligheid. Het verbiedt bekeren, religieuze onderwerpen in openbare scholen, privaat onderwijs van religieuze principes, en vereist van religieuze groepen om een licentie te hebben om materiaal te publiceren of te verspreiden. De Commissie voor Religieuze Zaken (CRZ), een agentschap dat verantwoording aflegt aan het kabinet van ministers, moet alle religieuze literatuur goedkeuren.¹⁷⁶

Ik zal mij in dit onderdeel focussen op het islamitische geloof, aangezien dit de geloofsovertuiging is van de meerderheid van de Oezbeekse bevolking. De Islam is namelijk al sinds de verovering door de Arabieren in de zevende en achtste eeuw na Christus het dominante geloof in Oezbekistan en tot de oprichting van de Sovjet-Unie was dit zonder twijfel de sterkste en meest duurzame culturele invloed, die wortel heeft geschoten in deze regio. Slechts een klein deel van de bevolking, voornamelijk de hogere standen, werden beïnvloed door de Russische cultuur onder het tsaristische regime. Hoewel het een eerder tolerante houding aannam ten opzichte van de Islam, kon het tsaristisch regime van tijd tot tijd zeer vijandelijk optreden tegen de Islam en zijn volgelingen, maar zelfs de openlijk vijandige houding van het Sovjetregime naar het islamitische geloof slaagde er niet in de islamitische invloed te verdelgen.¹⁷⁷ Ook het huidige regime onder president Karimov is geen grote voorstander van dit geloof: "He believes that the Islamic religion is an ideological and political threat and warns that Islamic activists, or fundamentalists are trying to destabilize his regime."¹⁷⁸ Al vanaf het begin van zijn kandidatuur vond Karimov zichzelf verwickeld in een strijd over religieuze vrijheid met de Oezbeekse islamitische leiders, die hij gewoonlijk afschrijft als 'extremisten' of 'vijanden van de staat'. Sinds 11 september 2001 is een dergelijke campagne tegen moslims gerechtvaardigd als een deel van de wereldwijde strijd tegen

¹⁷⁶ International Religious Freedom Report 2007. <<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2007/90237.htm>> [22/02/14]

¹⁷⁷ Yalcin, R. 2002: 16

¹⁷⁸ Simpson, E. S. 1998/99: 111

terrorisme.¹⁷⁹ De strijd tegen terrorisme geeft de autoritaire regimes in Centraal-Azië de kans om hun veiligheidsdiensten te versterken, hun controle over de gemeenschap te vergroten en geeft hen een voorwendsel om politieke dissidenten en oppositie te bestrijden. Met als gevolg dat eender wie het huidige regime durft te bekritisieren, beschouwd kan worden als ‘iemand die de stabiliteit ondermijnt’, ‘indringers’, ‘Wahhabis¹⁸⁰, ‘schadelijke sekten’ of ‘elementen die de fundamenteën van de constitutionele orde ondermijnen’,... Tegelijkertijd wordt het Westen hierdoor het zwijgen opgelegd, met name nadat een aantal landen hun territorium of luchtruim openstelden voor de antiterroristische coalitie.

“Such people must be shot in the head. If necessary, I will shoot them myself.”
(president Karimov over radicale islamieten)¹⁸¹

Zoals eerder vermeld, werd er tijdens de periode van de Sovjet-Unie geprobeerd vrouwen te moderniseren, zo ook werden ze aangemoedigd om de hoofddoek af te werpen als teken van emancipatie. Sovjetactivisten zagen gesluierde vrouwen als een onderdrukte klasse en hen bevrijden van deze onderdrukking zou een maatschappij creëren, gebaseerd op de socialistische waarden van gendergelijkheid. Gesluierde vrouwen werden bijgevolg het onderwerp van de ‘civilisatiemissie’ van de Bolsjewieken; het symbool van de patriarchale onderdrukking van de vrouw en de ‘achterlijkheid’ van de Oezbeekse gemeenschap. Als reactie hierop omarmden de Oezbeekse moslims de hoofddoek als symbool van de traditionele familie en als teken van verzet tegen het Sovjetregime. Het dragen van een hoofddoek werd een daad van politiek en nationaal verzet tegen een vreemde, koloniale macht.¹⁸² Oezbeekse moslims weigerden dus hun hoofddoek af te nemen, niet enkel als teken van verzet, maar ook uit angst voor de moorden en het geweld waarmee ‘ontsluierde’ vrouwen te maken kregen.

Vrouwen werden tijdens het Sovjetbewind dus vervolgd voor zowel het dragen als het niet dragen van een hoofddoek. In het huidige Oezbekistan worden ze enkel vervolgd voor het niet dragen van een hoofddoek of voor het dragen van de buitenlandse versie van de hoofddoek, die wordt omschreven als een stevige, bedekkende sjaal, die vooraan wordt

¹⁷⁹ OSCE, Freedom of Religion or Belief in Uzbekistan, 2009

¹⁸⁰ Fundamenteel conservatieve stroming binnen de Islam.

¹⁸¹ Republic of Uzbekistan Crackdown in the Fergana Valley: Arbitrary Arrests and Religious Discrimination 1998: <<http://www.hrw.org/legacy/reports98/uzbekistan/>> [22/02/14]

¹⁸² Northrop, D. 2004: 13

vastgemaakt of het gezicht bedekt. Volgens een verklaring van president Karimov wordt deze versie niet geaccepteerd, omdat het niet past in de Oezbeekse traditie en omdat het sterk gelijkt op de meer extremistische hoofddoek zoals die van de Wahabisten in Saoedi-Arabië. De politie heeft de opdracht gekregen dit soort doeken onder dwang te verwijderen en studenten die deze hoofddoeken dragen worden geschorst.

De aanpassing van de Wet over Vrijheid van Geweten en Religieuze Organisaties in 1998 had ook een grote invloed op de vrouwen. In 2012 werd er voor het eerst een vrouw veroordeeld voor het dragen van een hoofddoek op basis van artikel 184§1 van het administratief recht. Manzura Kattakhuzhaeva, uit Bakht in de Syrdarya regio, werd vervolgd voor het dragen van de traditionele islamitische *hijab*, die zowel het haar als het voorhoofd bedekt.¹⁸³ Artikel 184§1 wordt over het algemeen zelden gebruikt: de autoriteiten hebben vaak andere manieren om vrouwen die een *hijab* dragen aan te pakken, onder andere door te dreigen hen van de universiteit of werkplaats te verbannen.

§2.5 Conclusie

Ondanks de opleving van de vrouwenrechten tijdens de Sovjetperiode en zeventig jaar Sovjetmodernisatie blijven het familieleven en de gemeenschap grotendeels traditioneel en patriarchaal en is de situatie sindsdien zienderogen verslechterd. Hoewel Oezbekistan ten tijde van de massamoord in Andijan (2005) in het middelpunt van de internationale belangstelling stond, is het de laatste jaren grotendeels uit het oog verdwenen. Nadat de Oezbeekse autoriteiten weigerden een onafhankelijk onderzoek te laten plaatsvinden naar deze massamoord, legde de Europese Unie hen een aantal sancties op¹⁸⁴ en hoewel deze niet echt een grote impact hadden, deelden ze op zijn minst een symbolisch blauw oog uit aan Oezbekistan en werden ze geapprecieerd door mensenrechtenactivisten over de hele wereld, maar over de jaren verwaterden deze sancties echter.¹⁸⁵ Het is duidelijk dat er op vlak van de rechten van de vrouw nog veel ruimte is voor verbetering. Om te beginnen wordt de kwestie van de gezondheid van de vrouw over het algemeen genegeerd, wat direct gelinkt is aan de staat waarin de rechten van de vrouw zich bevinden. Gevallen van een moeilijke

¹⁸³ Women in Uzbekistan Convicted for Wearing Hijab
<http://www.uznews.net/news_single.php?lng=en&cid=3&nid=19029> [23/02/14]

¹⁸⁴ Onder andere een visumverbod voor een aantal Oezbeekse topambtenaren.

¹⁸⁵ Human Rights: Time to Rethink Uzbekistan 2009: 1-2

zwangerschap en bevalling, een hoge moeder- en kindersterfte zijn vaak het resultaat van de ongelijke status van een meisje of vrouw in de familie, die kan leiden tot ondervoeding, overbelasting, zenuwzinkingen, et cetera. Dit is natuurlijk ook gekoppeld aan de toestand van de publieke gezondheid, maar de sleutel tot de gezondheid van de vrouw ligt in de erkenning van hun rechten en positie in de familie.¹⁸⁶

Culturele overtuigingen, gesterkt door traditionele seksuele normen, creëren een situatie, die het zeer moeilijk maakt om zich te richten op jonge mensen voor seksuele voorlichting, zeker voor het huwelijk. In Oezbekistan bevinden jonge vrouwen zich in een moeilijke situatie: de traditionele cultuur stelt de jonge, ongetrouwde vrouw voor als verlegen, rustig en zonder behoefte aan informatie over seksuele zaken of voortplanting. Hoewel hetzelfde idee ook geldt voor jonge Oezbeekse mannen zijn zaken zoals kuisheid en bescheidenheid voor hen minder van tel. Deze traditionele houdingen worden verder ondersteund door het gebrek aan mogelijkheden voor jonge mensen om op school of thuis informatie te verkrijgen inzake seks.¹⁸⁷ Programma's over gezinsplanning zijn er in geslaagd het gebruik van moderne anticonceptiva te promoten en het gebruik van abortus te verminderen, maar of ze even succesvol waren in het verschaffen en het uitbreiden van de kennis over de verschillende methoden en het verbeteren van de mogelijkheid om een goed doordachte keuze te maken is minder duidelijk.¹⁸⁸ Geweld tegen vrouwen wordt zelden besproken in de media, en als het wordt aangehaald, wordt het echter beschouwd als het wangedrag van een enkele man.¹⁸⁹ De Oezbeekse regering heeft sinds haar onafhankelijkheid nog geen significante stappen ondernomen om het huiselijk geweld aan te vechten, behalve de formele verklaring over de status van vrouwen in Oezbekistan zijn er geen specifieke wetten, die huiselijk geweld verbieden en ze als andere misdrijven behandelen.¹⁹⁰

Wat – niet in het minst – ook tot een halt moet worden gebracht zijn de gedwongen sterilisaties. Maatregelen voor geboortebeperving zijn wel degelijk nodig, maar deze moeten tot stand worden gebracht door jonge vrouwen bewust te maken van anticonceptiva en niet door hun rechten te schenden of door te beweren dat hun echtgenoot niet meer voor hen zal

¹⁸⁶ Tokhtakhodjaeva, M. 1999: 6-7

¹⁸⁷ Buckley, C. 2006: 162

¹⁸⁸ Barrett, J., Buckley, C. 2007: 52

¹⁸⁹ Tokhtakhodjaeva, M. 1999: 6

¹⁹⁰ Ibrahim, S. 2013: 51

willen zorgen indien ze niet ieder jaar een baby krijgen of dat het eerste kind binnen het eerste jaar van het huwelijk geboren moet worden. Anno 2014 blijft de toestand van de rechten van de vrouw in Oezbekistan abominabel. Het land is vrijwel compleet afgesloten voor onafhankelijk onderzoek, de rechten van activisten worden regelmatig met de voeten getreden door de autoriteiten, martelingen maken nog steeds systematisch deel uit van het strafrechtelijk systeem, et cetera.¹⁹¹ Ik ben het met Steve Swerdlow eens dat het Westen meer zou kunnen ondernemen, maar dat de relatie tussen het Westen en Oezbekistan de laatste jaren is veranderd. President Karimov is niet langer een verschoppeling en tijdens de oorlog in Afghanistan maakte het Westen dankbaar gebruik van de routes door Oezbekistan om hun troepen te bevoorraden.¹⁹² De mensenrechtenkwesitie moet ter sprake gebracht worden en niet alleen in zakelijke of militaire contracten: duidelijke richtlijnen moeten worden opgesteld voor verdere samenwerking. Ook moet de internationale gemeenschap niet alleen een boodschap naar Karimov sturen, maar ook naar de Oezbeekse bevolking, dat hun fundamentele rechten van belang zijn.

¹⁹¹ HRW, World Report 2014: Uzbekistan

¹⁹² Radioreportage over gedwongen sterilisatie. <<http://www.bbc.co.uk/programmes/p00qbnlq>> [22/02/14]

3. Rechten van de vrouw in Kazachstan

§3.1 Wat zegt de grondwet?

Ook de Kazakse grondwet heeft een goed uitgewerkt hoofdstuk over de basismensen- en burgerrechten, plichten en vrijheden. Ik haal er een aantal uit die van belang zijn voor mijn thesis.

Artikel 4 stelt dat : “§3. International treaties ratified by the Republic shall have priority over its laws and be directly implemented except in cases when the application of an international treaty shall require the promulgation of a law.”

Artikel 12: “§1. Human rights and freedoms in the Republic of Kazakhstan shall be recognized and guaranteed in accordance with this Constitution; §2. Human rights and freedoms shall belong to everyone by virtue of birth, be recognized as absolute and inalienable, and define the contents and implementation of laws and other regulatory legal acts.”

Artikel 14: “§1. Everyone shall be equal before the law and court; §2. No one shall be subject to any discrimination for reasons of origin, social or property status, occupation, sex, race, nationality, language, attitude towards religion, convictions, place of residence or any other circumstances.”

Artikel 17: “§1. A person’s dignity shall be inviolable; §2. No one must be subject to torture, violence or other treatment and punishment that is cruel or humiliating to human dignity.”

Artikel 19: “§1. Everyone shall have the right to determine and indicate or not to indicate his national, party and religious affiliation; §2. Everyone shall have the right to use his native language and culture, to freely choose the language of communication, education, instruction and creative activities.”

Artikel 20: “§1. The freedom of speech and creative activities shall be guaranteed. Censorship shall be prohibited.”

Artikel 22: “Everyone shall have the right to freedom of conscience.”

Artikel 27: “§1. Marriage and family, motherhood, fatherhood and childhood shall be under the protection of the state; §2. Care of children and their upbringing shall be a natural right

and responsibility of parents; §3. Able-bodied children of age must take care of their disabled parents.”

Artikel 29: “§1. Citizens of the Republic of Kazakhstan shall have the right to protection of health; §2. Citizens of the Republic shall be entitled to free, guaranteed, extensive medical assistance established by law; §3. Paid medical treatment shall be provided by state and private medical institutions as well as by persons engaged in private medical practice on the terms and according to the procedures stipulated by law.”

Artikel 30: “§1. The citizens shall be guaranteed free secondary education in state educational establishments. Secondary education shall be obligatory; §2. A citizen shall have the right to receive on a competitive basis a higher education in a state higher educational establishment; §3. The citizens shall have the right to pay and receive an education in private educational establishments on the basis and terms established by law; §4. The state shall set uniform compulsory standards in education. The activity of any educational establishment must comply with these standards.”

Artikel 31: “§1. The state shall set an objective to protect the environment favorable for the life and health of the person; §2. Officials shall be held accountable for the concealment of facts and circumstances endangering the life and health of the people in accordance with law.”

Artikel 39: “§1. Rights and freedoms of an individual and citizen may be limited only by laws and only to the extent necessary for protection of the constitutional system, defense of the public order, human rights and freedoms, health and morality of the population; §2. Any actions capable of upsetting interethnic concord shall be deemed unconstitutional; §3. Any form of restrictions to the rights and freedoms of the citizens on political grounds shall not be permitted. Rights and freedoms stipulated by articles 10-11; 13-15; paragraph 1 of article 16; article 17; article 19; article 22; paragraph 2 of article 26 of the Constitution shall not be restricted in any event.”¹⁹³

¹⁹³ Grondwet van Kazachstan. <<http://www.akorda.kz/en/category/konstituciya>> [22/04/14]

De eerste grondwet van het onafhankelijke Kazachstan werd aangenomen op 28 januari 1993 op de negende zitting van de Hoge Raad van Kazachstan. Deze grondwet stelde een aantal wettelijke normen vast nadat Kazachstan zijn onafhankelijkheid verkreeg: nationale soevereiniteit, de onafhankelijkheid van de staat, het principe van de scheiding der machten, de erkenning van de Kazakse regering, et cetera. De grondwet van 1993 legde de basis voor een parlementaire republiek.¹⁹⁴ Op 30 augustus 1995 werd er echter een nieuwe grondwet gestemd via een referendum. Deze nieuwe grondwet was niet alleen het gevolg van een institutionele crisis tussen de wetgevende en uitvoerende macht (zoals het geval was in vele ex-Sovjetstaten), maar ook van de gevoelige kwestie over de nationale taal. Tijdens het Sovjettijdperk was Russisch de officiële taal. Alle officiële en technische zaken en het merendeel van het onderwijs vond plaats in het Russisch. Alle technisch verfinde mensen in Kazachstan – ongeacht hun etnische origine – maakten gebruik van het Russisch, maar na hun onafhankelijkheid vonden de meeste etnische Kazakken dat het Russisch door het Kazaks vervangen moest worden als officiële taal.¹⁹⁵

§3.2 Onderwijs

Artikel 30 verklaart dat “§1. The citizens shall be guaranteed free secondary education in state educational establishments. Secondary education shall be obligatory; §2. A citizen shall have the right to receive on a competitive basis a higher education in a state higher educational establishment; §3. The citizens shall have the right to pay and receive an education in private educational establishments on the basis and terms established by law; §4. The state shall set uniform compulsory standards in education. The activity of any educational establishment must comply with these standards.”¹⁹⁶

Ook in Kazachstan werd er ten tijde van de Sovjet-Unie veel ingezet op geletterdheid en onderwijs.¹⁹⁷ De toegang tot kinderopvang en onderwijs was zeer hoog, aangezien de overheid stimulansen wou creëren voor de ouders om te gaan werken.¹⁹⁸ Na de val van de

¹⁹⁴ The Constitution of the Republic of Kazakhstan. <<http://www.iitu.kz/lang/en/news/2012/08/31/konstituciya-respubliki-kazahstan.html>> [23/04/14]

¹⁹⁵ Kanter, S. 1993: 76-77

¹⁹⁶ Grondwet van Kazachstan. <<http://www.akorda.kz/en/category/konstituciya>> [22/04/14]

¹⁹⁷ Zie het capita over onderwijs in het hoofdstuk Oezbekistan.

¹⁹⁸ Unicef. Education in Kazakhstan. <<http://www.unicef.org/ceecis/Kazakhstan.pdf>> [24/04/14]

Sovjet-Unie kwam Kazachstan – zoals alle andere ex-Sovjetstaten¹⁹⁹ – oog in oog te staan met de dringende taak een nationale identiteit te ontwikkelen voor zijn burgers. Dit betekende ook het verfijnen van het beleid op het doorgeven van de cultuur van titulaire en andere nationaliteiten in het onderwijssysteem. Zo lag de taalkwestie heel gevoelig. Tijdens de Sovjetperiode was het Russisch de voertaal, maar na de 1991 vond er in alle voormalige republieken een vermindering van het Russisch plaats en een toename van de titulaire landstaal.²⁰⁰

Een ander probleem was dat Kazachstan tijdens zijn overgang naar een markteconomie het verband tussen het aanbod van en de vraag naar gekwalificeerde werkkrachten en specialisten niet goed kon bepalen in deze ontwikkelingsfase. Gedurende de eerste twaalf jaar van zijn onafhankelijkheid correleerde het aantal en type specialisten, die afstudeerden aan secundaire en hogere beroepsonderwijsinstellingen niet met het patroon van specialisten en opleiding waar de nieuwe economie nood aan had.²⁰¹ Ernstige tekorten op vlak van financiën en middelen, die dateerden uit de tijd van de Sovjet-Unie, belemmerden inspanningen tot het vernieuwen van het onderwijssysteem, maar ondanks deze obstakels bevindt het Kazakse onderwijssysteem zich op een vrij hoog niveau. Gelijkheid inzake gender, regio en inkomen in termen van toegang tot onderwijs is dankzij het Sovjetverleden zeer hoog. Het *Human Development Report* van het *United Nations Development Programme* over Kazachstan in 2004 toont aan dat op het einde van 2003 de toegankelijkheid van het onderwijs voor vrouwen iets hoger was dan voor de mannen, maar ondanks het feit dat 99,9 procent van de vijftien- tot vierentwintigjarigen in Kazachstan geletterd zijn, zijn er nog steeds problemen met de kwaliteit van de opleidingen en zijn het aantal peuter-, middelbare en hogescholen ontoereikend, vooral op het platteland.²⁰²

¹⁹⁹ Velen van deze staten hadden nog geen geschiedenis kunnen schrijven als onafhankelijke staat.

²⁰⁰ Fierman, W. 2006: 98

²⁰¹ UNDP, Human Development Report, Kazachstan 2004: 26

²⁰² Ibid.

§3.3 Gezondheid

§3.3.1 Kinderhuwelijken

Ondanks deze gelijkheid op vlak van onderwijs zien we – net zoals in Oezbekistan – dat vrouwen ook in Kazachstan meer geneigd zijn om hun opleiding vroegtijds stop te zetten door zwangerschap, bevalling en/of moederschap.²⁰³ Artikel 10 van de Kazakse gezinscode legt de minimumleeftijd voor een huwelijk vast op achttien jaar voor zowel man als vrouw. Enkel in geval van zwangerschap of geboorte en/of met toestemming van beide partners en ouders kan deze leeftijd met twee jaar vervroegd worden.²⁰⁴ Maar ondanks deze voorzieningen komen kinderhuwelijken toch nog voor in Kazachstan. Volgens het UNICEF onderzoek *State of the World's Children*, dat in 2013 werd uitgevoerd is zo'n zes procent van de vrouwelijke Kazakse bevolking getrouwd voor de leeftijd van achttien jaar.²⁰⁵ Het is moeilijk met zekerheid te zeggen of dit aantal correct is, aangezien huwelijken met minderjarigen vaak pas administratief geregistreerd worden wanneer ze meerderjarig geworden zijn. Een praktijk die de rechten van de vrouw danig kan schaden.²⁰⁶

“Under our legislation, marriageable age... can be reduced to 16 if there are good reasons, such as pregnancy. Registration of such marriages is secretive, and we only become aware of the fact of the early marriage at the point when the citizens apply for official registration. As a rule, before registration of the marriage the couple cohabit and/or marry in a religious institution. However, such [unofficial] marriages do not have legal force... if a child is born to an unofficial marriage and the father refuses to recognize the child, the woman is forced to apply for paternity to be established.” (Plaatselijke ambtenaar)²⁰⁷

²⁰³ UNDP, Human Development Report, Kazakhstan 2004: 29

²⁰⁴ Статья 10. Брачный возраст: §1. Брачный возраст устанавливается для мужчин и женщин в восемнадцать лет; §2. Регистрирующие органы по месту государственной регистрации заключения брака снижают брачный возраст на срок не более двух лет при наличии следующих уважительных причин: 1) беременности; 2) рождении общего ребенка; §3. Ходатайство о снижении брачного возраста может быть подано желающими вступить в брак и их родителями либо попечителями с указанием причин, вызывающих необходимость снижения установленного брачного возраста; §4. Снижение брачного возраста допускается только с согласия лиц, вступающих в брак; §5. Брак между лицами, не достигшими брачного возраста, или лица, достигшего брачного возраста, с лицом, не достигшим брачного возраста, разрешается только с письменного согласия родителей либо попечителей лиц, не достигших брачного возраста. <http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31102748#sub_id=100000> [24/04/14]

²⁰⁵ UNICEF, *State of the World's Children*, 2013: <<http://www.girlsnotbrides.org/child-marriage/kazakhstan/>> [24/04/14]

²⁰⁶ OECD report on Kazakhstan, 2010: 72

²⁰⁷ UNFPA Report on Child Marriage in Kazakhstan, 2012: 2

Net zoals in Oezbekistan is het dwingen en ontvoeren van meisjes voor een huwelijk strafbaar voor de wet. Artikel 122²⁰⁸ van het strafwetboek stelt dat geslachtsgemeenschap en andere seksuele activiteiten met personen jonger dan zestien jaar bestraft zal worden met vijf jaar gevangenis. Artikel 125²⁰⁹ voorziet een gevangenisstraf van zeven tot twaalf jaar voor ontvoering. In het geval van 'bruidontvoering' kan echter ook een ander artikel gebruikt worden, dat stelt dat indien de ontvoerder het slachtoffer vrijwillig laat gaan hij niet schuldig kan worden bevonden aan ontvoering, indien hij geen andere misdaden beging. Bijgevolg pakt deze wet het probleem van 'bruidontvoeringen' niet echt aan. Gewelddadige seksuele misdrijven onder zestien jaar maken zo'n 0,8 procent uit van het totaal aantal gewelddadige misdrijven in Kazachstan in 2011, ontvoering van vrouwen zo'n 0,5 procent.²¹⁰

"In our village there have been such cases [of bride kidnapping]... there are lots of ethnic Turkic residents. My classmate was forcibly kidnapped at a young age... nobody could come to her defense. She could not be taken back, as by their traditions returning a kidnapped girl who has spent a night in a man's house is shameful for her family." (Minderjarige bruid)²¹¹

Hoewel kinderhuwelijken ook voorkomen bij de Kazakse bevolking – zij het in mindere mate: 0,64 procent van alle getrouwde Kazakse vrouwen zijn minderjarig – vinden deze minderjarige huwelijken vooral plaats bij islamitische groepen en bij etnische minderheidsgroepen, waar sociale en culturele stereotypes over de ondergeschikte status van

²⁰⁸ Статья 122. Половое сношение и иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста. §1. Половое сношение, мужеложство, лесбиянство или иные действия сексуального характера с лицом, заведомо не достигшим шестнадцатилетнего возраста, - наказываются ограничением свободы на срок до трех лет либо лишением свободы на срок до пяти лет; §2. Те же деяния, совершенные в отношении лица, не достигшего шестнадцатилетнего возраста, родителем, педагогом либо иным лицом, на которых законом возложены обязанности по его воспитанию, - наказываются лишением свободы на срок от пяти до семи лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от десяти до двадцати лет; §3. Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные неоднократно, - наказываются лишением свободы на срок от семи до десяти лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от десяти до двадцати лет или без такового.

<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all> [24/04/14]

²⁰⁹ Статья 125. Похищение человека. §1. Похищение человека - наказывается лишением свободы на срок от четырех до семи лет; §2. То же деяние, совершенное: а) группой лиц по предварительному сговору; б) неоднократно; в) с применением насилия, опасного для жизни или здоровья; г) с применением оружия или предметов, используемых в качестве оружия; д) в отношении заведомо несовершеннолетнего; е) в отношении женщины, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности; ж) в отношении двух или более лиц; з) из корыстных побуждений, - наказывается лишением свободы на срок от семи до двенадцати лет с конфискацией имущества или без таковой.

<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all> [24/04/14]

²¹⁰ UNFPA Report on Child Marriage in Kazakhstan, 2012: 2

²¹¹ Ibid.

de vrouw in de familie nog steeds zegevieren.²¹² De reden voor het afsluiten van een kinderhuwelijk kan echter ook economisch gelinkt zijn, aangezien de familie van de bruid dan *kalym*²¹³ krijgt van de familie van de echtgenoot.²¹⁴

“Early marriage is typical for the Uighur population. They believe that a girl who doesn’t marry before the age of 18 – has failed.” (Kinderbruid van etnische minderheid)²¹⁵

Trouwen op jonge leeftijd is niet enkel nefast voor de opleiding van jonge vrouwen, ook voor hun gezondheid heeft dit zeer negatieve gevolgen. Ze zijn noch mentaal noch fysiek klaar om moeder of echtgenote te worden en lopen daardoor meer risico op complicaties bij de zwangerschap of geboorte, hiv- of aids-infectie, et cetera. Ook is uit onderzoek gebleken dat vrouwen, die getrouwd zijn op jonge leeftijd, meer geneigd zijn akkoord te gaan met de stelling dat de man het recht heeft zijn vrouw te slaan in bepaalde situaties, zoals ‘overtredingen’ in de opvoeding van hun kinderen, het huishouden of het weigeren van geslachtsbetrekkingen. Bijgevolg hebben deze vrouwen ook een grotere kans slachtoffer te worden van huiselijk geweld (zie §1.4.1).²¹⁶ Daarbij worden ze vaak verwaarloosd of mishandeld door hun echtgenoot of zijn familie. Ze worden voortdurend overladen met huishoudelijke taken en leven geïsoleerd, zonder enig contact met de buitenwereld, leeftijdsgenoten of zelfs hun eigen ouders. In de meeste gevallen wordt de minderjarige bruid behandeld als een persoon zonder rechten. Er wordt vanuit gegaan dat zij de familie van haar echtgenoot onvoorwaardelijk zal dienen en indien ze zou weigeren of tegenstribbelen wordt ze onderworpen aan geweld of vernedering. Verkrachting in kinderhuwelijken is niet ongewoon.²¹⁷

Trouwen op jonge leeftijd heeft bijgevolg een bijzonder grote invloed op de toekomst van het kind: van educatieve of economische kansen is geen sprake, wat de ongelijkheid tussen man en vrouw nog meer in de hand speelt. Ze worden geconfronteerd met hoge risico’s op letsels of dood: kinderen die bevallen voor vijftienjarige leeftijd lopen groter gevaar om te

²¹² Ook hier glippen veel kinderhuwelijken door de mazen. Deze worden geregistreerd door de *imam* en niet officieel vastgelegd.

²¹³ Bruidsschat.

²¹⁴ UNFPA Report on Child Marriage in Kazakhstan, 2012: 3-4

²¹⁵ UNFPA Report on Child Marriage in Kazakhstan, 2012: 3

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ UNFPA Report on Child Marriage in Kazakhstan, 2012: 4

sterven tijdens de bevalling dan twintigers (zie §1.3.4); ze missen de kracht of de kennis om seks te weigeren of om veilige seks te bespreken, wat ervoor zorgt dat ze een groter risico lopen op hiv/aids of andere seksueel overdraagbare ziektes (zie §1.3.3); en meisjes die op vroege leeftijd trouwen worden vaker geconfronteerd met huiselijk geweld (zie §1.4.1).²¹⁸

§3.3.2 Seksuele voorlichting, anticonceptiva en abortus

Zoals in vele voormalige republieken van de Sovjet-Unie waren educatieve mogelijkheden op vlak van reproductieve gezondheid zeldzaam, toegang tot moderne anticonceptiva beperkt en het uitvoeren van een abortus veel voorkomend. Nadat Kazachstan onafhankelijk werd, veranderde de situatie echter: in de jaren 1990 nam het gebruik van voorbehoedsmiddelen toe en werd het uitvoeren van een abortus minder gebruikelijk.²¹⁹ Hoewel het aantal abortussen daalde en het gebruik van anticonceptiva toenam onder Kazakse vrouwen (15-24 jaar), lopen ze nog steeds achter in de peilingen vergeleken met bijvoorbeeld jonge etnische Russinnen. Dit komt doordat programma's aangaande reproductieve gezondheid zich doorgaans focussen op getrouwde vrouwen.²²⁰ Volgens de nationale wetgeving bereikt een persoon namelijk pas op achttienjarige leeftijd zijn of haar volledige capaciteit. Dus hoewel men als meerderjarig wordt beschouwd op zestien jaar, kunnen jongeren onder achttien jaar geen onafhankelijke keuzes maken op vlak van seksuele en reproductieve gezondheid.²²¹

Indien een zestienjarig meisje medische hulp zoekt, mag de dokter – onder besluit 70 van het Ministerie van Volksgezondheid – geen volledig medisch onderzoek uitvoeren zonder dat de ouders of wettelijke voogden geïnformeerd zijn of deelnemen.²²² Pas in de late jaren 1990 werden jonge vrouwen erkend als een specifieke doelgroep voor informatiecampagnes door hun relatief beperkte kennis, de stijgende huwelijksleeftijd en het toenemend bewijs van voorhuwelijks seksuele activiteiten. Dit betekende echter niet dat alle obstakels van de baan waren. Sinds de Kazakse onafhankelijkheid was men op zoek naar een eigen identiteit en dat betekende een terugkeer naar hun tradities, die de nadruk legden op familiebanden, respect

²¹⁸ Child marriage. <<http://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2013/05/Infographic-web-950px.jpg>> [24/04/14]

²¹⁹ Buckley, C., Barrett, J., Adkins, K., 2008: 684

²²⁰ Ibid.

²²¹ UNFPA Report on Child Marriage in Kazakhstan, 2012: 2

²²² Ibid.

voor ouderen, eerbied, en zedig gedrag bij jonge Kazakse vrouwen. Ook de toenemende interesse in en naleving van de Islam versterkten deze culturele verwachtingen.²²³

Net zoals in Oezbekistan werden er in de jaren 1990 tal van programma's geïntroduceerd aangaande reproductieve gezondheid en moeder- en kindervelzijn, al dan niet gesponsord door buitenlandse organisaties. In 1992 breidde de *United Nations Population Fund* (UNFPA) zijn hulpverlening uit naar Kazachstan, inclusief elementair medisch materiaal, voorbehoedsmiddelen en trainingen voor verzorgers om de dalende reproductieve gezondheid in de post-Sovjetperiode aan te pakken.²²⁴ Zo financierde het UNFPA in 1995 een uitgebreid opleidingsprogramma voor vroedvrouwen, gynaecologen en huisartsen. Teams van lesgevers gaven in elke provincie drieënveertig workshops aan zo'n zeshonderdtal hulpverleners.²²⁵ Ook het *Rode Appel Programma* was actief in Kazachstan. Dit programma had tot doel de bevolking bewust te maken van moderne anticonceptiva²²⁶ en zorgde er ook voor dat deze te verkrijgen waren aan betaalbare prijzen. Het duidde ook de apotheken, dokterspraktijken en ziekenhuizen aan waar moderne methodes en diensten van kwaliteit beschikbaar waren.²²⁷

Het project spoorde vrouwen ook via reclame op TV, radio en in kranten aan om enkel producten te gebruiken met het *Rode Appel*-logo en informeerde hen over moderne anticonceptiva. Er werd eveneens nadruk gelegd op het feit dat apothekers een opleiding hadden gekregen zodat ze hun vragen konden beantwoorden en dat er informatiebrochures beschikbaar waren. Bovendien werd er ook een meldpunt opgericht dat vandaag de dag nog steeds werkzaam is in meer dan tien steden.²²⁸ Ook USAID financierde tal van projecten, die voorzagen in materiaal, lesgevers, technische ondersteuning en die hielpen met het oprichten van nationale campagnes en programma's.²²⁹

²²³ Buckley, C., Barrett, J., Adkins, K., 2008: 684

²²⁴ Buckley, C., Barrett, J., Adkins, K., 2008: 685

²²⁵ Olds, S., Westoff, C.F. 2004: 31

²²⁶ Buckley, C., Barrett, J., Adkins, K., 2008: 685

²²⁷ Olds, S., Westoff, C.F. 2004: 32

²²⁸ Ibid.

²²⁹ Olds, S., Westoff, C.F. 2004: 33

Hoewel deze programma's een stap in de goede richting betekenen, zijn ze vaak ontoereikend en slagen ze er niet in bepaalde subgroepen te bereiken, zoals jonge adolescenten, zij die niet naar school gaan, jonge getrouwde mensen, vluchtelingen, et cetera. Daarbij mogen we ook niet vergeten dat vrouwen in de leeftijdscategorie 15-19 jaar heel andere behoeftes kunnen hebben dan vrouwen van 20-24 jaar. Leeftijd en andere sociale karakteristieken genereren uiteenlopende behoeftes, verlangens en ontvankelijkheid voor informatie omtrent reproductieve gezondheid. Het zou dan ook geen overbodige luxe zijn om programma's aangaande reproductieve gezondheid specifiek voor jonge mannen en vrouwen te ontwikkelen,²³⁰ maar ook dan zijn niet alle problemen van de baan: net zoals in Oezbekistan heersen er in Kazachstan grote culturele taboes over het bespreken van seks met ongetrouwde vrouwen, vaak gekoppeld aan idealen van zuiverheid en maagdelijkheid. Jonge vrouwen komen dus vaak oog in oog te staan met structurele en culturele beperkingen wanneer ze op zoek zijn naar informatie over reproductieve gezondheid; zowel bij hoge autoriteiten – zoals familie en medisch personeel – als bij lagere bevoegdheden – zoals leeftijdsgenoten en media. Het mag dan ook niet verwonderen dat jongeren zich voor informatie vooral tot hun leeftijdsgenoten richten, aangezien hun ouders het onderwerp als taboe beschouwen en het bijgevolg mijden. De informatie van leeftijdsgenoten kan echter misleidend zijn en tot misverstanden leiden, zoals we ook in Oezbekistan hebben gezien.²³¹ We kunnen dus concluderen dat hoewel voorlichtingscampagnes de kennis omtrent voortplanting deden toenemen en de houding omtrent gezondheid ten goede beïnvloedden, ze een bescheiden effect hadden onder jonge vrouwen.²³²

Na de val van de Sovjet-Unie omarmden de meeste post-Sovjetstaten liberale ideeën en begonnen ze aan diepgaande maatschappelijke hervormingen. In de loop van deze economische overgang is de toenemende ongelijkheid in toegang tot gezondheidszorg één van de voornaamste problemen in de voormalige Oostbloklanden. Toegang tot en gebruik van de gezondheidszorg zijn voorwaarden voor een hoger niveau van bevolkingsgezondheid, in het bijzonder voor vrouwen aangezien zij de voornaamste consumenten zijn van deze gezondheidszorg. De ineenstorting van het socialistische zorgsysteem plaatste vrouwen onder

²³⁰ Buckley, C., Barrett, J., Adkins, K., 2008: 682-683

²³¹ Ibid.

²³² Buckley, C., Barrett, J., Adkins, K., 2008: 693

een groter armoederisico dan mannen vanwege de hoge werkloosheidscijfers, vermindering van kinderopvang en zwangerschapsuitkeringen en lagere inkomens. Dit kwam onmiddellijk tot uiting in de nieuwe negatieve ontwikkelingen op vlak van gezondheid van de vrouwelijke bevolking, zoals lagere levensverwachting en geboortecijfers, toename van abortussen en geweld, en een toename van hiv, aids en andere seksueel overdraagbare ziektes.²³³

§3.3.3 Hiv/aids en andere seksueel overdraagbare ziektes

In 2008 had Kazakstan de grootste hiv-incidentie van alle Centraal-Aziatische republieken. Er zijn geen recente data van het aantal mensen dat besmet is met hiv/aids,²³⁴ maar in 2005 werd dit aantal tussen 5.800 en 35.000 mensen geschat²³⁵ en in 2010 tussen 9.000 en 19.000 mensen. Ik vond slechts één bron, namelijk *Aids Foundation East and West*, die een precies aantal gaf van geregistreerde hiv-gevallen. Volgens hen kwam dit aantal in 2013 op 19.997.²³⁶

Zoals ik al aanhaalde in het hoofdstuk over Oezbekistan zullen de Centraal-Aziatische republieken de volgende twintig jaar hoogstwaarschijnlijk te kampen krijgen met een serieuze crisis op het vlak van hiv/aids.²³⁷ Dit is niet verwonderlijk gezien de toestand waarin hun seksuele opvoeding zich bevindt. Dit is uiteraard niet de enige oorzaak: Kazachstan is het belangrijkste land op de drugs- en (mensen)handelsroute in Centraal-Azië. Daarbij dragen ook de nadelige socio-economische omstandigheden, zoals armoede, werkloosheid, migratie en afnemende sociale diensten toe tot het potentieel voor een snelle toename van hiv/aids.²³⁸ Kazachstan heeft, sinds zijn onafhankelijkheid, een aantal hervormingen doorgevoerd op vlak van gezondheidszorg, die de verschuiving van een curatieve naar een preventieve geneeskunde, de bevordering van de eerstelijnszorg en de decentralisatie vergemakkelijkte; hoewel het vermogen van het land om de epidemie effectief aan te pakken nog steeds zeer beperkt is.²³⁹ Zo raakten in 2006 zo'n honderd kinderen in de Shymkentregio met hiv besmet

²³³ Danilovich, N., 2010: 32

²³⁴ UNAIDS Report on Kazakhstan, 2012. <<http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/kazakhstan/>> [04/05/14]

Unicef report on Kazakhstan, 2013. <http://www.unicef.org/infobycountry/kazakhstan_statistics.html> [04/05/14]

²³⁵ WHO Report on Kazakhstan 2005: 1

²³⁶ Report on Kazakhstan, 2013. <<http://www.afew.org/about-afew/where-we-work/kazakhstan/>> [04/05/14]

²³⁷ "HIV/AIDS awareness and risk behavior among students in Semey, Kazakhstan: a cross-sectional survey," 2008. <<http://www.biomedcentral.com/1472-698X/8/14>> [04/05/14]

²³⁸ WHO Report on Kazakhstan, 2005: 1

²³⁹ WHO Report on Kazakhstan, 2005: 2

na een bloedtransfusie of nosocomiale transmissie, d.w.z. via ziekenhuizen en medische behandelingen.²⁴⁰

“Nurses sometimes use one needle twice, maybe three times, because there is not enough money for personal injections.” (universiteitsstudente)²⁴¹

De wet inzake hiv- en aidspreventie²⁴² stelt dat de overheid verantwoordelijk is voor het verstrekken van een gratis behandeling aan mensen die besmet zijn met hiv/aids en voor hun sociale bescherming. De wet roept de regering tevens op om informatie te verspreiden over hiv/aids, activiteiten omtrent preventie te organiseren en om de rechten van mensen met hiv/aids te garanderen. Verplichte hiv-testen gelden alleen voor bloed- en orgaandonaties, maar zijn ook beschikbaar voor de rest van de bevolking.²⁴³ Hoewel deze wet gratis behandelingen voorziet voor mensen met hiv/aids blijkt dat in de praktijk de overheid en lokale begrotingen meestal niet in staat zijn zo'n dure geneesmiddelen aan te schaffen. Het gevolg is dat vele mensen geen toegang hebben tot deze antiretrovirale therapie vanwege de hoge kosten.²⁴⁴ In 2007 meldde het *Aids Foundation East and West* dat zo'n veertig procent van degenen die nood hadden aan een behandeling deze niet kregen. Dit is deels te wijten aan de beperkte beschikbaarheid van een opioïde²⁴⁵ substitutietherapie,²⁴⁶ een algemeen gebrek aan informatie over drugs- en/of hiv-behandeling en opvolging, een gebrek aan vertrouwen in de gezondheidszorg en angst voor discriminatie.²⁴⁷

Ik besprak in het vorige onderdeel al dat er in de afgelopen jaren een aantal programma's zijn opgestart om deze achterstand in te halen, maar hoe doeltreffend zijn deze campagnes geweest en hebben ze gunstige resultaten behaald? In 2008 toonde een onderzoek van het *BMC International Health and Human Rights* aan dat zo'n negennegenentig procent van

²⁴⁰ Report on Kazakhstan, 2013. <<http://www.afew.org/about-afew/where-we-work/kazakhstan/>> [04/05/14]

²⁴¹ “HIV/AIDS awareness and risk behavior among students in Semey, Kazakhstan: a cross-sectional survey,” 2008 <<http://www.biomedcentral.com/1472-698X/8/14>> [05/05/14]

²⁴² Law of the Republic of Kazakhstan on Preventing Aids, 1994. <http://www.aidslex.org/site_documents/G-0093E.pdf> [05/05/14]

²⁴³ WHO Report on Kazakhstan, 2005: 2

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Bij een substitutietherapie krijgt de drugsgebruiker een substitutiemiddel toegediend, dat ofwel hetzelfde is als de drug die hij normaal gebruikt, ofwel op die drug lijkt. Opioiden zijn synthetische stoffen met een opiaatachtige uitwerking, zoals buprenorfine en methadon.

Bron: Jaarverslag over de stand van de drugsproblematiek in de Europese Unie, 2000: 35-36

²⁴⁶ Dit programma loopt sinds 2008 in drie regio's, maar slechts 118 mensen werden al behandeld sinds november 2012.

²⁴⁷ Report on Kazakhstan, 2013. <<http://www.afew.org/about-afew/where-we-work/kazakhstan/>> [05/05/14]

de deelnemers had gehoord van hiv/aids, maar dat slechts vierenvijftig procent zei dat er een verschil was tussen hiv/aids. De overgrote meerderheid wist dat hiv/aids overgebracht kon worden via seksuele betrekkingen zonder condoom en via naalden die gedeeld werden voor het inspuiten van drugs. Het overbrengen van hiv/aids tijdens zwangerschap, bevalling en borstvoeding waren minder bekende routes. Een aantal antwoordden dat hiv ook overgebracht kon worden door kussen, muggen of seksuele betrekkingen met condoom.²⁴⁸ Zo'n vierennegentig procent van de mannen en zesentachtig procent van de vrouwen antwoordde dat er mogelijkheden waren om zichzelf te beschermen tegen het seksueel overbrengen van hiv/aids. Het meest gekende voorbehoedsmiddel was het condoom, hoewel men zich zowel tijdens de interviews als in de enquêtes vragen stelde bij de kwaliteit van condooms. De meeste ondervraagden zeiden dat, hoewel ze wisten dat condooms noodzakelijk waren, ze deze toch vaak niet gebruikten, in het bijzonder wanneer ze andere middelen voorhanden hadden.²⁴⁹

“Most girls are on the pill, because our boys don't think about using condoms, and the girls think only about the risk of getting pregnant.” (Universiteitsstudente)²⁵⁰

Een ander onderzoek in 1999, uitgevoerd door UNAIDS, toonde aan dat zo'n negentig procent van de jongeren op de hoogte was van het bestaan van soa's, in het bijzonder van syfilis en gonorrhoe. Vijfennegentig procent van de ondervraagden antwoordde dat onveilige seks het risico op soa's verhoogde. Niet onbelangrijk is dat de helft van de ondervraagde studenten antwoordde dat dit risico ook bestond bij het delen van borden, glazen, handdoeken en het toilet met een besmet persoon.²⁵¹ Dit toont aan dat er over het algemeen wel een zekere kennis bestaat over seksueel overdraagbare ziektes, maar dat deze kennis nog niet uitgebreid genoeg is. Jonge, seksueel actieve mensen vormen een belangrijk onderdeel van de bevolking waardoor de epidemie zich zou kunnen verspreiden van risicogroepen, zoals sekswerkers en intraveneuze druggebruikers, naar de algemene bevolking. Bijgevolg is het van uiterst groot belang dat zij voldoende op de hoogte zijn van seksueel overdraagbare ziektes en de manier

²⁴⁸ “HIV/AIDS awareness and risk behavior among students in Semey, Kazakhstan: a cross-sectional survey,” 2008. <<http://www.biomedcentral.com/1472-698X/8/14>> [04/05/14]

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Report on Women, Youth and HIV/aids in Kazakhstan, 2000. <<http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/hiv aids/Zhusupov.html>> [04/05/14]

waarop deze zich verspreiden en moet men deze groep in het achterhoofd houden wanneer men preventieve maatregelen ontwerpt en implementeert.

§3.3.4 Nucleaire experimenten

De nucleaire Semipalatinsk testsite (STS) van de voormalige Sovjet-Unie bevindt zich in Oost-Kazachstan en beslaat een oppervlakte van zo'n 18.500 km². De testsite is vernoemd naar de stad Semipalatinsk, die zo'n 150 km ten oosten van de testsite gelegen is. De STS was de grootste site die de Sovjet-Unie gebruikte voor het testen van nucleaire wapens.²⁵² De eerste test werd hier uitgevoerd op 29 augustus 1949; vier jaar nadat de Verenigde Staten een atoombom lieten vallen op Hiroshima. Gedurende de volgende veertig jaar werden er zo'n 456 nucleaire testen uitgevoerd, waarvan 111 atmosferische testen (86 in open lucht en 25 op de grond).²⁵³ Nadat de Sovjet-Unie in 1963 het Gedeeltelijke Kernstopverdrag ondertekende, vonden er enkel nog ondergrondse ontploffingen plaats. Tussen 1962 en 1989 vonden er zo'n 350 ondergrondse testen plaats, maar hoewel deze testen ondergronds plaatsvonden, kon niet voorkomen worden dat er af en toe emissies in de atmosfeer terechtkwamen. Als gevolg van deze jarenlange testen werd een groot deel van Centraal- en Oost-Kazachstan blootgesteld aan radioactieve verontreiniging.²⁵⁴ Zij werden gebruikt als proefdieren om de gevolgen van radiatie op mensen te testen

"The army experimented on civilians. They would move people close to the test sites, leave a hundred people in the village, give a test group 200 grams of vodka to drink, and monitor their health after they detonated a nuclear weapon." (Nailja Chaizhunosova)²⁵⁵

Testen op de aanwezigheid van radioactieve deeltjes in melk in Semipalatinsk tonen aan dat het aantal 25 tot 530 keer hoger ligt dan de geaccepteerde norm, in de beenderen van dieren is dit 4,7 tot 30,9 keer.²⁵⁶ Minder bekend zijn de absolute waarden van de radiatiedosissen waaraan mensen werden blootgesteld, in hoeverre de waargenomen

²⁵² Grosche, B. "Progress in Assessing the Public Health Impact from Residues of Nuclear Bomb Testing in Kazakhstan," *Journal of Radiological Protection* 25.2 (2005): 123

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Kianitsa, Victor. "Test anxiety. Operational Status of Nuclear Weapons Test Site in Kazakhstan." *Bulletin of the Atomic Scientists. Educational Foundation for Nuclear Science, Inc.* 1993. [5 May. 2014]

²⁵⁵ Ou, E., *Under a Nuclear Cloud*, 2011. <<http://www.vqronline.org/essay/under-nuclear-cloud>> [06/05/14]

²⁵⁶ Kianitsa, Victor. "Test anxiety. Operational Status of Nuclear Weapons Test Site in Kazakhstan." *Bulletin of the Atomic Scientists. Educational Foundation for Nuclear Science, Inc.* 1993. [5 May. 2014]

gezondheidsproblemen te wijten zijn aan de straling, en of de straling vandaag de dag nog een risico vormt.²⁵⁷

“The first atomic explosion (1949) was a real catastrophe. The radiation effects on the population from that explosion were no different from the radiation on residents of Hiroshima and Nagasaki. In the first few hours after local radioactive fallout occurred, the strength of the doses in the immediate locality [the village of Dolon] was 200 roentgens per hour. The maximum allowable dose is considered to be 20 microrentgens.” (B.I. Gusev, hoofd van Ziekenhuis nr. 4 in 1991)²⁵⁸

Het aantal leukemiepatiënten nam 2,3 keer toe in minder dan acht jaar – van eenenvijftig mensen in 1980 naar 118 in 1988.²⁵⁹ Een aantal genetische defecten en ziektes in deze regio, gaande van kankers en impotentie tot geboortefwijkingen en andere misvormingen, werden toegeschreven aan deze nucleaire testen. Er is zelfs een museum van mutaties in het regionaal medisch instituut in Semey, de grootste stad in de buurt van de voormalige nucleaire testsite. Het bestaat uit een kamer vol bokalen met monstruositeiten als gevolg van de nucleaire testen zoals misvormde foetussen en menselijke organen.²⁶⁰ Tientallen mensen stierven een langzame en afschuwelijke dood als gevolg van ‘onbekende ziektes’ – het diagnosticeren van een straling-gerelateerde ziekte was namelijk verboden.²⁶¹ Tot aan de val van de Sovjet-Unie was het verboden om zelfs nog maar te spreken over wat het gebeurde op deze testsite. Wetenschappers werd verboden om publiekelijk toezicht te houden op het stralingsniveau of de gevolgen van de testen op de menselijke gezondheid te onderzoeken. De regio was afgesloten voor buitenstaanders; voor Sovjets evenals buitenlanders. De KGB stond klaar om iedereen die staatsgeheimen zou kunnen vrijgeven met de vinger te wijzen.²⁶²

²⁵⁷ Grosche, B. “Progress in Assessing the Public Health Impact from Residues of Nuclear Bomb Testing in Kazakhstan,” *Journal of Radiological Protection* 25.2 (2005): 123

²⁵⁸ Reed, S.E., “The Atomic Lake. The Victims of Soviet Nuclear Testing,” *The New Republic*, 28 oktober 1991: 13

²⁵⁹ Kianitsa, Victor. “Test anxiety. Operational Status of Nuclear Weapons Test Site in Kazakhstan.” *Bulletin of the Atomic Scientists. Educational Foundation for Nuclear Science, Inc.* 1993. HighBeam Research. [5 May. 2014]

²⁶⁰ The Soviet Union’s Nuclear Testing Programme. < <http://www.ctbto.org/nuclear-testing/the-effects-of-nuclear-testing/the-soviet-unionsnuclear-testing-programme/> [06/05/14]

²⁶¹ Kianitsa, Victor. “Test anxiety. Operational Status of Nuclear Weapons Test Site in Kazakhstan.” *Bulletin of the Atomic Scientists. Educational Foundation for Nuclear Science, Inc.* 1993. HighBeam Research. [5 May. 2014]

²⁶² Reed, S.E., “The Atomic Lake. The Victims of Soviet Nuclear Testing,” *The New Republic*, 28 oktober 1991: 12

“During the period of testing at the Semipalatinsk proving ground, there may have been several cases of radiation sickness, but no one died!” (Luitenant-Generaal Zelentsov)²⁶³

Het geheime instituut, Ziekenhuis nr. vier, dat in 1957 werd opgericht, bewijst dat het Sovjetregime op de hoogte was van de gevolgen van de straling. Vier dokters uit dit hospitaal volgden de reacties van een controlegroep van zo’n 6.000 mensen op, die in deze regio woonden. Ze werden opgevolgd, maar niet behandeld. Indien deze mensen stierven aan de gevolgen van kanker was het verboden om deze ziekte of zijn oorzaak te erkennen.²⁶⁴ Ook vandaag beweert de Kazakse overheid geen geld te hebben voor medicijnen of moderne apparatuur om mensen te behandelen, die ziek werden als gevolg van de straling.

“Doctors at the Oncological Institute in Semipalatinsk do not tell patients when they are terminally ill with cancer. Leaving people with some hope is the best medicine they can offer. For those living in an outlying area, just a trip to the hospital is more than many can afford. According to the institute, about 40% of their patients have waited so long before consulting a doctor that their cancer is far advanced.”²⁶⁵

Sinds de testen beëindigd werden in 1989 zag men een sterke toename van onafhankelijk onderzoek door Kazakse dokters, die zich baseerden op de medische dossiers van de steden rondom het testgebied. Ze onthullen een verbazingwekkend hoog percentage van kanker. Het aantal leukemiegevallen is tussen 1955 en 1960 met zo’n zeventig procent toegenomen, slokdarmkanker komt zeven keer meer voor in de omgeving van de site, long- en leverkankergevallen liggen drie keer hoger dan in andere gebieden van Kazachstan.²⁶⁶ De Sovjetoverheid heeft de bewoners nooit gewaarschuwd voor het gevaar van besmetting door de straling. “The military would come and say, ‘There will be an explosion at 12:30’, and suggest we take the children out of school and go into the countryside. But they never talked about the damage to our health or the health of our children. They were more concerned about the blasts hurting the buildings. They offered to compensate us if cracks developed in the walls of our houses.” (dokter Aitkazy Tulakbajev)²⁶⁷

²⁶³ Reed, S.E., “The Atomic Lake. The Victims of Soviet Nuclear Testing,” *The New Republic*, 28 oktober 1991: 13

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ “Kazakhstan. Glowing, but not with health.” 1998. <<http://www.economist.com/node/169216>> [06/05/14]

²⁶⁶ Reed, S.E., “The Atomic Lake. The Victims of Soviet Nuclear Testing,” *The New Republic*, 28 oktober 1991: 13

²⁶⁷ Ibid.

Op 29 augustus 1991 – 42 jaar na de eerste nucleaire test – ondertekende de president van Kazachstan, Nursultan Nazarbaev (°1940) het Decreet betreffende de Sluiting van de Semipalatinsk Testsite. Tot op de vandaag gaat hij nog steeds prat op het feit dat Kazachstan het eerste land ter wereld was dat zijn nucleaire testsite sloot – voor Rusland, voor de Verenigde Staten, voor Frankrijk. Deze verwezenlijkingen dreigden echter ongedaan gemaakt te worden in 1993, toen Rusland en Kazachstan planden de Overeenkomst tussen de Republiek van Kazachstan en de Russische Federatie over Gemeenschappelijke Activiteiten wat Verbouwing en Gebruik van de voormalige Semipalatinsk Testsite Betreft te ondertekenen. Het eerste artikel luidde als volgt: “To create at the base of the proving ground a Scientific Research Complex of Defense Programs with the military divisions #52605 under the authority of the Defense Ministry of the Russian Federation in the interests of effective use of scientific and technical potential of the former Semipalatinsk Proving Ground and realization of common defense programs. The military division will cooperate with the Defense Ministry of the Kazakhstan Republic in operational questions.”²⁶⁸ Ik heb echter geen bronnen gevonden waarin vermeld wordt dat dit akkoord daadwerkelijk werd ondertekend. Wel werd er op 8 september 2006 een Verdrag over een Nucleair Vrije Zone ondertekend door vijf Centraal-Aziatische republieken; Kazachstan, Oezbekistan, Kirgizië, Tajikistan en Turkmenistan.²⁶⁹

Hoewel de testen zo’n twintig jaar geleden stopgezet werden is de levensverwachting in dit gebied nog steeds zeven jaar korter dan het nationale gemiddelde in Kazachstan. De Koude Oorlog was een oorlog die werd gedreven door angst, met behulp van woorden en een wedloop van wapens die de capaciteit hadden om de wereld te verwoesten. We moeten onze lessen trekken uit wat er toen gebeurd is, zodat in de toekomst gewone mensen niet langer het slachtoffer kunnen worden van politiek en ideologie. De Koude Oorlog mag nu dan wel gedaan zijn; de straling van honderden testen, gestart als voorbereiding voor een nucleaire oorlog die er niet kwam, zal nog honderden jaren blijven sluimeren.²⁷⁰

²⁶⁸ Kianitsa, Victor. "Test anxiety. Operational Status of Nuclear Weapons Test Site in Kazakhstan." *Bulletin of the Atomic Scientists. Educational Foundation for Nuclear Science, Inc.* 1993. HighBeam Research. [6 May. 2014]

²⁶⁹ Marotte, E., "Kazakhstan's OSCE Chairmanship: a Halfway State of Affairs," *Security and Human Rights*, 3 (2010): 179

²⁷⁰ Ou, E., *Under a Nuclear Cloud*, 2011. <<http://www.vqronline.org/essay/under-nuclear-cloud>> [06/05/14]

Het probleem van de gigantische, bestraalde vlakte – die bewoners bij gebrek aan alternatief blijven bewerken – is echter slechts één van de vele problemen die zich meer dan twee decennia later stellen. De site is namelijk een ‘goudmijn’ voor koper- en plutoniumdieven. Met de terroristische aanslagen van 11 september in het achterhoofd en de nucleaire interesses van al-Qaeda, die duidelijk werden uit de documenten die in beslag werden genomen tijdens de invasie in Afghanistan, voelde men er niet veel voor dat deze plutonium in de verkeerde handen zou vallen. Siegfried S. Hecker, een Amerikaanse nucleaire wetenschapper, schreef in een verslag na een bezoek aan Kazachstan dat hij schatte “that the total plutonium in the area could approach 440 pounds. A nuclear bomb would require only about 17 pounds, or even less in some designs.”²⁷¹

Op lange termijn blijven er nog heel wat vragen onbeantwoord. De overheid heeft ondertussen een aantal mensen als gehandicapt erkend als een direct gevolg van de nucleaire testen en zij ontvangen maandelijks een wedde van de overheid.²⁷² Dit is echter nauwelijks toereikend en daarbij waarschuwen dokters nu al dat het aantal chromosomale afwijkingen in de derde generatie na de blootstelling zelfs nog groter zou kunnen zijn.²⁷³ Bovendien is de halfwaardetijd van plutonium 24.110 jaar. Zal iemand in de toekomst proberen het materiaal dat begraven ligt in gecementeerde tunnels en gaten terug te vorderen? Hoezeer vormt dit een risico voor het milieu? Hoewel Nazarbaev een sterke voorstander is van non-proliferatie wordt hij dit jaar vierenzeventig en heeft hij nog geen opvolger aangeduid. Wat voor leiderschap zal er in Kazachstan plaatsnemen een decennium of eeuw van nu? En zeker niet onbelangrijk in deze periode: hoe zal de relatie tussen Amerika en Rusland evolueren?

²⁷¹ Hoffman, D.E., Harrell, E., “Kazakhstan: Saving the World at Plutonium Mountain,” 2013. <<http://pulitzercenter.org/reporting/washington-soviet-union-kazakhstan-los-alamos-laboratory-nuclear-plutonium-bomb-mine>> [07/05/14]

²⁷² Ou, E., *Under a Nuclear Cloud*, 2011. <<http://www.vqronline.org/essay/under-nuclear-cloud>> [07/05/14]

²⁷³ The Soviet Union’s Nuclear Testing Programme. <<http://www.ctbto.org/nuclear-testing/the-effects-of-nuclear-testing/the-soviet-unionsnuclear-testing-programme/>> [07/05/14]

§3.4 Fysiek geweld en discriminatie

§3.4.1 Huiselijk geweld en mensenhandel

De eerste overgangsjaren naar een markteconomie werden gekenmerkt door een aantal negatieve sociale fenomenen, zoals werkloosheid, inflatie, een zwak overheidsbeleid en een verminderde levensstandaard, die een toename van misdaad, alcoholgebruik en ander ongewenst gedrag veroorzaakten.²⁷⁴ Zoals overal ter wereld zijn vrouwen de eersten die hiervan het slachtoffer worden: ze verliezen hun job waardoor ze afhankelijker worden van hun echtgenoot en er minder gezinsinkomsten zijn. Als gevolg daarvan gaan vrouwen op zoek naar een job in het buitenland, wat hen een gemakkelijke prooi voor mensenhandelaars maakt. De meest voorkomende reden waarom vrouwen op zoek gaan naar een job in het buitenland is om geld te verdienen zodat ze hun gezin kunnen onderhouden. Een andere reden is hun wens om in een land te wonen met een hogere levensstandaard, maar door het gebrek aan goede sociale voorzieningen betreffende arbeidsmigratie, het nazien van aanwerving, en het gebrek aan kennis van de migratie-, arbeids-, straf- en burgerlijke wetten, de taal, et cetera van de migratielanden zorgen ervoor dat velen in het mensenhandelcircuit terechtkomen.²⁷⁵

De laatste jaren is men er zich van bewust geworden van deze problematiek en ondertekende Kazachstan de Conventie van de Verenigde Naties tegen Transnationale Georganiseerde Misdaad en werden de strafwetten inzake mensenhandel verstrengt. Kazachstan verbiedt mensenhandel voor arbeid en uitbuiting in artikel 125 dat stelt dat het ontvoeren van een persoon bestraft zal worden met een gevangenisstraf van vier tot zeven jaar. Wanneer deze persoon ontvoerd wordt met het oog op seksuele of andere exploitatie riskeert men een gevangenisstraf van tien tot vijftien jaar, maar indien het slachtoffer vrijwillig wordt vrijgelaten, worden de ontvoerders vrijgesteld van strafrechtelijke aansprakelijkheid, tenzij ze daarbij nog andere misdaden begingen.²⁷⁶

²⁷⁴ UNDP Report on Gender Equality and the Status of Women in Kazakhstan, 2005: 47

²⁷⁵ UNDP Report on Gender Equality and the Status of Women in Kazakhstan, 2005: 48

²⁷⁶ Похищение человека - наказывается лишением свободы на срок от четырех до семи лет. Если они: б) совершены с целью эксплуатации похищенного (похищенной) - наказываются лишением свободы на срок от десяти до пятнадцати лет с конфискацией имущества или без таковой.
<<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&cogl=all>> [07/05/14]

Artikel 126 handelt over de illegale vrijheidsberoving van een persoon, die bestraft zal worden met een gevangenisstraf tot drie jaar. Indien dit gebeurde met seksuele of andere exploitatie als doel riskeert men een straf van vijf tot tien jaar.²⁷⁷ Artikel 128 stelt dat het misleiden van mensen om hen (seksueel) te kunnen uitbuiten bestraft zal worden met een boete van honderd tot vijfhonderd keer het bedrag van hun maandloon, correctionele arbeid of een gevangenisstraf van maximaal twee jaar. Indien deze misdaden gepleegd worden door een georganiseerde groep of gepleegd worden met het oog op export van deze personen buiten de Republiek van Kazachstan of het vervoer van mensen over het Kazakse grondgebied met seksuele of andere exploitatie als doel bedraagt de gevangenisstraf drie tot acht jaar.²⁷⁸ Artikel 270 eist een gevangenisstraf tot vijf jaar voor het rekruteren van mensen in de prostitutie onder bedreiging, chantage of bedrog.²⁷⁹

Dit oogt natuurlijk mooi op papier, maar zolang de overheid niet meer actie onderneemt om dit probleem aan te kaarten, zullen vrouwen en kinderen (alook mannen) het slachtoffer blijven worden van mensenhandelaars. Men mag ook niet vergeten de kern van het probleem aan te pakken, namelijk het gebrek aan economische opportuniteiten. Door meer jobs te creëren zou Kazachstan ook een andere veelvoorkomend probleem kunnen aanpakken: huiselijk geweld.

²⁷⁷ Незаконное лишение человека свободы, не связанное с его похищением, - наказывается ограничением свободы на срок до трех лет либо лишением свободы на тот же срок. Если они: б) совершены с целью эксплуатации незаконно лишенного (лишенной) свободы - наказываются лишением свободы на срок от пяти до десяти лет с конфискацией имущества или без таковой.

<<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>> [07/05/14]

²⁷⁸ §1 Купля-продажа или совершение иных сделок в отношении лица, а равно его эксплуатация либо вербовка, перевозка, передача, укрывательство, получение, а также совершение иных деяний в целях эксплуатации – наказываются лишением свободы на срок от трех до пяти лет с конфискацией имущества; §3 Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные в целях вывоза за пределы Республики Казахстан, ввоза в Республику Казахстан или перевозки лица через территорию Республики Казахстан из одного иностранного государства в другое, а равно вывоз за пределы Республики Казахстан, ввоз в Республику Казахстан или перевозка лица через территорию Республики Казахстан из одного иностранного государства в другое государство в целях совершения таких деяний – наказываются лишением свободы на срок от семи до десяти лет с конфискацией имущества.

<<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>> [07/05/14]

²⁷⁹ Вовлечение в занятие проституцией путем применения насилия или угрозы его применения, использования зависимого положения, шантажа, уничтожения или повреждения имущества либо путем обмана – наказывается лишением свободы на срок от двух до пяти лет с конфискацией имущества.

<<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>> [07/05/14]

Het eerste artikel van de Verklaring inzake de Uitbanning van Geweld tegen Vrouwen, dat door Kazachstan werd ondertekend, omschrijft geweld tegen vrouwen als “iedere daad van gendergerelateerd geweld, die resulteert in of die vermoedelijk resulteert in lichamelijke, seksuele of psychologische schade of leed voor vrouwen, inclusief dreigingen met dergelijke daden, dwang of willekeurige vrijheidsberoving, ongeacht het feit of dit plaatsvindt in het openbaar of in het privéleven.”²⁸⁰ De grondwet van Kazachstan (art. 14) stelt dat iedereen gelijk is voor de wet en dat discriminatie op grond van afkomst, sociale positie, beroep, eigendom, geslacht, ras, nationaliteit, taal, geloof, woonplaats of andere omstandigheden niet toegelaten is.²⁸¹ De regering is echter zelf niet zo consistent in het handhaven van deze wet, aangezien zij vaak etnische Kazakken voortrekken wanneer het gaat om een job bij de overheid of in het proces van privatisering van staatsbedrijven. Zo stimuleert de staat ook de openbare festiviteiten van de Centraal-Aziatische cultuur en onderwijs in de Kazakse taal.²⁸²

De Kazakse grondwet verbiedt – net zoals de Oezbeekse grondwet – het discrimineren van vrouwen. In de realiteit, echter, wordt de rol van de vrouw in de samenleving en in het beheren van bedrijven of onroerend goed sterk beperkt door een heel aantal traditionele praktijken. Hoewel president Nursultan Nazarbaev en andere leden van de regering zich als voorstander verklaarden van de rechten van de vrouw en hoewel het officiële staatsbeleid oordeelde dat het grondwettelijk verbod op genderdiscriminatie ook daadwerkelijk ondersteund moet worden door effectieve maatregelen van de overheid zijn vrouwen nog steeds sterk ondervertegenwoordigd in hogere functies van staatsbedrijven en oververtegenwoordigd in onderbetaalde en ondergeschikte banen. De Nationale Commissie voor Vrouwen en Gezin merkte op dat het loon van vrouwen zo’n tweeënzestig procent van het loon van mannen bedraagt, hoewel ze vaak dezelfde opleiding hadden genoten.²⁸³

De lichamelijke integriteit van vrouwen is niet voldoende beschermd en geweld tegen vrouwen – vooral huiselijk geweld – blijft een significant probleem. Tot 2007 had het strafrechtboek geen specifieke wetten met betrekking op huiselijk geweld, toen er een

²⁸⁰ EU-richtsnoeren inzake geweld tegen vrouwen en de bestrijding van alle vormen van discriminatie van vrouwen. <<https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16173.nl08.pdf>> [07/05/14]

²⁸¹ Grondwet van Kazachstan. <<http://www.akorda.kz/en/category/konstituciya>> [08/05/14]

²⁸² Snajdr, E., “Gender, Power and the Performance of Justice: Muslim Women’s Responses to Domestic Violence in Kazakhstan,” *American Ethnologist*, 32.2 (2005): 296

²⁸³ Human Rights Report on Kazakhstan, 2004.

<<http://www.ncbuy.com/reference/country/humanrights.html?code=kz&sec=5>> [08/05/14]

wetsvoorstel naar het parlement werd gestuurd waarin het probleem werd behandeld.²⁸⁴ Het strafrechtboek omschrijft wel een aantal artikels waaronder huiselijk geweld zou kunnen vallen, zoals artikel 103 dat het opzettelijk toebrengen van levensbedreigende verwondingen bestraft met gevangenisstraf van drie tot zeven jaar.²⁸⁵ Artikel 104 stelt dat het opzettelijk toebrengen van niet-levensbedreigende verwondingen bestraft zal worden met een gevangenisstraf van maximum drie jaar.²⁸⁶

In 2009 werd er een wet ingevoerd over het voorkomen van huiselijk geweld. Deze wet bepaalt de juridische, economische, sociale en organisatorische basis voor de activiteiten van (lokale) overheidsinstanties, organisaties en burgers van de Republiek van Kazachstan voor het voorkomen van huiselijk geweld.²⁸⁷ Ondanks deze wettelijke voorzieningen en het grondwettelijke verbod op discriminatie zijn deze problemen toch op grote schaal aanwezig in het land. Neem nu het fenomeen van 'bruidontvoeringen'. Dit was verboden (hoewel nooit volledig verdwenen) onder het Sovjetbewind, maar kende een heropleving in de eerste jaren van onafhankelijkheid. De wederopleving van deze (en andere vrouwonvriendelijke) praktijken zijn het gevolg van de hernieuwde belangstelling en steun voor de traditionele Kazakse cultuur.²⁸⁸ Daarbij hebben politieagenten de neiging om huiselijk geweld als een familiezaak te beschouwen en interveniëren alleen wanneer het leven van het slachtoffer in gevaar is. Ongeveer één derde van klachten over huiselijk geweld worden bijgevolg nooit onderzocht, en slechts één vrouw op vijftig, die het slachtoffer is van huiselijk geweld meldt dit aan de politie (onder andere economische onzekerheid zorgt ervoor dat slachtoffers vaak

²⁸⁴ OECD Report on Kazakhstan, 2010: 73

²⁸⁵ Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью, опасного для жизни человека или повлекшего за собой потерю зрения, речи, слуха или какого-либо органа либо утрату органом его функций, или выразившегося в неизгладимом обезображивании лица, а также причинение иного вреда здоровью, опасного для жизни или вызвавшего расстройство здоровья, соединенное со значительной стойкой утратой общей трудоспособности не менее чем на одну треть или с заведомо для виновного полной утратой профессиональной трудоспособности, либо повлекшее за собой прерывание беременности, психическое расстройство, заболевание наркоманией или токсикоманией, - наказываются ограничением свободы на срок от трех до семи лет либо лишением свободы на тот же срок.

<<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>> [08/05/14]

²⁸⁶ Умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью, не опасного для жизни человека и не повлекшего последствий, указанных в статье 103 настоящего Кодекса, но вызвавшее длительное расстройство здоровья или значительную стойкую утрату общей трудоспособности менее чем на одну треть, - наказываются ограничением свободы на срок до трех лет либо лишением свободы на срок до двух лет. <<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>> [08/05/14]

²⁸⁷ Law of the Republic of Kazakhstan about the Prevention of Domestic Violence, 2009. <<http://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=29844>> [08/05/14]

²⁸⁸ Violence Against Women in Kazakhstan, 2011. <<http://www.stopvaw.org/kazakhstan>> [08/05/14]

hun klacht(en) laten vallen).²⁸⁹ Toch is er een duidelijke verandering merkbaar in de houding ten opzichte van genderdiscriminatie. Zo maken de verstrengde wetten omtrent (huiselijk) geweld en mensenhandel in het strafrechtboek en de nieuw ingevoerde wetten omtrent het voorkomen van huiselijk geweld duidelijk dat de overheid zich meer en meer bereidwillig toont om de genderverhoudingen in de samenleving te moderniseren. Deze grote ommekeer werd natuurlijk – niet in het minst – beïnvloed door het internationaal toezicht waarmee Kazachstan in 2010 te maken kreeg naar aanleiding van zijn voorzitterschap van de OVSE²⁹⁰.

§3.4.2 Seksuele oriëntatie

Homoseksualiteit werd in 1998 gedecriminaliseerd in Kazachstan, toen de geamendeerde versie van het strafwetboek van kracht ging. Toch staan er in het huidige strafwetboek twee wetten over homoseksualiteit die redelijk vrij geïnterpreteerd kunnen worden. Artikel 121 bestraft sodomie, lesbianisme of andere handelingen van seksuele aard onder (dreiging van) geweld met een gevangenisstraf van drie tot vijf jaar.²⁹¹ Artikel 123 verklaart dat het dwingen tot geslachtsgemeenschap, sodomie, lesbianisme of andere handelingen van deze aard door middel van intimidatie, bedreiging, et cetera bestraft zal worden met een boete van tweehonderd of vijfhonderd keer het bedrag van hun maandloon, correctionele arbeid of een gevangenisstraf van maximum twee jaar.²⁹²

Hoewel de Kazakse grondwet discriminatie op grond van persoonlijke karakteristieken verbiedt, staat discriminatie op grond van seksuele oriëntatie echter niet in deze lijst opgesomd. De meest directe vorm van discriminatie wordt ervaren op vlak van familie- en burgerlijk recht. De enige wettelijk erkende vorm van een familieverbond is

²⁸⁹ OECD Report on Kazakhstan, 2010: 73

²⁹⁰ Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa. Zie verder.

²⁹¹ Мужеложство, лесбиянство или иные действия сексуального характера с применением насилия или с угрозой его применения к потерпевшему (потерпевшей) или к другим лицам либо с использованием беспомощного состояния потерпевшего (потерпевшей) - наказываются лишением свободы на срок от трех до пяти лет. <<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>> [08/05/14]

²⁹² Понуждение лица к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или совершению иных действий сексуального характера путем шантажа, угрозы уничтожением, повреждением или изъятием имущества либо с использованием материальной или иной зависимости потерпевшего (потерпевшей) - наказываются штрафом в размере от двухсот до пятисот месячных расчетных показателей, либо исправительными работами на срок до двух лет, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на тот же срок. <<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>> [08/05/14]

namelijk het huwelijk, dat omschreven wordt als een unie tussen een man en een vrouw.²⁹³ Homoseksualiteit wordt beschouwd als iets schaamtevol, als een psychische aandoening. In een onderzoek omtrent seksuele opvoeding dat in 2008 werd uitgevoerd, werd er gezegd dat homoseksualiteit zeer ongewoon was en dat het minder voorkwam in Kazachstan dan in andere landen.²⁹⁴

“It would not be possible to be openly homosexual in Kazakhstan. People would laugh.” (studente geneeskunde)²⁹⁵

De toekomst ziet er niet bepaald rooskleurig uit voor de LGBT-bevolking sinds er in 2013 stemmen opgingen die Rusland wilden volgen in het stemmen van een wet over homopropaganda. Kazachstan was de laatste Sovjetrepubliek die zijn onafhankelijkheid uitriep na de val van de Sovjet-Unie in 1991. Dit zou kunnen verklaren waarom Kazachstan sterk beïnvloed wordt door hetgeen wat er binnen de grenzen van zijn grote, invloedrijke buur gebeurt.²⁹⁶ Uit het onderzoek, dat in 2009 door de *Soros Foundation* werd uitgevoerd, bleek dat zo’n 81,2 procent van de ondervraagden aangaven dat LGBT-mensen het slachtoffer werden van wijdverspreide afkeuring en geweld.²⁹⁷

“As soon as my mother learned about us, she decided that she didn’t need such a daughter. She even advised me that I commit suicide so as not to disgrace her in this world.”²⁹⁸

Het realiseren van het volledige spectrum aan mensenrechten voor LGBT-mensen zal afhangen van betere media- en sensibiliseringscampagnes om misverstanden en onwetendheid over homoseksualiteit en geslachtsidentiteit tegen te gaan, maar er is ook nood aan hervormingen in het onderwijs, speciale training voor politieagenten en hulpverleners, en aanpassingen aan de bestaande wetgeving om rechten voor LGBT-mensen te garanderen.

²⁹³ «Для заключения брака (супружества) необходимы свободное и полное согласие мужчины и женщины, вступающих в брак (супружество), и достижение ими брачного (супружеского) возраста.» Кодекс Республики Казахстан от 26 Декабря 2011 года, №518-IV ЗРК.

²⁹⁴ “HIV/AIDS awareness and risk behavior among students in Semey, Kazakhstan: a cross-sectional survey,” 2008. <<http://www.biomedcentral.com/1472-698X/8/14>> [08/05/14]

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Abad-Santos, A., “Kazakh Government Following in Russia’s Anti-Gay Footsteps.” [08/05/14] <<http://www.thewire.com/global/2013/08/kazakh-government-following-russias-anti-gay-footsteps/68516/>>

²⁹⁷ Soros Foundation. “Unacknowledged and unprotected: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in Kazakhstan.” 2009: 10

²⁹⁸ Soros Foundation. “Unacknowledged and unprotected: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in Kazakhstan.” 2009: 40

Deze initiatieven kunnen echter niet alleen van individuen of internationale organisaties uitgaan: de Kazakse overheid speelt een cruciale rol in het aanmoedigen van meer tolerantie naar LGBT-mensen toe.²⁹⁹

“My mom said: ‘It doesn’t matter with whom you sleep, the main thing is to remain a human being!’ And she gets along even with my friends and partners.”³⁰⁰

Uit dit onderdeel kan ik afleiden dat er dringend nood is aan een amendering van het wettelijk kader met betrekking tot de rechten van LGBT-mensen. Dit enkel op papier aanpassen zal echter niet voldoende zijn: de Kazakse bevolking moet gesensibiliseerd worden naar LGBT-rechten toe. Kazachstan heeft nog een lange weg te gaan voor er gesproken kan worden van een volledige tolerantie en acceptatie van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders.

“Kazakhstan has a long way to go to accept gays. I will be fired the very moment I admit that I’m gay. Am I such a fool to lose my job?”³⁰¹

§3.4.3 Vrijheid van geloof

Als we het religieuze karakter van Kazachstan willen bestuderen, moeten we rekening houden met drie belangrijke eigenschappen. Ten eerste, religie heeft nooit een belangrijke rol gespeeld in Kazachstan, wat ervoor gezorgd heeft dat religieuze instellingen en de relatie tussen Kerk en staat onderontwikkeld zijn. Ten tweede is er geen dominante religie, aangezien het land altijd een plaats is geweest voor migratie en deportatie van mensen met verschillende geloofsovertuigingen. Ten derde heeft de intensieve strijd tegen religie tijdens de Sovjetperiode een overwegend gesecculariseerde samenleving gecreëerd.³⁰²

Al bij al besteedt de grondwet weinig aandacht aan religie. Artikel 22 verklaart dat iedereen recht heeft op vrijheid van geweten. Artikel 5 verbiedt activiteiten van politieke partijen op religieuze basis en bevat aanwijzingen over activiteiten van buitenlandse religieuze

²⁹⁹ Soros Foundation. “Unacknowledged and unprotected: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in Kazakhstan.” 2009: 93

³⁰⁰ Soros Foundation. “Unacknowledged and unprotected: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in Kazakhstan.” 2009: 43

³⁰¹ Soros Foundation. “Unacknowledged and unprotected: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in Kazakhstan.” 2009: 50

³⁰² Podoprighora, R., “Religious Freedom and Human Rights in Kazakhstan,” *Religion, State & Society*, 31.2 (2003): 123

organisaties op het grondgebied van de Kazakse republiek.³⁰³ De principes van de onderlinge relatie tussen religies en staat, en de religieuze rechten en vrijheden van de burgers werden na de onafhankelijkheidsverklaring in 1992 vastgelegd in een nieuwe wet over religieuze vrijheid en religieuze verenigingen. Gelovigen en hun verenigingen verkregen ongeziene rechten en vrijheden. Ook de relatie tussen religies en de staat was volledig veranderd: deze laatste gaf nu toe dat religie van groot belang was voor de samenleving.³⁰⁴ Dit was tijdens Sovjetperiode helemaal anders, toen bestond vrijheid van geweten enkel op papier in de grondwet. In deze periode stelde de Kazakse wetgeving, net zoals gelijkaardige wetgevingen in andere Sovjetrepublieken, allerlei beperkingen in voor gelovigen en hun verenigingen. Religieuze activiteiten waren enkel toegelaten wanneer de verenigingen geregistreerd waren bij overheidsinstanties.³⁰⁵

De wet van 1992 aangaande religie stelt het volgende: “all religious organisations are stated to be equal before the law. No religion enjoys any support or protection on the part of the state. Religious organisations are separate from the state and its system of education. The state does not interfere in the activity of religious organisations. Religious organisations have similar legal status to other organisations in Kazakhstan. Citizens and their associations are granted numerous rights and freedoms.”³⁰⁶ De vrijheden die werden toegelicht in deze wet werden echter vaak niet gerealiseerd in de praktijk. Zo blijkt dat ambtenaren geloofsgemeenschappen onderverdelen in degene die ze tolereren en als niet-bedreigend beschouwen – zoals joden, katholieken, boeddhisten, et cetera – en andere die ze argwanend opnemen – zoals moslims, protestanten, Hare Krishna-volgelingen, Getuigen van Jehova, et cetera.³⁰⁷

Zoals besproken in het vorige hoofdstuk nam Oezbekistan in 1998 een nieuwe wet aan over religie, die alleen rechten voorzag aan geregistreerde religieuze groepen en groepen die geen gevaar vormden voor de nationale veiligheid. Deze eigenschappen komen terug in de nieuwe religiewet die Kazachstan in 2011 aannam: deze wet gaf religieuze groepen en

³⁰³ Grondwet van Kazachstan. <<http://www.akorda.kz/en/category/konstituciya>> [09/05/14]

³⁰⁴ Podoprigora, R., “Religious Freedom and Human Rights in Kazakhstan,” (2003): 124-125

³⁰⁵ Podoprigora, R., “Religious Freedom and Human Rights in Kazakhstan,” (2003): 124

³⁰⁶ Podoprigora, R., “Religious Freedom and Human Rights in Kazakhstan,” (2003): 127

³⁰⁷ Kazakhstan: Religious Freedom Survey, 2009. <http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1352> [09/05/14]

geloofsgemeenschappen een jaar om zich te registreren onder strikte criteria of ze riskeerden ontbonden te worden.³⁰⁸ Islamitisch fundamentalisme heeft – na de aanslagen van elf september – zeker geen onbelangrijke rol gespeeld in het stemmen van deze wet. Deze dreiging versterkt de religieuze spanningen en wordt vaak als bijkomende reden gebruikt om de religieuze vrijheden van burgers te beperken. Het evenwicht tussen staatsveiligheid en religieuze vrijheden – rechten en vrijheden in het algemeen feitelijk – is fragiel en zijn twee zaken die gewaarborgd moeten worden door de wet en de staat. Hoewel Kazachstan een lange en succesvolle weg heeft afgelegd in het vreedzaam combineren van een multi-etnische en multireligieuze samenleving, betekende deze nieuwe religiewet mogelijk een stap achterwaarts. Want hoewel deze wet gericht is op het aanpakken van extremistische groepen, worden andere religieuze groepen hier ook door getroffen waardoor deze nieuwe wet een schending van de rechten van de mens is.

§3.5 Conclusie

De grondwet van de Republiek van Kazachstan bepaalt dat iedereen gelijk is voor de wet en verbiedt discriminatie op basis van diverse gronden, inclusief gender (art. 14). Kazachstan ondertekende ook het Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen, waardoor men verplicht was op brede basis inspanningen te leveren om genderrelaties gelijk te maken, en in 2010 voerde men een nieuwe wet inzake Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen in. De minimale huwelijksleeftijd is 18 jaar – voor zowel mannen als vrouwen, polygamie is verboden en officieel hebben mannen en vrouwen gelijke erfrechten.³⁰⁹ Maar ondanks deze wettelijke voorzieningen en de opleving van de rechten van de vrouw tijdens de Sovjetperiode is de situatie voor vrouwen in Kazachstan nog steeds erbarmelijk en slaagt men er niet in deze wetten om te zetten in praktijk.

Net zoals Oezbekistan ten tijde van de massamoord in Andijan, stond ook Kazachstan een tijdlang in de internationale belangstelling toen het in 2010 het voorzitterschap verkreeg van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Het was een omstreden benoeming, aangezien de OVSE – wiens hoofdtaak het overzien van de mensenrechten en verkiezingen in zijn zesenvijftig lidstaten is – nog nooit een verkiezing in

³⁰⁸ “Kazakhstan: Religion Law Restricting Faith in the Name of Tackling Extremism?”, 2012.

<<http://www.eurasianet.org/node/66167>> [09/05/14]

³⁰⁹ Violence Against Women in Kazakhstan, 2011. <<http://www.stopvaw.org/kazakhstan>> [11/05/14]

Kazachstan als vrij en eerlijk heeft bestempeld. Zo werd Nursutan Nazarbaev in 1998, 2005 en 2011 herverkozen als president van Kazachstan en hoewel de OVSE besloot dat deze verkiezingen niet voldeden aan de internationale standaarden, was de beoordeling van deze verkiezingen – in vergelijking met andere Centraal-Aziatische republieken – relatief positief. In mei 2007 wijzigde hij de grondwet om de presidentiële term te verkorten van zeven naar vijf jaar en om het presidentschap te beperken tot maximum twee opeenvolgende mandaten. Deze nieuwe regeling zal echter pas van toepassing worden wanneer zijn mandaat ten einde loopt. Dit betekent dus dat hij president kan zijn voor het leven³¹⁰ en maakt het bijzonder moeilijk om het woord ‘democratie’ – een ander kenmerk van de OVSE – in de mond te nemen wanneer men over Kazachstan spreekt. Toen Kazachstan zich in 2007 kandidaat stelde voor het voorzitterschap van de OVSE beloofde toenmalig minister van buitenlandse zaken, Marat Tazjin, verbeteringen op vlak van het mensenrechtenbeleid en de uitvoering ervan, maar tot nu toe kunnen we nog niet spreken van een significante vooruitgang en kunnen we uit het bovenstaande hoofdstuk afleiden dat de situatie van de mensenrechten – en dan vooral de rechten van de vrouw – niet voldoet aan de OVSE-standaarden.

Om de rechten van de vrouw te verbeteren moet men om te beginnen het fenomeen van de kinderhuwelijken aanpakken, zodat hun opleiding niet vroegtijdig beëindigd wordt en ze zich tot intellectuele volwassenen kunnen ontwikkelen, die op de hoogte zijn van hun rechten en vrijheden. Daarmee zouden meteen ook een aantal problemen op vlak van gezondheid verholpen worden: zwangerschap en bevalling op jonge leeftijd leiden vaak tot complicaties en gezondheidsproblemen. Naast het openstellen van het onderwijs voor meisjes moet het aspect ‘seksuele opvoeding’ uitgewerkt worden, zodat misverstanden over seks, soa’s, anticonceptiva, et cetera onder handen genomen kunnen worden. Dit zal echter geen sinecure worden: de Kazakse samenleving is erg patriarchaal en gebaseerd op traditionele (seksuele) normen, die het erg moeilijk maken voor jonge vrouwen om correcte informatie te verkrijgen over seksgerelateerde zaken, zoals voorbehoedsmiddelen, zeker wanneer ze nog niet getrouwd zijn. Ik mag echter niet vergeten te vermelden dat Kazachstan op een aantal andere vlakken wel degelijk vooruitgang heeft geboekt, zoals bijvoorbeeld op vlak van ecologie. De Sovjet-Unie heeft Kazakstan twee grote ecologische problemen nagelaten.

³¹⁰ Marotte, E. “Kazakstan’s OSCE Chairmanship: a Halfway State of Affairs,” (2010): 177

Het eerste is het Aralmeer dat in 1960 met zijn oppervlakte van 68.000 km² het vierde grootste meer ter wereld was, maar waarvan nu nog slechts zo'n tien procent van de oorspronkelijke oppervlakte overblijft als gevolg van het irrigatiebeleid van de Sovjet-Unie.³¹¹ Het tweede ecologische probleem betreft de nucleaire radiatie als resultaat van de wapenexperimenten die de Sovjet-Unie uitvoerde op het Kazakse grondgebied. Ten gevolge van deze ecologische calamiteiten ontwikkelde Kazachstan een zekere gevoeligheid en expertise naar ecologische en nucleaire rampen toe op het internationale toneel. Om als eerste land vrijwillig afstand te nemen van je nucleaire arsenaal, terwijl je over de grootste reserves uranium beschikt, is zeker geen onbelangrijke verwezenlijking. Omwille van deze reden stelde president Nazarbaev in 2009 voor om een splijtstofbank³¹² te organiseren op zijn grondgebied, onder toezicht van de *International Atomic Energy Agency*, met als doel de verspreiding van verrijkingstechnologie te voorkomen en zo het risico van nucleaire kernwapens te beperken.³¹³ Daarnaast is Kazachstan lid van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS), de Euraziatische Economische Gemeenschap (EurAsEC), de Collectieve Veiligheidsverdragorganisatie (CVVO), de Shangai-samenwerkingsorganisatie (SSO) en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), wat ervoor zorgt dat Kazachstan grote bekendheid geniet in het buitenland. Deze lange samenwerking in regionale organisaties zorgt er ook voor dat Kazachstan de naam heeft een betrouwbare partner te zijn.

Kazachstan heeft de afgelopen jaren zeker vooruitgang gemaakt op vlak van vrouwenrechten: het land ondertekende diverse conventies, paste zijn wetgeving aan en creëerde een aantal wetten met het oog op het verbeteren van de situatie voor de vrouw. Zo stemde president Nazarbaev op 29 november 2005 in met de Strategie voor Gendergelijkheid in de Republiek van Kazachstan voor de periode 2006-2016. Deze Strategie oogt op het realiseren van gelijke rechten voor mannen en vrouwen, zoals gendergelijkheid in arbeid, werkgelegenheid en pensioen, het voorkomen met mensenhandel en huiselijk geweld, het verbeteren van de rechten van de vrouw, et cetera. Indien Kazachstan deze Strategie ook werkelijk toepast en deze tendens aanhoudt, kunnen we over een aantal jaar wel concluderen dat Kazachstan de transitiejaren goed heeft doorstaan.

³¹¹ Marotte, E. "Kazakstan's OSCE Chairmanship: a Halfway State of Affairs," (2010): 179

³¹² Bank voor nucleaire brandstof.

³¹³ Marotte, E. "Kazakstan's OSCE Chairmanship: a Halfway State of Affairs (2010): 181

§4 Ter vergelijking: Oezbekistan en Kazachstan

Voor ik begin aan een vergelijking over de rechten van de vrouw in Oezbekistan versus Kazachstan zou ik een algemene vergelijking willen maken, want deze landen enkel op vlak van vrouwenrechten vergelijken zou behoorlijk eenzijdig zijn. Vrouwenrechten zijn geen alleenstaand gegeven, maar zijn verbonden met een heel aantal andere aspecten van het leven in Oezbekistan en Kazachstan. Ter vergelijking vermeld ik ook de statistieken van België.

Oezbekistan	Kazachstan	België
Onafhankelijk sinds		
1 september 1991	16 december 1991	4 oktober 1830
Leider		
President Islam Karimov	President Nursultan Nazarbaev	Koning Filip I
Bevolking		
28.929.716 (schatting voor juli 2014)	17.948.816 (schatting voor juli 2014)	10.449.361 (schatting voor juli 2014)
Oppervlakte		
447.400 km ²	2.724.900 km ²	30.528 km ²
Politiek stelsel		
Republiek, autoritair presidentieel bewind met weinig macht buiten de uitvoerende macht	Republiek, autoritair presidentieel bewind met weinig macht buiten de uitvoerende macht	Federale parlementaire democratie onder een constitutionele monarchie
Index van de menselijke ontwikkeling (HDI)		
0,654 (2012)	0,754 (2012)	0,897 (2012)
Bruto Nationaal Product per hoofd van de bevolking (BNP)		
\$3.800 US (2013)	\$14.100 US (2013)	\$37.800 US (2013)
Alfabetiseringsgraad		
99,4% Man: 99,6% Vrouw: 99,2%	99,7% Man: 99,8% Vrouw: 99,7%	99% Man: 99% Vrouw: 99%
Werkloosheidsgraad		
4,9%	5,3%	8,8%
Export		
Katoen, goud, energieproducten, minerale meststoffen, (niet-)ijzerhoudende metalen, textiel, voedingsmiddelen, machines, auto's.	Olie(producten), ijzerhoudende metalen, chemicaliën, machines, graan, wol, vlees, kolen.	Textiel, glas, petroleum, (basis)metalen, wetenschappelijke instrumenten, verwerkte levensmiddelen en dranken, chemische producten.
Militaire begroting als percentage van het Bruto Binnenlands Product (BBP)		
Niet beschikbaar	1,21% (2012)	1,05% (2012)

Staatsschuld		
7,6% van het BBP (2013)	15,6% van het BBP (2013)	102,4% van het BBP (2013)
Wisselkoers		
Oezbeekse Soum (UZS) per US dollar – 2.082,3 (2013); 1.890,1 (2012); 1.587,2 (2010);	Kazakse Tenge (KZT) per US dollar – 151,8 (2013); 149,11 (2012); 147,36 (2010);	Euro per US dollar – 0,7634 (2013); 0,7752 (2012); 0,755 (2010); 0,7198 (2009); 0,6827
Etnische groepen		
Oezbeken (80%), Russen (5,5%), Tadzjieken (5%), Kazakken (3%), Karakalpakken (2,5%), Tataren (1,5%), andere (2,5%) (1996)	Kazakken (63,1%), Russen (23,7%), Oezbeken (2,8%), Oekraïners (2,1%), Oeigoeren (1,4%), Tataren (1,3%), Duitsers (1,1%), andere (4,5%) (2009)	Vlamingen (58%), Walen (31%), gemengd of ander (11%)
Taal		
Oezbeeks: 74,3%, Russisch: 14,2%, Tadzjieks: 4,4%, andere: 7,1%	Kazaks (landstaal): 64,4%, Russisch (officieel, dagelijks gebruik, taal van de 'interetnische' communicatie): 95%	Nederlands (officieel): 60%, Frans (officieel): 40%, Duits (officieel): minder dan 1%
Religie		
Moslim: 88% (vooral Soennieten), orthodox: 9%, andere: 3%	Moslim: 70,2%, christen: 26,2% (Russisch-orthodox: 23,9%, andere: 2,3%), boeddhist: 0,1%, atheïst: 2,8%, andere: 0,2%, niet-gespecificeerd: 0,5% (2009)	Rooms-katholiek: 75%, andere: 25%
Levensverwachting		
73,29 jaar Man: 70,25 jaar Vrouw: 76,25 jaar	70,24 jaar Man: 64,98 jaar Vrouw: 75,17 jaar	79,92 jaar Man: 76,76 jaar Vrouw: 83,22 jaar
Contraceptieve prevalentie		
64,9% (2006)	51% (2011)	70,4% (2010)
Percentage volwassenen met hiv/aids		
0,1% (2012)	0,1% (2009)	0,2% (2009)
Aantal mensen met hiv/aids		
29.700 (2012)	13.000 (2009)	14.000 (2009)
Uitgaven voor gezondheidszorg		
5,4% van het BBP (2011)	3,9% van het BBP (2011)	10,6% van het BBP (2011)
Onderwijsuitgaven		
Niet beschikbaar	3,1% van het BBP (2009)	6,6% van het BBP (2010)

Bron: The World Factbook, CIA

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>> [14/05/14]

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>> [15/05/14]

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/be.html>> [15/05/14]

De Sovjets zagen de vrouw als de basis van een familiesysteem dat functioneerde als een scherm om de ideologische en culturele invloed van het Russische model te belemmeren. Dit was één van de redenen voor de Sovjets om de vrouw te bevrijden, zodat zij hun agenda konden doorvoeren. Gregory Massell betoogde in zijn boek *The Surrogate Proletariat* dat Centraal-Aziatische vrouwen een 'surrogaat proletariaat' vormden in een regio waar een Marxistisch-gedefinieerd proletariaat niet bestond. Bijgevolg is de poging van de Sovjets om vrouwen in het politieke en economische leven te betrekken en om de relatie van het gezinsleven tot de samenleving te herdefiniëren misschien wel de meest verrijkende poging geweest om de status en de rol van vrouwen te veranderen. Hoewel sommigen sceptisch zijn over de mate waarin het Sovjetbeleid erin is geslaagd vrouwen te integreren in het publieke leven, kunnen we de sociale en economische voordelen – zoals onderwijs, werkgelegenheid, politieke vertegenwoordiging, et cetera – die het Sovjetsysteem aan hen verschaftte niet ontkennen. Hoewel sommige van deze instellingen over de jaren verzwakt zijn, bleven ze ook na de onafhankelijkheid nog bestaan.³¹⁴ De afdruk die de relatief hoge participatiegraad van de Sovjetstaat op de sociale instellingen van de Centraal-Aziatische gemeenschappen naliet, was een dubbelsnijdend zwaard. Enerzijds creëerde de Sovjetstaat ongekende mogelijkheden voor vrouwen op vlak van onderwijs en werk, die ook na de onafhankelijkheid bleven voortbestaan en die het relatief lage niveau van genderongelijkheid – in vergelijking met andere niet-OESO³¹⁵ landen – zouden kunnen verklaren. Anderzijds zou de poging van de Sovjets om de vrouw te bevrijden van de controle door hun families – door bijvoorbeeld de brutale anti-sluiercampagne in Oezbekistan (zie §2.4.3) – leiden tot de traditionele rol van de vrouw als merkteken van de traditionele en culturele identiteit.³¹⁶ Sinds de val van het Sovjetregime zijn de rechten van de vrouw overal in Centraal-Azië tot op zekere hoogte geërodeerd. Hoewel officieel polygamie verboden is in alle Centraal-Aziatische republieken begint dit fenomeen toch terug de kop op te steken, net zoals 'bruidontvoeringen'. Meisjes en vrouwen worden geconfronteerd met nieuwe beperkingen en eisen op vlak van sociaal leven, potentiële huwelijkspartners, reproductieve keuzes en huishoudelijk werk.³¹⁷

³¹⁴ Kane, D., Gorbenko, K., "States and Women's Rights in Central-Asia": 15-16

³¹⁵ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Internationale organisatie, die overheden helpt economische, sociale en bestuurlijke uitdagingen van een geglobaliseerde economie aan te pakken.

³¹⁶ Kane, D., Gorbenko, K., "States and Women's Rights in Central-Asia": 6-7

³¹⁷ Kane, D., Gorbenko, K., "States and Women's Rights in Central-Asia": 14

Sinds hun onafhankelijkheid in 1991 vormen Oezbekistan en Kazachstan – de twee dichtstbevolkte landen in Centraal-Azië – een interessante tegenstelling op vlak van transitiestrategieën en economische resultaten. Kazachstan maakte gebruik van een agressieve liberaliseringsstrategie, terwijl Oezbekistan een meer conservatieve keuze maakte om zijn economie geleidelijk aan om te vormen via een gematigde opeenvolging van hervormingen. Oezbekistan wordt duidelijk door Kazachstan gedomineerd wat het tempo en de omvang van de beleidshervormingen betreft.³¹⁸

Zowel Kazachstan als Oezbekistan werden in 1991 onafhankelijk verklaard met een gemeenschappelijke erfenis van zo'n vijftig jaar tsaristische overheersing en zo'n zeventig jaar Sovjetbewind. In beide landen werd het nieuwe onafhankelijke bestuur geleid door dezelfde leider als tijdens het laatste deel van het Sovjetregime: president Karimov van Oezbekistan en president Nazarbaev van Kazachstan. Beide landen bleven ook min of meer autocratische staten, hoewel Oezbekistan tijdens de eerste jaren te maken kreeg met een meer autoritair bewind dan Kazachstan. Dit weerspiegelt zich duidelijk in de sterilisatie-affaire, zoals besproken in onderdeel §2.3.2 van het hoofdstuk 'Oezbekistan'. Hier komt duidelijk het autoritaire karakter naar voren van een overheid die belangrijke, persoonlijke beslissingen neemt voor haar volk zodat ze een betere plaats krijgen op bepaalde internationale ranglijsten.³¹⁹

Na zijn onafhankelijkheid vaardigde Oezbekistan een aantal progressieve wetten uit met betrekking tot genderkwesties, maar hoe komt het dan dat deze samenleving nog steeds zo patriarchaal is? Ten eerste speelde president Karimov een grote rol in het terugbrengen van het patriarchale aspect van de Oezbeekse identiteit door het organiseren van een wedstrijd voor de beste schoondochter, wier meest gewaardeerde deugd uiteraard het gehoorzamen van haar schoonmoeder is. Een tweede element dat belangrijk is voor het patriarchale aspect zijn de *Mahallas*. Dit zijn patrimoniale netwerken, die de rechten van de vrouw sterk kunnen ondermijnen.³²⁰ Via deze lokale instellingen voert de staat een conservatief beleid door hen bijvoorbeeld te belonen voor het lage aantal echtscheidingen. Bijgevolg is het niet ongewoon

³¹⁸ Alam, A., Banerji, A., „Uzbekistan and Kazakhstan: A Tale of Two Transition Paths?“ <<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-2472>> [16/05/14]

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ Zo wordt het meeste geld, dat vrouwen krijgen voor hun moederschap, verstrekt via de *Mahallas*.

dat de leden van het *Mahalla*-comité, wanneer ze op de hoogte worden gebracht van problemen in een huwelijk, er alles aan doen om het koppel samen te houden, want een scheiding is niet alleen schandelijk voor de familie in kwestie, maar ook voor de hele gemeenschap.³²¹ Ook zagen we in onderdeel §2.3.2 van het hoofdstuk over Oezbekistan dat deze verenigingen niet bepaald effectief of aantrekkelijk zijn voor jonge mensen, hoewel het net deze groep is die men van correcte informatie over seksuele activiteiten, anticonceptiva, seksueel overdraagbare ziektes, et cetera moet voorzien. In Kazachstan is de situatie niet veel beter: hier bestaan er geen dergelijke systemen en zijn de bijstandsuitkeringen over het algemeen heel weinig en niet doelgericht.³²²

Het Kazakse grondgebied werd namelijk grotendeels bevolkt door nomadische stammen. Bijgevolg – in tegenstelling tot Oezbekistan – was er geen sprake van eeuwenoude steden waar families samenleefden in gemeenschappen, maar werden steden van nul af opgebouwd. Om dit ‘probleem’ op te lossen zullen de Sovjets in de jaren 1920-1930 op grote schaal gronden in beslag nemen en collectiviseren, wat de nomaden tot een sedentaire levensstijl dwong. Deze campagne ruïneerde de regio: meer dan een miljoen doden als gevolg van de collectivisatie – meestal door verhongering of daarmee samengaannde ziektes – en de veestapel werd gedecimeerd.³²³ Deze brutale collectivisering van gronden moedigde een heel andere soort nationale identiteit aan. De collectivisatie van land en de verstedelijking verbrak alle banden met de Kazakse, nomadische traditie en leek zo de lokale patrimoniale gemeenschappen te hebben ondermijnd, hetgeen in Oezbekistan niet was gebeurd.³²⁴ Dankzij dit verleden als nomadische vrouwen kan men stellen dat Kazakse vrouwen een relatief grotere vrijheid genoten dan hun sedentaire tegenhangers in Centraal-Azië en dat deze relatief vrijere erfenis ervoor heeft gezorgd dat Kazakse vrouwen op unieke wijze in staat waren te profiteren van het communistische beleid, dat trachtte onderwijs en werkgelegenheid voor vrouwen te verschaffen. Zo had Kazachstan in 1970 het hoogste aantal vrouwelijke deelnemers in het hoger onderwijs van Centraal-Azië: vijfenveertig procent van de inschrijvingen waren

³²¹ Kane, D., Gorbenko, K., “States and Women’s Rights in Central-Asia”: 24-27

³²² Alam, A., Banerji, A., „Uzbekistan and Kazakhstan: A Tale of Two Transition Paths?” <<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-2472>> [16/05/14]

³²³ Het aantal geiten en schapen daalde van 27,2 miljoen in 1929 naar 2,3 miljoen in 1934, als gevolg van verhongering of slachting om nationalisering te voorkomen.

³²⁴ Kane, D., Gorbenko, K., “States and Women’s Rights in Central-Asia”: 30-31

vrouwen vergeleken met drieëndertig procent in Oezbekistan.³²⁵ Deze cijfers zijn er sindsdien op verbeterd,³²⁶ maar zowel in Oezbekistan als Kazachstan zijn er nog steeds een aantal hardnekkige problemen, die de ontwikkeling van vrouwenrechten in deze gebieden in de weg staan. Kinderhuwelijken bijvoorbeeld: deze praktijken staan jonge vrouwen niet toe hun opleiding af te werken en zorgen ervoor dat zij vaak op veel te vroege leeftijd moeder worden. Ook huiselijk geweld is een aanhoudend probleem. Eind 2009 werd er ter bestrijding van huiselijk geweld een wet gestemd in Kazachstan en beide landen voorzien straffen voor het toebrengen van letsels, maar ondanks deze voorzieningen komt de politie enkel tussenbeide in levensbedreigende situaties. De *Mahallas* die in dergelijke omstandigheden steun zouden kunnen bieden, weerhouden zich hiervan en moedigen vrouwen zelfs aan om terug te keren naar hun man, aangezien scheiden wordt ervaren als een schande.

Zowel Kazakse als Oezbeekse vrouwen zijn op de hoogte van verschillende anticonceptiva en maken hier ook gebruik van. Tot 2001 waren contraceptieve diensten gratis beschikbaar in ziekenhuizen op universitaire campussen, maar dit is niet langer het geval. Wat het – vooral voor vrouwen op het platteland – moeilijker maakt anticonceptiva te verkrijgen, mede door de hoge kost en slechte dienstverlening. Bijgevolg stelt het CEDAW-rapport van 2006 dat de recente hervormingen in Kazachstan de toegang tot gezondheidszorg in het algemeen hebben bemoeilijkt (niet alleen de diensten met betrekking tot reproductieve gezondheid).³²⁷ Contraceptieve diensten kunnen vrouwen echter ook ontzegd worden door hun echtgenoot of schoonfamilie: jonge, getrouwde vrouwen hebben vaak weinig autonomie in het huishouden van haar echtgenoot. Voor jonge, ongetrouwde vrouwen is de situatie echter nog moeilijker: van hen wordt verwacht maagd te blijven tot ze trouwen. Indien niet, betekent dit een schande voor de hele familie en gemeenschap. Het komt dan ook niet als een verrassing dat abortus nog steeds een algemeen geaccepteerde methode van geboortebeperving is.³²⁸

³²⁵ Kane, D., Gorbenko, K., “States and Women’s rights in Central-Asia”: 28

³²⁶ In 2002 had zo’n 91,1% van de Oezbeekse vrouwen tussen 20 en 24 jaar middelbaar of hoger onderwijs voltooid, vergeleken met 93,4% van de Oezbeekse mannen in dezelfde leeftijdscategorie. In 2010 had zo’n 93% van de Kazakse meisjes, vergeleken met 91% van de jongens, zich ingeschreven voor een middelbare schoolopleiding. Het is echter niet geweten hoeveel van deze kinderen hun opleiding hebben afgewerkt. SIGI: Uzbekistan. <<http://genderindex.org/country/uzbekistan>>; SIGI: Kazachstan. <<http://genderindex.org/country/kazakhstan>> [18/05/14]

³²⁷ SIGI: Kazachstan. <<http://genderindex.org/country/kazakhstan>> [18/05/14]

³²⁸ SIGI: Uzbekistan. <<http://genderindex.org/country/uzbekistan>> [18/05/14]

We kunnen bijgevolg afleiden dat er een serieuze kloof bestaat tussen theorie en praktijk. Ondanks het goedkeuren van internationale normen over gendergelijkheid is er op staatsniveau slechts sprake van een zwak beleid inzake de ondersteuning van deze normen. Deze beleidsmaatregelen spreken echter vaak het gewoonterecht tegen en het zoeken van bescherming onder het burgerlijk recht kan voor vrouwen leiden tot verbanning of tot vergelding van hun gemeenschap tegen henzelf of hun familie.³²⁹

³²⁹ Kane, D., Gorbenko, K., "States and Women's rights in Central-Asia": 11

§5 Conclusie

In deze masterthesis trachtte ik een beter beeld te creëren van de rechten van de vrouw in twee Centraal-Aziatische republieken, Oezbekistan en Kazachstan. We kunnen stellen dat het feit, dat de economische en politieke hervormingen in Kazachstan op een hoger niveau staan, niet garandeert dat de rechten van de vrouw in betere staat zijn. Beide landen hebben nog veel werk op vlak van vrouwenrechten en op vlak van mensenrechten in het algemeen.

Oezbekistan en Kazachstan zijn twee unieke landen en worden bijgevolg elk met individuele uitdagingen geconfronteerd op vlak van vrouwenrechten. Het is dan ook moeilijk – om niet te zeggen onmogelijk – te bepalen welk land beter presteert op vlak van vrouwenrechten. Persoonlijk denk ik dat Kazachstan meer kans op slagen heeft, omdat zij er economisch beter voor staan. Een betere economie creëert namelijk meer werkgelegenheid zodat vrouwen meer kansen hebben op de arbeidsmarkt, wat hen de mogelijkheid geeft zelfstandiger te worden en eventueel hun (mishandelende) man te verlaten. Een breder inkomen van beide ouders creëert ook betere onderwijsmogelijkheden voor hun kinderen, zodat zij hun opleiding kunnen afwerken, beter ontwikkeld in het leven staan en beter op de hoogte zijn van hun rechten. Dit zou ook het aantal kinderhuwelijken kunnen verminderen, want met een breder inkomen is de bruidsschat niet langer broodnodig. Een voltooide opleiding betekent een betere ontwikkeling: op vlak van rechten, maar ook wat seksuele activiteiten, soa's, anticonceptiva, abortus, et cetera betreft. Deze veranderingen zullen echter niet op één nacht tijd gebeuren, ook tradities spelen hierbij een belangrijke rol. Het zijn vaak deze tradities die de vrouw terug in de rol van gehoorzame huisvrouw duwen en negatieve sociale stereotypen de wereld insturen. Dit geldt echter niet alleen voor Oezbekistan en Kazachstan. Dergelijke praktijken komen over de hele wereld voor. De Verenigde Naties rapporteren dat nog geen enkel land ter wereld erin geslaagd is gelijke rechten voor mannen en vrouwen te verschaffen, hoewel de Scandinavische landen min of meer in de buurt komen van het ideaal dat de VN voorschrijft aan de wereld.

Na de val van de Sovjet-Unie begon de internationale gemeenschap actief bijstand te verlenen aan de nieuwe onafhankelijke staten om hen terug op de been te krijgen. Deze activiteiten waren niet enkel gericht op vrouwenrechten, maar ook op het creëren van een capabel staatsbestel en het versterken van de wet en ordestructuren (het leger,

rechtshandhaving, instellingen voor de nationale veiligheid, et cetera), het hervormen van de economie en het ontwikkelen van een democratie. De laatste jaren is het echter niet meer zo duidelijk welke rol de internationale gemeenschap en de Europese Unie spelen in deze democratische processen. Het lijkt er eerder meer en meer op dat men zich laat leiden door economische en geopolitieke interesses. De olie- en gasvoorraden spelen hierbij geen onbelangrijke rol; zeker sinds 2006³³⁰ gebleken is dat Rusland geen betrouwbare partner is op vlak van energie-export. De Europese Unie mag zich dan graag voorstellen als een normatieve speler, toch zijn haar handelingen meer en meer die van een *realist power*, waar belangen voorrang krijgen op normen.

De internationale gemeenschap zou strenger moeten optreden op vlak van de mensenrechten in het algemeen, maar ook wat betreft politieke en economische hervormingen. Zoals al vermeld zijn vrouwen- of mensenrechten geen alleenstaand gegeven, maar handelen deze nauw samen met de economische en politieke situatie van het land. In plaats van een oogje toe te knijpen³³¹ zouden we onze krachten moeten bundelen om van deze wereld een betere plaats te maken. Deze visie houdt ook in dat we niet alles door een Westerse bril mogen zien. We denken soms te veel dat de Westerse manier de goede manier is, de enige manier. In plaats van *copy-paste* te doen en alles zwart-wit te zien, moeten we leren luisteren en kijken en accepteren dat deze landen andere tradities en ideeën hebben. In plaats van onze wil aan hen op te dringen, moeten we in dialoog gaan om een tussenweg te vinden, zodat zowel de rechten van de vrouw als cultuur en tradities een plaats kunnen vinden. Dit is een zeer idealistische visie, maar ik geloof dat we stap voor stap dichterbij deze wereld komen.

³³⁰ Gas crisis in Oekraïne. Rusland had de gasprijzen in Oekraïne gevoelig verhoogd, waardoor Oekraïne deze niet meer kon betalen met als gevolg dat Rusland de gaskraan toedraaide.

³³¹ Zoals men onder andere deed na de massamoord in Andijan in 2005, toen men initieel wel sancties had opgelegd, maar deze al gauw liet varen.

§6 Bibliografie

Inleiding

CIA World Factbook. Kazakhstan. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>> [14/05/14]

CIA World Factbook. Uzbekistan. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>> [14/05/14]

Human Rights Watch Report on Uzbekistan, 2011

Ibrahim, S., "Status of Women in Uzbekistan", *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 10.3 (2013): 47-55

International Treaty Adherence Kazakhstan. <http://www.geneva-academy.ch/RULAC/international_treaties.php?id_state=118> [14/05/14]

LGBT Organization Labrys and Sexual Rights Initiative 2008 – Submission on Uzbekistan.

Report on Women, Youth and HIV/aids in Kazakhstan, 2000.
<<http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/hiv aids/Zhusupov.html>> [14/05/14]

Uzbekistan. <<http://globaledege.msue.edu/countries/uzbekistan>> [14/05/14]

World Population Review. Kazakhstan Population 2014.
<<http://worldpopulationreview.com/countries/kazakhstan-population/>> [14/05/14]

World Population Review. Uzbekistan Population 2014.
<<http://worldpopulationreview.com/countries/uzbekistan-population/>> [14/05/14]

Inleidend hoofdstuk over de rechten van de mens

Bertrand, M., *The United Nations. Past, present and future*. Den Haag: Kluwer Law International, 1997

Bill of Rights (1689). <<http://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/parliamentaryauthority/revolution/collections/billofrights/>> [02/02/14]

Brocatus, *Mensenrechten: alle verklaringen en verdragen sinds 1215*. Brussel: Prometheus, 2008.

Forsythe, D.P., *Human rights and comparative foreign policy*. Tokio: United Nations University Press, 2000

Glen, J. & Symonides, J., *The universal declaration of human rights. A history of its creation and implementation. 1948-1998*. Paris: Unesco, 1998.

Habeas Corpus. <<http://www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/habeas-corpus>> [01/02/14]

Harris, D., O'Boyle, M., & Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2009

Human Rights in Socialist Society, Moscow: Novosti: 1981

International Bill of Human Rights. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/international-human-rights-law-continued.html>> [07/02/14]

Ishay, M.R., *The history of human rights. From ancient times to the globalization era*. Berkeley: University of California press, 2004

Justyński, J.L., *The Origin of Human Rights*. Toruń: Marszałek, 1991.

"Magna Carta." *Encyclopaedia Britannica*. *Encyclopaedia Britannica Online Academic Edition*. Encyclopædia Britannica Inc., 2014. Web. 01 Feb. 2014. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/356831/Magna-Carta>>.

McBeth, A., Nolan, J., Rice, S., *The International Law of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press, 2011

Moeckli, D., Shah, S., Sivakumaran, S. (ed.), *International human rights law*. Oxford: Oxford University Press, 2010

Morren, P., *Het ontstaan van de Verenigde Naties*. Roeselare: Roularta Books, 2005

"Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)." *Encyclopaedia Britannica*. *Encyclopaedia Britannica Online Academic Edition*. Encyclopædia Britannica Inc., 2014. Web. 08 Feb. 2014. <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/532063/Organization-for-Security-and-Co-operation-in-Europe>>.

Ryngaert, C. (red.), *De fondsen en programma's van de Verenigde Naties*. Leuven: Acco, 2012

Shestack, J., "The philosophic foundations of human rights," *Human Rights Quarterly*, 20.2 (1998): 201-234

The Cyrus Cylinder. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/cyrus-cylinder.html>> [30/01/14]

The Cyrus Cylinder. <http://www.iranchamber.com/history/cyrus/cyrus_charter.php> [30/01/14]

The Cyrus Cylinder and Ancient Persia. <http://www.getty.edu/art/exhibitions/cyrus_cylinder/> [30/01/14]

The United Nations. <<http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/the-united-nations.html>> [07/02/14]

Van Genugten, W., Homan, K., Schrijver, N., de Waart, P., *The United Nations of the future: globalization with a human face*. Amsterdam: KIT Publishers, 2006

William III (of Orange). <http://www.bbc.co.uk/history/people/william_iii_of_orange> [02/02/14]

"World War I." Encyclopaedia Britannica. Encyclopaedia Britannica Online Academic Edition. Encyclopaedia Britannica Inc., 2014. Web. 06 Feb. 2014.
<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/648646/World-War-I>>.

Wouters, J. & Ryngaert, C. (red.), *De Verenigde Naties. Een wereld van verschil?* Leuven: Acco, 2005

De rechten van de vrouw in Oezbekistan

Antelava, N., "Uzbekistan's Policy of Secretly Sterilising Women."
<<http://www.bbc.com/news/magazine-17612550>> 12 april 2012

Barbieri, M., Blum, A., Dolkigh, E., Ergashev, A., "Nuptiality, Fertility, Use of Contraception, and Family Policies in Uzbekistan", *Population studies*, 50 (1996): 69-88

BBC "Forcible sterilisation in Uzbekistan", Natalia Antelava, 14 april 2012

Buckley, C., "Challenges to Integrating Sexual Health Issues into Reproductive Health Programs in Uzbekistan", *Studies in Family Planning*, 37.3 (2006): 155-168

Buckley, C., Barrett, J., Asminkin Y. P., "Reproductive and Sexual Health among Young Adults in Uzbekistan", *Studies in Family Planning*, 35.1 (2004): 1-14

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women 2010 – Discrimination and Violence against Lesbian and Bisexual Women and Transgender People in Uzbekistan

Het familierecht van Oezbekistan. <http://fmc.uz/legisl.php?id=k_sem_2> [11/02/14]

Girls not brides

<<http://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage>> [28/03/2014]

<<http://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2013/05/Infographic-web-950px.jpg>> [28/03/2014]

Grondwet van Oezbekistan. <<http://www.gov.uz/en/constitution/>> [10/02/14]

Holt, E. "Uzbekistan Accused of Forced Sterilisation Campaign", *The Lancet*, 379.9835 (2012): 2415

Human Rights Committee 2010 – The Violations of the Rights of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Persons in Uzbekistan.

Human Rights Watch 1998 – Republic of Uzbekistan. Crackdown in the Farghona Valley : Arbitrary Arrests and Religious Discrimination

Human Rights Watch 2001 – Uzbekistan. Sacrificing Women to Save the Family. Domestic Violence in Uzbekistan.

Human Rights 2009 – Time to Rethink Uzbekistan

Human Rights Watch, World Report 2014: Uzbekistan

Ibrahim, S., "Status of Women in Uzbekistan", *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 10.3 (2013): 47-55

International Religious Freedom Report 2007.

<<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2007/90237.htm>> [22/02/14]

Institute for War and Peace Reporting 2005 – Birth Control by Decree in Uzbekistan

LGBT Organization Labrys and Sexual Rights Initiative 2008 – Submission on Uzbekistan.

Melvin, N. J. *Uzbekistan. Transition to Authoritarianism on the Silk Road*. Amsterdam : Harwood Academic, 2000.

Organization for Security and Co-operation in Europe 2009 – Freedom of Religion or Belief in Uzbekistan

Report on Uzbek Family and Position of Women.

<<http://www.musawah.org/sites/default/files/Uzbekistan-report%20for%20Home%20Truths.pdf>>

Republic of Uzbekistan Crackdown in the Ferghona Valley: Arbitrary Arrests and Religious Discrimination 1998: <<http://www.hrw.org/legacy/reports98/uzbekistan/>> [22/02/14]

Simpson, E. S., "Islam in Uzbekistan: Why Freedom of Religion is Fundamental for Peace and Stability in the Region", *Journal of Arabic and Islamic Studies*, 2 (1998/99): 110-150

Het strafrecht van Oezbekistan. <http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_23> [11/02/14]

Tribe, L. H. *Abortion: the Clash of Absolutes*. New York: Norton. 1990.

United Nations Report 2009 – Forced and early marriage: a focus on Central and Eastern Europe and former Soviet Union countries with selected laws from other countries.

United Nations Population Fund Report 2012 – child marriage in Uzbekistan.

US Departement of State 2007 - International Religious Freedom Report on Uzbekistan.

Uzbekistan: the Andijon Uprising. <<http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia/uzbekistan/B038-uzbekistan-the-andijon-uprising.aspx>> [28/03/2014]

Violence against women in Uzbekistan. <<http://www.stopvaw.org/uzbekistan>> [28/03/2014]

West Moreton-Oxley Medicare Local 1999 - Traditional Stereotypes and Women's Problems in Post-Soviet Uzbekistan: a Survey of the Mass Media

Women in Uzbekistan convicted for wearing hijab.

<http://www.uznews.net/news_single.php?lng=en&cid=3&nid=19029> [28/03/2014]

Yalcin, R. *The Rebirth of Uzbekistan. Politics, Economy and Society in the Post-Soviet Era*. 2002: Garnet Publishing. 2002

De rechten van de vrouw in Kazachstan

Abad-Santos, A., "Kazakh Government Following in Russia's Anti-Gay Footsteps." [08/05/14] <<http://www.thewire.com/global/2013/08/kazakh-government-following-russias-anti-gay-footsteps/68516/>> [09/05/14]

Buckley, C., Barrett, J., Adkins, K., "Reproductive Health Information for Young Women in Kazakhstan: Disparities in Access by Channel," *Journal of Health Communication*, 13 (2008): 681-697

Child marriage. <<http://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2013/05/Infographic-web-950px.jpg>> [24/04/14]

Danilovich, N., "Growing Inequalities and Reproductive Health in Transitional Countries: Kazakhstan and Belarus," *Journal of Public Health Policy*, 31.1 (2010): 30-50

EU-richtsnoeren inzake geweld tegen vrouwen en de bestrijding van alle vormen van discriminatie van vrouwen.

<<https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16173.nl08.pdf>> [07/05/14]

Het familierecht van Kazachstan.

<http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31102748#sub_id=100000> [24/04/14]

Fierman, W., "Language and Education in Post-Soviet Kazakhstan: Kazakh-Medium Instruction in Urban Schools," *The Russian Review*, 65 (2006): 98-116

Grondwet van Kazachstan. <<http://www.akorda.kz/en/category/konstituciya>> [22/04/14]

Grosche, B. "Progress in Assessing in the Public Health Impact from Residues of Nuclear Bomb Testing in Kazakhstan," *Journal of Radiological Protection* 25.2 (2005): 123-124

HIV/AIDS awareness and risk behavior among students in Semey, Kazakhstan: a cross-sectional survey," 2008. <<http://www.biomedcentral.com/1472-698X/8/14>> [04/05/14]

Hoffman, D.E., Harrell, E., "Kazakhstan: Saving the World at Plutonium Mountain," 2013. <<http://pulitzercenter.org/reporting/washington-soviet-union-kazakhstan-los-alamos-laboratory-nuclear-plutonium-bomb-mine>> [07/05/14]

Human Rights Report on Kazakhstan, 2004.

<<http://www.ncbuy.com/reference/country/humanrights.html?code=kz&sec=5>> [08/05/14]

Kanter, S., "Constitution Making in Kazakhstan," *International Legal Perspectives*, 5.1 (1993): 65-92

"Kazakhstan. Glowing, but not with health." 1998.

<<http://www.economist.com/node/169216>> [06/05/14]

Kazakhstan: Religious Freedom Survey, 2009.

<http://www.forum18.org/archive.php?article_id=1352> [09/05/14]

"Kazakhstan: Religion Law Restricting Faith in the Name of Tackling Extremism?", 2012.
<<http://www.eurasianet.org/node/66167>> [09/05/14]

Kianitsa, Victor. "Test anxiety. Operational Status of Nuclear Weapons Test Site in Kazakhstan." *Bulletin of the Atomic Scientists*, 49.8 (1993): 37-39

Law of the Republic of Kazakhstan on Preventing Aids, 1994.
<http://www.aidslex.org/site_documents/G-0093E.pdf> [05/05/14]

Law of the Republic of Kazakhstan about the Prevention of Domestic Violence, 2009.
<<http://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=29844>> [08/05/14]

Marotte, E., "Kazakhstan's OSCE Chairmanship: a Halfway State of Affairs," *Security and Human Rights*, 3 (2010): 176-188

Organization for Economic Co-operation and Development report on Kazakhstan, 2010

Olds, S., Westoff, C.F. 2004 <<http://www.opensocietyfoundations.org/reports/abortion-and-contraception-georgia-and-kazakhstan>> [07/05/14]

Ou, E., Under a Nuclear Cloud, 2011. <<http://www.vqronline.org/essay/under-nuclear-cloud>> [06/05/14]

Podoprigora, R., "Religious Freedom and Human Rights in Kazakhstan," *Religion, State & Society*, 31.2 (2003): 123-132

Reed, S.E., "The Atomic Lake. The Victims of Soviet Nuclear Testing," *The New Republic*, 205.18 (1991): 12-13

Report on Kazakhstan, 2013. <<http://www.afew.org/about-afew/where-we-work/kazakhstan/>> [04/05/14]

Report on Women, Youth and HIV/aids in Kazakhstan, 2000.
<<http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/hivaids/Zhusupov.html>> [04/05/14]

Snajdr, E., "Gender, Power and the Performance of Justice: Muslim Women's Responses to Domestic Violence in Kazakhstan," *American Ethnologist*, 32.2 (2005): 294-311

Soros Foundation. "Unacknowledged and unprotected: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in Kazakhstan." 2009

The Constitution of the Republic of Kazakhstan.
<<http://www.iitu.kz/lang/en/news/2012/08/31/konstituciya-respubliki-kazahstan.html>>
[23/04/14]

The Soviet Union's Nuclear Testing Programme. <<http://www.ctbto.org/nuclear-testing/the-effects-of-nuclear-testing/the-soviet-unionsnuclear-testing-programme/>> [06/05/14]

Het strafrecht in Kazachstan. <<http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00087&ogl=all>>
[24/04/14]

UNAIDS (United Nations Programme on Aids) Report on Kazakhstan, 2012
<<http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/kazakhstan/>> [04/05/14]

United Nations Development Programme, Human Development Report, Kazakhstan 2004

United Nations Development Programme Report on Gender Equality and the Status of Women in Kazakhstan, 2005

UNICEF report on Kazakhstan, 2013
<http://www.unicef.org/infobycountry/kazakhstan_statistics.html> [04/05/14]

UNICEF, Education in Kazakhstan. <<http://www.unicef.org/ceecis/Kazakhstan.pdf>> [24/04/14]

UNICEF, State of the World's Children, 2013: <<http://www.girlsnotbrides.org/child-marriage/kazakhstan/>> [24/04/14]

United Nations Population Fund Report on Child Marriage in Kazakhstan, 2012

Violence Against Women in Kazakhstan, 2011. <<http://www.stopvaw.org/kazakhstan>> [08/05/14]

World Health Organization Report on Kazakhstan 2005

Vergelijking

Alam, A., Banerji, A., „Uzbekistan and Kazakhstan: A Tale of Two Transition Paths?“
<<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-2472>> [16/05/14]

Kane, D., Gorbenko, K., “States and Women’s rights in Central-Asia”: 15-16
<<http://www.yale.edu/ccr/kane.pdf>> [18/05/14]

SIGI: Kazakhstan. <<http://genderindex.org/country/kazakhstan>> [18/05/14]

SIGI: Uzbekistan. <<http://genderindex.org/country/uzbekistan>> [18/05/14]

The World Factbook, CIA
<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>> [14/05/14]
<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>> [15/05/14]
<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/be.html>> [15/05/14]

Conclusie

Crawford, G., “EU Human Rights and Democracy Promotion in Central-Asia: From Lofty Principles to Lowly Self-Interests,” *Perspectives on European Politics and Society*, 9.2 (2008): 172-191

Zhovtis, E., “Democratisation and Human Rights in Central-Asia: Problems, Development Prospects and the Role of the International Community,” *CEPS Policy Brief*, 134 (2007): 1-11